

Latvijas Universitātes
Sociālo zinātņu fakultātes
Politikas zinātnes nodaļa

Politikas zinātnes bakalaura studiju programmas

4. kursa studentes

Marutas Lāces

PolZ 030029

BAKALAURA DARBS

**LATVIJAS VALDĪBU STABILITĀTE SALĪDZINOŠĀ PERSPEKTĪVĀ
(1993. – 2006.)**

Vadītāja: Inga Ulnicāne-Ozoliņa,
Centrāleiropas universitātes doktorande,
Latvijas Universitātes lektore

Rīga, 2007.

Galvojums

Ar šo es apliecinu, ka šis bakalaura darbs ir pildīts patstāvīgi, par izmantotajiem datiem un materiāliem ir dotas atsauces. Šis darbs tādā vai citādā formā nav nekad iesniegts nevienai citai pārbaudes komisijai.

15.05.2007.

Paraksts _____
/Maruta Lāce/

Saturs

Sāsinājumu saraksts	4
Ievads	5
1. Valdību stabilitātes teorētiskie aspekti	9
1.1. Valdību ilgums un stabilitāte	9
1.2. Parlamenta fragmentācija	11
1.3. Valdību veidi	15
1.4. Politiskie līderi	18
2. Sociālisma mantojuma ietekme uz Centrālās un Austrumeiropas valstu valdību stabilitāti	23
2.1. Nostalgija pēc plānveida ekonomiskās sistēmas stabilitātes	24
2.2. Pilsoņu nevēlēšanās iesaistīties nevalstiskās un politiskās organizācijās	26
2.3. Personību loma politikā	29
3. Latvijas valdību stabilitātes specifika salīdzinājumā ar Centrālās un Austrumeiropas valstīm	32
3.1. Valdību skaits un ilgums	33
3.2. Parlamenta fragmentācija	35
3.3. Valdību ilgums saskaņā ar valdību veidu	40
3.4. Premjerministru un ministru darbošanās ilgums	43
Nobeigums	49
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	54
Pielikumi	59
Pielikums Nr. 1	60
1.1. Valdību skaits un ilgums CAE valstīs (1990. – 2003.)	60
1.2. Valdību skaits un ilgums Latvijā (1993. – 2006.)	61
Pielikums Nr. 2	62
2.1. Partiju sistēmas fragmentācija Latvijā (1993. – 2002.)	62
2.2. Parlamenta fragmentācija Latvijā (1993. – 2006.)	62
2.3. Reģistrētās politiskās partijas un organizācijas Latvijā (1993. – 2005.)	62
2.4. Partiju atbalsta etniskā struktūra, %	63
Pielikums Nr. 3	64
3.1. Partiju skaits Latvijas valdībās (1993. – 2006.)	64
3.2. Vidējais partiju skaits CAE valstu valdībās (1990. – 1999.)	65
Pielikums Nr. 4	66
4.1. Valdību veidi CAE valstīs (1990. – 1999.)	66
4.2. Vidējais valdību ilgums (dienās) saskaņā ar valdības veidu (1990. – 2003.)	66
4.3. Koalīciju valdības Latvijā (1993. – 2006.) I	67
4.4. Koalīciju valdības Latvijā (1993. – 2006.) II	67
Pielikums Nr. 5	68
5.1. Premjerministru darbošanās ilgums CAE valstīs (1990. – 2003.)	68
5.2. Premjerministru darbošanās ilgums Latvijā (1993. – 2006.)	68
5.3. Ministru darbošanās ilgums CAE valstīs (1990. – 2003.)	69
5.4. Premjerministru un ministru mainība Latvijā (1993. – 2006.)	70
Anotācija	74
Abstract	75

Saīsinājumu saraksts

b.p. – bezpartejiskais

CAE – Centrālā un Austrumeiropa (jeb Centrālaustromeiropa)

DPS – Demokrātiskā partija *Saimnieks*

ES – Eiropas Savienība

JL – Jaunais laiks

JP – Jaunā partija

LC – savienība *Latvijas ceļš*

LPP – Latvijas Pirmā partija

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LR – Latvijas Republika

LSDSP – Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija

LVP – Latvijas Vienības partija

LZP – Latvijas Zaļā partija

LZS – Latvijas Zemnieku savienība

MK – Ministru kabinets

PCTVL – politisko organizāciju apvienība *Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā*

PS – Padomju Savienība

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

RE – Rietumeiropa

SC – politisko organizāciju apvienība *Saskaņas Centrs*

TB/LNNK – apvienība *Tēvzemei un Brīvībai/Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība*

TP – Tautas partija

TSP – Tautas Saskaņas partija

ZZS – Zaļo un zemnieku savienība

Ievads

Valdība (*government*) ir sistēma vai forma, ar kuras palīdzību tiek pārvaldīta politiska vienība – valsts.¹ Tā kā Rietumeiropas (RE) valstu parlamentārā demokrātijā valdība ir nozīmīgākā autoritāte, kas veidojas no likumdevējā ievēlētiem politisko partiju pārstāvjiem un ir atbildīga likumdevēja priekšā, ir būtiski, lai tā spētu darboties visu tai atvēlēto laiku starp vēlēšanām (parasti tie ir četri gadi). Ja valdība spēs darboties visus četrus gadus, pastāv iespējamība, ka tā spēs sasniegt tos mērķus, kurus izvirza politiskās partijas, kas attiecīgo valdību veido. Ja partiju mērķis ir realizēt savas politiskās nostādnes vai iegūt politiskus amatus, kā arī ar tiem saistītās priekšrocības, vai arī iegūt plašāku elektorātu (proti, partija ir orientēta uz vēlēšanām)², tad šis mērķis nepārprotami ir vieglāk realizējams ilgākā laika posmā. Tāpat problemātiska ir ne tikai valdību nestabilitāte, kas mēdz liegt sasniegt valdošo partiju mērķus, bet arī paši partiju mērķi, proti, vai lielākā sabiedrības daļa iegūs no valdību stabilitātes, ja valdošo partiju galvenais mērķis būs iegūt amatus un ar tiem saistītās priekšrocības vai paplašināt savu elektorātu, lai nodrošinātu nākotnes iespējas (piem., palielināt politisko ietekmi vai iegūt politiski nozīmīgus amatus).

Valdības ilgums darba ietvaros netiek aplūkots kā automātisks stabilitātes rādītājs, līdz ar to valdību stabilitāti nevar skaidrot tikai ar valdību maiņām, ir svarīgi ņemt vērā arī to, vai jaunas valdības tiek veidotas, sadarbojoties tām pašām partijām, tikai citādā kombinācijā, un vai valdību amatus ieņem politiķi, kas jau iepriekš ir darbojušies kādā no valdībām.

Darbā tiks pētīta Latvijas valdību specifika salīdzinošā perspektīvā, īpašu uzmanību pievēršot valdību stabilitātei Latvijā un deviņās Centrālās un Austrumeiropas (CAE) valstīs (Igaunijā, Lietuvā, Ungārijā, Polijā, Čehijā, Slovēnijā, Slovākijā, Rumānijā un Bulgārijā).

Latvijas valdību stabilitāte darbā tiks salīdzināta ar iepriekš minēto CAE valstu valdību stabilitāti vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, ņemot vērā ģeogrāfisko izvietojumu, arī Latvija ir CAE valsts. Otrkārt, aplūkotās CAE valstis (ieskaitot Latviju) salīdzinoši nesēn ir iestājušās Eiropas Savienībā (ES) (Rumānija un Bulgārija ir ES dalībvalstis kopš 2007. gada, savukārt pārējās astoņas CAE valstis – kopš 2004. gada). Treškārt, CAE ir saistoša ar to, ka šī reģiona valstīm ir raksturīga kopēja vēsture, proti, visas šīs valstis vairākas desmitgades bija vairāk vai

¹ A Lexical Database for the English Language *WordNet*. <http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn> (accessed 18.12.2006)

² [Ware, 1996; Müller and Strøm, 1999]

mazāk saistītas ar Padomju Savienības (PS) režīmu, līdz ar to PSRS (Padomju Sociālistisko Republiku Savienības) sabrukums 1990-to gadu sākumā deva Varšavas pakta valstīm (PSRS republikām (Latvijai, Lietuvai, Igaunijai), Polijai, Čehoslovākijai (kas vēlāk sadalījās Čehijā un Slovākijā), Bulgārijai, Ungārijai, Rumānijai,.) kā arī Slovēnijai, kas ietilpa Dienvidslāvijas Sociālistiskā Federālā Republikā, iespēju atjaunot valstisko neatkarību, ieviest un konsolidēt demokrātiju. Ceturtkārt, iepriekš veiktie pētījumi³, kuros tika salīdzināta valdību stabilitāte CAE un RE valstīs, parādīja pastāvošās atšķirības arī starp CAE valstīm. Tātad tā kā nav daudz pētījumu par Latvijas valdībām, ir saistoši izpētīt, kāpēc citās CAE valstīs valdības ir salīdzinoši stabilākas nekā Latvijā.

Fakts, ka pēc 9. Saeimas vēlēšanām Latvijas prezidente Vaira Vīķe-Freiberga atkārtoti izvirzīja Tautas partijas (TP) pārstāvi Aigaru Kalvīti Ministru prezidenta amatam, jo TP guva vislielāko elektorāta atbalstu, varētu nozīmēt to, ka elektorāts sāk apzināt valdību pēctecības nozīmību, bet tajā pašā laikā nevar droši apgalvot to, ka valdības kļūst stabilākas, jo šis var būt tikai specifisks gadījums. Tātad Latvijā valdību stabilitāte joprojām ir aktuāla problēma, par to liecina, pirmkārt, izveidoto valdību skaits, proti, katrā Saeimā tiek izveidotas vidēji trīs valdības; otrkārt, valdību darbošanās ilgums, proti, vidēji valdības darbojas 340 dienas (1990. – 2003.)⁴. Biežās valdību maiņas savukārt ir kavējušas ilgtermiņa stratēģisku mērķu izvirzīšanu, to pārmantojamību un sasniegšanu,⁵ kā arī, iespējams, veicinājušās ekonomisko nestabilitāti un mazinājušās sabiedrības uzticību valdībai un politiskajām partijām. Darbā Latvijas valdības tiks aplūkotas laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam, tātad tiks aptvertas 5., 6., 7. un 8. Saeimas valdības. Ivara Godmaņa valdība (07.05.1990. – 03.08.1993.) netiks iekļauta, jo 1990. gada vēlēšanas ir uzskatāmas tikai par daļēji brīvām jeb, tā saucamajām, *dibinošajām* vēlēšanām, turklāt viņu Ministru padomes priekšsēdētāja (nevis premjerministra) amatā ievēlēja Augstākā padome (nevis Saeima). Pēc 1993. gada valdības tiks skatītas arī tādēļ, ka tikai pēc 5. Saeimas ievēlēšanas (1993. gadā) tika pilnīgi atjaunota 1922. gada Satversme un valdība atguva “Ministru kabineta” nosaukumu un pamatu darbam tradicionālās parlamentārās sistēmas ietvaros.⁶

Lai gan, kopumā ņemot, CAE valstīm ir daudz vairāk kopēju nekā atšķirīgu iezīmju (piem., ģeogrāfiskais novietojums, sociālisma mantojums), darba **mērķis** ir noskaidrot, vai pastāv

³ Lāce M. Kurša darbs *Valdību stabilitāte Centrālaustromeiropas valstīs*. LU, Rīga, 2006., 52 lpp.

⁴ [Müller-Rommel F. and Fettelschoss K., 2004]

⁵ Latvija: no vīzijas uz darbību. Ilgtspējīgas attīstības koncepcija. Rīga, 2000., 5.lpp. Sk. internetā (05.03.2007.) http://www3.acadlib.lv/greydoc/Latvijas_attistibas_koncepcija/koncepcija.doc

⁶ Latvijas Republikas Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (16.02.2007.) <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

specifiskas atšķirības valdību stabilitātē Latvijā un pārējās CAE valstīs, ņemot vērā noteiktus faktorus, proti, parlamenta fragmentāciju, valdību ilgumu saskaņā ar valdību veidu, kā arī premjerministru un ministru darbošanās ilgumu. Iepriekš padziļināti pētot valdību stabilitāti⁷, tika atklāta visu šo faktoru iespējamā ietekme uz valdību stabilitāti, tāpēc šī darba ietvaros ir būtiski noskaidrot, kādu lomu katrs no faktoriem spēlē Latvijas valdību stabilitātē. Visi trīs faktori lielā mērā ir saistīti viens ar otru, proti, parlamenta fragmentācija ietekmē to, kāda valdība tiks sastādīta. Tas, kāda valdība tiks sastādīta, var norādīt, cik valdība būs stabila, jo dažādi autori, balstoties uz saviem pētījumiem, pierāda, ka daži valdību veidi ir darboties spējīgāki par citiem. Ņemot vērā sociālisma mantojumu un to, ka CAE valstīs personībām ir daudz lielāka nozīme nekā RE valstīs, būtiski ir arī izpētīt premjerministru un ministru darboties spēju.

Līdz ar to bakalaura darba sākumā tiek izvirzīta **hipotēze** – *Latvijas valdības ir nestabilākas par citu CAE valstu valdībām parlamenta fragmentācijas, noteikta valdību veida ilguma, kā arī premjerministru un ministru darbošanās ilguma dēļ.*

No vienas puses, var apgalvot, ka Latvijas valdībām ir raksturīga zināma stabilitāte, ja ņem vērā, piemēram, ideoloģijas un ministru pēctecību, taču, no otras puses, ir citi faktori, kas vairāk tomēr liecina par valdību nestabilitāti, nevis stabilitāti (piem., valdību skaits un ilgums, parlamenta fragmentācija, ministru darbošanās ilgums), īpaši salīdzinājumā ar citām CAE valstīm.

Viens no darba **uzdevumiem** ir noskaidrot, kā tiek definēts valdību ilgums un valdību stabilitāte, kā arī apzināt parlamenta fragmentācijas, valdību veidu, politisko līderu iespējamo saistību ar valdību stabilitāti. Otrs uzdevums ir izpētīt CAE valstīm raksturīgo sociālisma mantojuma ietekmi uz valdību stabilitāti, savukārt trešais darba uzdevums ir noskaidrot, vai Latvijas valdības ir nestabilākas par citu CAE valstu valdībām.

Lai veiktu noteiktos uzdevumus un sasniegtu izvirzīto mērķi, darba izstrādē tiks pielietotas noteiktas politikas zinātnes **metodes** – gadījuma analīze, lai noskaidrotu valdību specifiku konkrētā valstī, šajā gadījumā Latvijā, un salīdzinošā analīze, lai savstarpēji varētu salīdzināt CAE valstu valdību stabilitātes rādītājus un noskaidrot, vai Latvijas gadījums ir uzskatāms par izņēmumu.

⁷ Lāce M. Kurša darbs *Valdību stabilitāte Centrālaustriemeiropas valstīs*. LU, Rīga, 2006., 52 lpp.

Bakalaura darbs sastāv no trim galvenajām daļām. Pirmajā (teorētiskajā) daļā tiks skaidrots valdību ilgums un stabilitāte, kā arī tiks meklēta saikne starp parlamenta fragmentāciju, valdību veidiem, politisko līderu lomu un valdību stabilitāti. Otrajā (empīriskajā) daļā tiks izpētīta sociālisma mantojuma ietekme uz valdību stabilitāti CAE valstīs. Savukārt trešajā (empīriskajā) daļā tiks salīdzināta Latvija ar citām CAE valstīm, ņemot vērā tādus rādītājus kā valdību skaitu, valdību ilgumu, parlamenta fragmentāciju, valdību ilgumu saskaņā ar valdību veidu, kā arī premjerministru un ministru darbošanās ilgumu.

Tā kā dažādos avotos tiek piedāvāti atšķirīgi Latvijas valdību ilgumi (dienās), darba ietvaros tiks izrēķināts katras Latvijas valdības ilgums laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam. Par pamatu tiks ņemti Ministru kabineta (MK) oficiālajā mājaslapā publicētie dati⁸, kuri norāda uz to, kad valdība ir sākusi darboties un kad tās pilnvaras ir izbeigušās vai tā ir demisionējusi. Pielikumā, 2. tabulā *Valdību skaits un ilgums Latvijā (1993. – 2006.)*, tiks apkopots Latvijas valdību reālais ilgums, proti, katras Latvijas valdības ilgums kopš tā ir saņēmusi pilnvaras līdz šīs pilnvaras tiek zaudētas (līdz ar vēlēšanām) vai līdz ar valdības demisiju. Tātad reālajā valdības ilgumā netiks ieskaitīts laika posms, kad valdība darbojas līdz tiek izveidota jauna valdība.

⁸ Latvijas Republikas Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (16.02.2007.)
<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

Valdību stabilitātes teorētiskie aspekti

Pirms tiks noskaidrots, vai pastāv specifiskas atšķirības valdību stabilitātē Latvijā un pārējās CAE valstīs, ir būtiski definēt tādus jēdzienus kā *valdību ilgums* un *valdību stabilitāte*, lai saprastu kādā kontekstā darba ietvaros tie tiks lietoti. Pēc tam tiks aplūkota trīs faktoru – parlamenta fragmentācijas, valdību veidu un politisko līderu iespējamā saistība ar valdību stabilitāti.

1.1. Valdību ilgums un stabilitāte

Lai atbildētu uz jautājumu *Cik ilgi valdība darbosies?*, dažādi autori ir izmantojuši dažādas definīcijas dažādiem mērķiem. Lielākā daļa pētījumu par RE valdību ilgumu koncentrējas uz diviem aspektiem. Pirmkārt, valdības, kurām ir raksturīgas specifiskas iezīmes un kas līdz ar to darbojas ilgāk nekā citas⁹. Otrkārt, specifiskas darījumu slēgšanas/kaulēšanās vides, kurās valdībai ir jāizdzīvo, iezīmes. Dažas no šīm iezīmēm var veicināt, citas – neveicināt valdības stabilitāti.¹⁰

Ir būtiski nodalīt starp valdības ilgumu (*duration*) un valdības ilgtspēju/potenciālo ilgumu (*durability*) – pirmais koncepts ir empīrisks, savukārt otrs – vairāk teorētisks.¹¹ Iepriekšējās valdības ilgums ir vienkārši novērojams ilgums, proti, tas ir noteikts laiks starp valdības izveidošanu un tās krišanu. Izpētot iepriekšējās valdības ilgumu, var uzzināt, kāpēc dažas valdības darbojas ilgāk nekā citas, noskaidrot tagadējās vai nākamās valdības aptuveno darbošanās ilgumu, kā arī iepriekšējās valdības ilgumu dažādos apstākļos.¹²

Pēc Maikla Leivera (*Michael Laver*) domām, ir jābūt uzmanīgiem pirms tiek secināts, ka politiskās sistēmas, kurās valdības parasti pastāv relatīvi īsu laiku, šī iemesla dēļ ir relatīvi nestabilas. Politiskās sistēmas ar biežām valdību krišanām rezultātā var būt stabilākas nekā šķita sākumā, ja ņem vērā partijas, kas ir pie varas, un ministrus, kuriem ir nozīmīgie valdības ministru amati.¹³ Ņemot vērā M. Leivera apgalvojumu, valdību stabilitāti nevar skaidrot tikai

⁹ Piemēram, tiek pieņemts, ka koalīciju valdības ir nestabilākas par vien-partijas valdībām un vairākuma valdības ir stabilākas par mazākuma valdībām. [Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 206.]

¹⁰ Piemēram, fragmentēta partiju sistēma ar daudzām mazām partijām vai partiju sistēma ar spēcīgu partiju, kas vēršas pret pastāvošo režīmu, var novest līdz lielākai valdības nestabilitātei. [Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 206.]

¹¹ Laver M. *Government Termination*. EBSCO Database, 2003, pp. 24. <http://search.epnet.com> (accessed 04.02.2006)

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

ar valdību maiņām, ir būtiski ņemt vērā arī to, vai jaunas valdības tiek veidotas, sadarbojoties tām pašām partijām, tikai citādā kombinācijā, un vai valdību amatus ieņem politiķi, kas jau iepriekš ir darbojušies kādā no valdībām. Tātad valdības ilgums nav automātisks stabilitātes rādītājs, jo arī veiksmīgas valdības var demisionēt neparedzamu notikumu dēļ.¹⁴

Lielākajā daļā RE valstu valdības veidošana neaizņem daudz laika – tas ir dienu, lielākais nedēļu, ne mēnešu jautājums.¹⁵ Tiek piedāvāti trīs nozīmīgi datumi, ar kuru palīdzību valdības ilgums var tikt mērīts – pirmkārt, diena, kad valdība tiek oficiāli izveidota; otrkārt, diena, kad valdība atkāpjas; treškārt, diena, kad valdība reāli beidz pastāvēt (parasti identiska tai dienai, kad tiek izveidota jauna valdība). Maksimālais valdības ilgums ir laiks starp vēlēšanām kopš valdība ir izveidota. Reālais valdības ilgums var būt īsāks/garāks nekā maksimālais valdības ilgums.¹⁶

Lai gan jau divdesmit gadus tiek veikti pētījumi par valdību ilgumu un tiek piedāvāti noteikti datumi, ar kuru palīdzību valdības ilgums var tikt mērīts, joprojām nav pilnīgas skaidrības, kā noteikt, kad valdība ir beigusī pastāvēt. Daži autori pieņem – ja valdības sastāvs izmainās, valdību var uzskatīt par kritušo, taču šis apgalvojums praksē ne vienmēr darbojas (piemēram, ir gadījumi, kad kāda no koalīcijas partijām iziet no valdības, taču valdība turpina darboties). Citi teorētiski piedāvā konkrētus kritērijus, kas palīdz noteikt to, ka valdība ir kritusi – pirmkārt, ja valdība formāli atkāpjas (pat ja nākamo valdību veido tas pats premjerministrs, tā tiek uzskatīta par jaunu valdību); otrkārt, ja tiek nomainīts premjerministrs; treškārt, ja notiek kārtējās parlamenta vēlēšanas.¹⁷

Dažādu autoru empīriskie pētījumi par valdības krišanu identificē arī noteiktas pazīmes, kas pagarina valdības darbības laiku, piemēram, vairākuma un mazā vairākuma statuss, ideoloģiskais blīvums, zema partiju sistēmas un parlamenta fragmentācijas pakāpe un procedūras, kas saistītas ar formālu iecelšanu amatā.¹⁸ Autors Pols Varviks (*Paul Warwick*) atklāja, ka valdībām ar augstu ideoloģisko dažādību ir lielāks valdību krišanas risks un ka

¹⁴ Budge I. and Keman H. *Parties and Democracy: Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford University Press, 1993, pp. 170.

¹⁵ Laver M. and Shepsle A. *Making and Breaking Governments: Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, pp. 195.

¹⁶ Müller W. C. and Strøm K. Cabinet Summary Data. In: *Coalition Governance in Western Europe*. Eds. W. C. Müller and K. Strøm. Oxford: Oxford University Press, 2003, pp. 16.

¹⁷ Laver M. and Schofield N. *Multiparty Governments: The Politics of Coalition in Europe*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1998 (first published in 1990), pp. 145.

¹⁸ Piemēram, valdība, kas ir ideoloģiski blīva, ar mazā vairākuma koalīciju, turklāt ja partiju sistēmai ir raksturīga zema fragmentācijas pakāpe un formālas iecelšanas amatā procedūras, darbosies ilgāk nekā ideoloģiski sadrumstalota mazākuma koalīcija fragmentētā partiju sistēmā bez formālas iecelšanas amatā prasības. [Laver M. *Government Termination*. EBSCO Database, 2003, pp. 30 – 31. <http://search.epnet.com> (accessed 04.02.2006)]

ekonomiskajiem mainīgajiem, piemēram, inflācijas līmenim un izmaiņām bezdarba līmenī, arī ir sava ietekme. Paaugstinoties inflācijas un bezdarba līmenim, pastāv lielāks valdības krišanas risks.¹⁹ Arī Iana Badža (*Ian Budge*) un Hansa Kemena (*Hans Keman*) atklājumi norāda politikas realizācijas saistību ar valdības ilgumu un veiksmi. Laba politikas realizācija veicina valdības izdzīvošanu, savukārt slikta vai nepiemērota politika var veicināt valdības krišanu.²⁰ Veiksmīgas partijas var tikt atalgotas par darbu valdībā, līdz ar to tām ir lielākas iespējas veidot nākamo valdību. Pētījumi arī pierāda, ka neadekvātas politikas realizācija var veicināt vēlētāju atbalsta samazināšanos.²¹ Turklāt būtiski uzsvērt arī to, ka kopumā parādās tendence, ka sabiedrība kļūst arvien skeptiskāka pret valdību un tās spējām, līdz ar to valdībai ir jārēķinās, ka to spēja darboties bieži vien tiks pārbaudīta dažādos veidos.²² Savukārt citi autori ir atklājuši spēcīgu empīrisko saistību starp valdības ilgumu un proporcionālu ministru amatu sadalīšanu. Valdības, kas amatu sadalē izmanto proporcionalitātes principu, mēdz darboties ilgāk nekā tās valdības, kas izmanto darījumu slēgšanas/kaulēšanas principu. Turklāt valstīs ar stabilām valdībām koalīciju veidošanas procesā, sadalot valdības amatus, parādās tāda iezīme kā godīgums – partijas, kas ir ieguvušas lielāku mandātu skaitu likumdevējā, iegūst arī vairāk valdības posteņu nekā tās partijas, kurām iegūtais mandātu skaits ir mazāks.²³

Tātad šajā apakšnodaļā tika apzināta tādu jēdzienu kā *valdību ilgums* un *valdību stabilitāte* nozīme. Turpmāk darbā tiks skaidrota parlamenta fragmentācija un izpētīta tās saikne ar partiju sistēmu un loma valdību veidošanā un saglabāšanā.

1.2. Parlamenta fragmentācija

Pavisam var izdalīt divus pārstāvniecības demokrātijas (*representative democracy*) modeļus – konkurences (*adversarial*) demokrātiju un saskaņas (*consensual*) demokrātiju.²⁴ Lai labāk izprastu katra modeļa būtību, tie tiks skatīti caur dažādām ideālā tipa funkcijām. Politiskās sistēmas ideālā funkcija konkurences demokrātijā ir nodrošināt valdības atskaitīšanos, caurspīdīgu lēmumu pieņemšanu, atbildīgas partijas caur vien-partijas izpildvaru, efektīvas opozīcijas partijas, enerģiskas parlamentārās debates un noteiktas/izšķirošas vēlēšanas. Savukārt saskaņas demokrātijā politiskās sistēmas funkcija ir nodrošināt uz saskaņu balstītu

¹⁹ Warwick P. *Government Survival in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pp. 75 – 94.

²⁰ Budge I. and Keman H. *Parties and Democracy: Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford University Press, 1993, pp. 182.

²¹ Ibid, pp. 184.

²² Ball A. R. and Peters B. G. *Modern Politics and Government*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, pp. 302.

²³ Ware A. *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press, 1996, pp. 340.

²⁴ Norris P. *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp. 69.

lēmumu pieņemšanu, darījumu slēgšanu un vienošanos starp vairākām parlamentā ievēlētām partijām, kur katrai ir iespēja tikt pie varas, un izkliegtu lēmumu pieņemšanas procesu. Vēlēšanu sistēmas ideālā funkcija konkurences demokrātijā ir palielināt elektorāta izlēmību un nodrošināt vadošās partijas vairākumu parlamentā, savukārt saskaņas demokrātijā vēlēšanu sistēmai būtu jāpalielina vēlētajū izvēle starp daudzām politiskajām partijām un jānodrošina elektorāta balss pārvēršanos parlamenta mandātā. Opozīcijas partiju funkcija konkurences demokrātijā ir nodrošināt valdības piedāvātās rīcībpolitikas un darbības pārbaudi, savukārt saskaņas demokrātijā opozīcijas partijai ir jāpiedalās konsultāciju procesā un jāseko līdzī lielākās pārstāvētās partijas darbībai. Pilsoņu ideālā funkcija konkurences demokrātijā ir būt spējīgiem novērtēt valdošās partijas darbību un opozīcijas partijas piedāvātās alternatīvas, savukārt saskaņas demokrātijā pilsoņiem ir jābūt spējīgiem novērtēt to partiju darbību un rīcībpolitikas, kas ir pie varas. Ievēlēto pārstāvju (deputātu) ideālā funkcija konkurences demokrātijā ir pārstāvēt visus vietējos vēlētajus parlamentā un akcentēt tos jautājumus, kuri ir nozīmīgi šiem vēlētajiem, savukārt saskaņas demokrātijā deputātiem ir jāved sarunas, jāveic darījumi un jāaizstāv savas partijas vēlētajū intereses. Potenciālās briesmas pirmajā modelī ir tādas, ka konkurences demokrātijā var nonākt līdz ievēlētai diktatūrai, kuras ietvaros netiktu ievērotas minoritāšu tiesības, kā arī būtu sarežģīti izkontrolēt vien-partijas valdības darbību. Savukārt saskaņas demokrātijā var nonākt līdz valdīšanas problēmām, kuras parasti izraisa izteiktā parlamenta fragmentācija (partiju skaita ziņā), kas negatīvi ietekmē valdību stabilitāti, kā arī mazina valdības un parlamentā ievēlēto pārstāvju atskaitīšanos.²⁵ Lai gan parlamenta fragmentācija, no vienas puses, tiek uzskatīta par draudu, no otras puses, daudzās partijās, kas tiek ievēlētas parlamentā, nodrošina dažādu interešu (tai skaitā minoritāšu) pārstāvniecību, kas ir pozitīvi vērtējams aspekts. Dažādu interešu pārstāvniecība politiskajās diskusijās savukārt var iekļaut pieredzes, uzskatu, ideju dažādību, var palielināt demokrātijas leģitimitāti, kā arī attīstīt līderības spējas.²⁶

Lai labāk izprastu parlamenta fragmentāciju un tās ietekmi uz valdību stabilitāti, būtiski ir aplūkot arī partiju sistēmas īpatnības, kas nereti nosaka, vai parlaments būs vai nebūs fragmentēts. Šajā gadījumā ir būtiski noskaidrot gan šķirtņu ietekmi uz partiju sistēmu, gan arī dažādos veidus, kā klasificēt partiju sistēmas.

²⁵ Norris P. *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp. 69.

²⁶ Ibid, pp. 75, 76.

Šķirtņu teorijā tiek uzsvērts, ka sabiedrība nav homogēna un tajā pastāv interešu dažādība, ko nosaka sabiedrības locekļu sociālais statuss. Šādus noturīgus nošķirumus pieņemts dēvēt par sociālajām šķirtnēm. Turklāt daži dalījumi pastāv ilgstoši un ir tik fundamentāli, ka tos var izmantot cīņā par varu, mobilizējot sabiedrības slāņu atbalstu noteiktiem viedokļiem. Šai gadījumā sociālās šķirtnes tiek politizētas un pārtop politiskajās šķirtnēs. Tas lielā mērā veicina zināmu politisko partiju veidošanos vai norietu (politiskās šķirtnes izzušanas gadījumā).²⁷ Līdz ar to šķirtnes un izmaiņas tajās var radīt vērā ņemamas sekas partiju sistēmai kopumā, ietekmējot partiju skaitu un lielumu, kā arī izraisot partiju sistēmas nepastāvību.²⁸

Pastāv dažādi veidi, kā klasificēt partiju sistēmas. Partiju sistēmas var sistematizēt pēc partiju skaita, partiju struktūras un partiju relatīvā spēcīguma partiju sistēmā. Turpmāk uzmanība tiks pievērsta tikai vienai no klasifikācijas formām, proti, partiju sistēmai, ņemot vērā partiju skaitu, jo šī forma ir visbiežāk izmantota. Taču jāņem vērā tas, ka pastāv atšķirības arī starp partiju sistēmām ar vienādu partiju skaitu (piem., ASV un Lielbritānijas partiju sistēmas būtiski atšķiras, lai gan abās valstīs par varu valstī sacenšas divas vairākuma partijas). Tātad pavisam pastāv trīs partiju sistēmas, ņemot vērā partiju skaitu – vien-partijas, div-partijas un daudzpartijas sistēma.²⁹ Sistēma ar vairāk kā vienu partiju ir balstīta uz atklātu sacensību starp politiskajiem spēkiem, kas parasti norisinās vēlēšanās. Kamēr vien-partijas sistēmas ietvaros vēlēšanās ir vairāk simboliska loma, jo tās nepiedāvā izvēles iespēju, vēlēšanas būtisku lomu spēlē daudzpartiju sistēmās, kur tās tiek uzskatītas par galarezultātu sacensībai starp politiskajiem spēkiem.³⁰

Ņemot vērā to, ka lielākajai daļai RE valstu ir raksturīga daudzpartiju sistēma, Ārends Laipharts (*Arend Lijphart*) savos pētījumos mēģina noskaidrot likumdevējā pārstāvēto partiju skaita saikni ar valdību stabilitāti. Galarezultātā viņš secina, ka valdību stabilitāte samazinās, līdzko pieaug partiju skaits parlamentā.³¹ Partijas sistēmas, parlamenta fragmentācijas un valdības stabilitātes saikni ir mēģinājuši skaidrot arī tādi autori kā Jāps Voldendorps (*Jaap Woldendorp*), H. Kemans un I. Badžs. Viņi pieņem, ka jo fragmentētāka ir partiju sistēma, jo lielāka iespējamība, ka arī parlaments būs fragmentēts, jo sīvāk partijas sacenšas par amatiem,

²⁷ Ikstens J. *Politisko šķirtņu veidošanās*. Sk. internetā (06.04.2007.) <http://www.politics.lv/psistema/4.1/1.htm>

²⁸ Mair P. *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press, 1997, pp. 55.

²⁹ Ball A. R. *Modern Politics and Government*. London: Macmillan Press, 1971, pp. 87, 88, 89.

³⁰ Blondel J. *Comparative Government. An Introduction*. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995, pp. 290.

³¹ A. Lijphart. Measures of Cabinet Durability. A Conceptual and Empirical Evaluation. In: *Comparative Political Studies*. London: SAGE Publications, 1984, pp. 277.

jo mazāka iespējamība, ka valdība būs stabila.³² Arī Džeimss Drukman (*James Druckman*) uzsver, ka plašām koalīciju valdībām pastāv lielāks risks krist, jo politiskās partijas nevar uztvert kā vienotu aktieri. Katrai politiskajai partijai ir savas vērtības, mērķi un ideāli, kas arī nosaka to uzvedību³³, līdz ar to partiju skaits un to savstarpējā mijiedarbība ietekmē valdības dzīvotspēju. Taču tajā pašā laikā būtiski uzsvērt arī to, ka parlaments, kas nav fragmentēts, negarantē to, ka valdība spēs darboties ilgāk.³⁴

Galarezultātā, ņemot vērā parlamenta fragmentācijas pakāpi, var rasties divu veidu izpildvaras – valdības dominēta izpildvara un likumdevēja dominēta izpildvara. Valdības dominēta izpildvara ir tāda valdība, kas spēj garantēt likumdevēja vairākuma atbalstu, līdz ar to tā var nodrošināt valdībai vēlamu virzienu ne tikai likumdošanas procesā, bet arī rīcībpolitikas ieviešanā (parasti šādas valdības ir raksturīgas tādām valstīm kā Lielbritānija, Jaunzēlande, Austrālija).³⁵ Savukārt likumdevēja dominēta izpildvara parasti izveidojas valstīs, kurām ir raksturīga fragmentēta partiju sistēma un valdības izdzīvošana ir vairāk atkarīga no partiju savstarpējiem darījumiem likumdevējā.³⁶ Arī Ā. Laipharts uzsver to, ka valdības stabilitāte automātiski nenozīmē to, ka stabils ir arī režīms, bet gan to, ka izpildvara dominē pār likumdevēju.³⁷ Tātad valdību stabilitāti var uzskatīt par būtisku indikatoru, kas parāda balansu starp izpildvaru un likumdevēvaru, proti, ja valdība spēj darboties ilgstoši, tas nozīmē, ka izpildvara dominē pār likumdevēju, savukārt, ja nespēj – likumdevējs dominē pār izpildvaru.³⁸

Var secināt to, ka pastāv saikne starp partiju sistēmas ietekmējošo parlamenta fragmentāciju un valdību stabilitāti, proti, daudzpartiju sistēmas ietvaros pastāv lielāka iespējamība, ka parlaments būs sadrumstalots, īpaši tajās valstīs, kurās elektorātam ir raksturīgs zems identifikācijas līmenis ar noteiktu partiju un kurās pastāv dažādas šķirtnes (piem., etniskās, lingvistiskās, reliģiskās, sociālekonomiskās³⁹) sabiedrībā, no kurām atsevišķas var tikt politizētas un pārtapt politiskajās šķirtnēs. Fragmentēts parlaments savukārt var liecināt par to, ka neviena partija nav spējusi gūt pārliecinošu vairākumu likumdevējā, līdz ar to pastāv lielāka

³² *Handbook of Democratic Government. Party Government in Twenty Democracies (1945 – 1990)*. Eds. J. Woldendorp, H. Keman and I. Budge. London: Kluwer Academic Publishers, 1993, pp. 110.

³³ Druckman J. N. Party Factionalism and Cabinet Durability. In: *Party Politics*. London: SAGE Publications, 1996, Vol. 2, No. 3, pp. 403.

³⁴ Woldendorp J., Keman H. and Budge I. *Party Government in 48 Democracies (1945 – 1998): Composition, Duration, Personnel*. London: Kluwer Academic Publishers, 2000, pp. 93.

³⁵ Hague R., Harrop M. and Breslin S. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. London: Macmillan Press, 1992, pp. 323.

³⁶ *Ibid*, pp. 324.

³⁷ Lijphart A. A Note of the Meaning of Cabinet Durability. In: *Comparative Political Studies*. London: SAGE Publications, 1984, pp. 166.

³⁸ *Ibid*, pp. 165.

³⁹ Woldendorp J., Keman H. and Budge I. *Party Government in 48 Democracies (1945 – 1998): Composition, Duration, Personnel*. London: Kluwer Academic Publishers, 2000, pp. 93.

iespējamība, ka valdība būs nestabila, jo šādos gadījumos valdību visdrīzāk veidos vairākas politiskās partijas, kas pārstāv dažādas intereses, līdz ar to tām būs grūtāk vienoties gan valdības izveides procesā, gan arī tās darbības laikā.

Politisko partiju skaits parlamentā ietekmē to, kāda valdība tiks sastādīta, turklāt valdības ilgums un darbības veids ir atkarīgs, vai tiek sastādīta daudzpartiju mazākuma valdība vai vien-partijas vairākuma valdība (pēdējo valdības veidu ir vislielākās iespējas sastādīt tad, kad parlamentā tiek pārstāvēts neliels politisko partiju skaits).⁴⁰ Līdz ar to tā kā pastāv uzskats, ka valdības ilgums ir atkarīgs no tā, kāda valdība tiek sastādīta, turpmāk sīkāk tiks aplūkoti valdību veidi, turklāt tiks noskaidrots, kuriem no valdību veidiem pastāv lielāks, kuriem – mazāks risks krist.

1.3. Valdību veidi

Autors Alans Veirs (*Alan Ware*) liberāli demokrātiskās valstīs izdala triju veidu attiecības starp likumdevēja partiju un valdības veidošanu – prezidentālo modeli⁴¹ (*presidential model*), vairākuma partijas modeli⁴² (*majority party model*) un mazākuma partijas modeli.⁴³ Lielākajai daļai Eiropas valstu ir raksturīgs mazākuma partijas modelis, kas darbojas parlamentārā sistēmā, kurā nevienai partijai nav vairākuma varas likumdevējā, līdz ar to valdības izdzīvo tik ilgi, kamēr tā zaudē likumdevēja vairākuma uzticību.⁴⁴

Mazākuma partijas modeļa galarezultātā ir iespējami vairāki rezultāti. Pēc autora Ā. Laipharta domām, rezultātā var rasties mazā vairākuma valdība (*minimal winning cabinet*), valdība, kas sastāv no vairāk partijām nekā nepieciešams, lai nodrošinātu vairākuma atbalstu likumdevējā (*oversized cabinet*) un mazākuma valdība (*minority or undersized cabinet*).⁴⁵ Mazā vairākuma valdība ir „vairākuma” tādā aspektā, ka valdības partija vai partijas kontrolē parlamentāriešu vairākumu, bet „mazā” tādā aspektā, ka valdība neietver citas partijas, jo tās nav nepieciešamas, lai valdība iegūtu vairākuma atbalstu likumdevējā.⁴⁶ Ja tiek izveidota mazākuma valdība, tas nozīmē, ka pastāv vairākuma opozīcija likumdevējā. Šajā gadījumā nav

⁴⁰ Taagepera R. Implications of Effective Number of Parties for Cabinet Formation. In: *Party Politics*. London: SAGE Publications, 2002, Vol. 8, No. 2, pp. 227.

⁴¹ Prezidentālajā modelī tieši ievēlētais prezidents ir atbildīgs par valdības veidošanu. Likumdevēja partijām nav tiešas lomas šajā procesā (klasiskais piemērs – ASV).

⁴² Vairākuma partijas modelis ir parlamentāra sistēma, kurā viena partija ir ieguvusi vairākumu varu likumdevējā. Nepastāv dzīvotspējīga alternatīva valdība, jo pārējās partijas nevar garantēt vairākumu likumdevējā (piemērs – Lielbritānija).

⁴³ Ware A. *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press, 1996, pp. 330.

⁴⁴ Ibid, pp. 331.

⁴⁵ Lijphart A. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, London: Yale University Press, 1999, pp. 90 – 91.

⁴⁶ Ibid.

garantiju, ka mazākuma valdība nostrādās atvēlēto laika periodu, jo tā var tikt gāzta jebkurā brīdī, kad vairākums opozīcijas uzskatīs to par nepieciešamu darīt.⁴⁷ Viens no skaidrojumiem, kāpēc mazākuma valdības tomēr spēj palikt pie varas ilgāku laika posmu par spīti tam, ka tām nav vairākuma atbalsta likumdevējā, ir opozīcijas sadrumstalotība. Mazākuma valdība var izdzīvot un var būt pat diezgan stabila, ja opozīcijas partijas nevar vienoties par tās gāšanu.⁴⁸ Parasti mazākumu valdību veidošana tiek skaidrota kā politiskās nestabilitātes un konfliktu sekas, taču empīriskie pētījumi pierāda, ka šis skaidrojums ir kļūdīgs. Autors Kāre Stroms (*Kaare Strøm*) uzskata, ka ir iespējams izskaidrot mazākuma valdības kā racionālas izvēles, kuru pieņem līderi strukturālu ierobežojumu apstākļos, rezultātu. Mazākuma valdības visbiežāk veidojas tajās politiskajās sistēmās, kurās vēlēšanām ir raksturīga izteikta konkurence starp partijām.⁴⁹ Turklāt būtiski uzsvērt to, ka mazākuma valdības labi darbojas politiskajās sistēmās, kurās tās tiek bieži veidotas, un samērā slikti tajās sistēmās, kurās tās tiek reti veidotas (piemēram, Itālijā un Norvēģijā mazākuma valdības ir tikpat efektīvas kā vairākuma valdības).⁵⁰

Autors Ā. Laipharts piedāvā arī sešus koalīciju valdību veidus – mazā vairākuma koalīcijas (*minimal winning coalitions*), minimālā lieluma koalīcijas (*minimum size coalitions*), koalīcijas ar mazāko partiju skaitu (*coalitions with the smallest number of parties*), šaura interešu loka koalīcijas (*minimal range coalitions*), minimāli saistītās vairākuma koalīcijas (*minimal connected winning coalitions*) un politiski dzīvotspējīgās koalīcijas (*policy-viable coalitions*).⁵¹ Mazā vairākuma koalīcijas (*minimal winning coalitions*) ir vairākuma koalīcijas, kurās piedalās tikai tās partijas, kuras ir nepieciešamas, lai valdībai būtu vairākuma atbalsts likumdevējā. Lai tiktu valdībā, mazākuma partijai ir jāsadarbojas ar vienu vai vairākām citām partijām, bet tā noraidīs nevajadzīgu partiju iekļaušanu koalīcijā, jo lieku partiju iekļaušana valdībā samazinās mazākuma partijas ministru skaitu valdībā. Minimālā lieluma koalīcijas (*minimum size coalition*) teorija arī ir balstīta uz pamatpieņēmumu par varas maksimizāciju. Ja politiskās partijas vēlas izslēgt nevajadzīgās partijas no koalīcijas valdības, lai palielinātu savu varu valdībā, tai jābūt gatavai dot priekšroku valdībai, kas būs balstīta uz plašāku iespējamo parlamentāro atbalstu⁵². Koalīcijas ar mazāko partiju skaitu (*coalitions with the smallest*

⁴⁷ Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 190.

⁴⁸ Ibid, pp. 192.

⁴⁹ Strøm K. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, pp. 237.

⁵⁰ Ibid, pp. 238.

⁵¹ Lijphart A. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, London: Yale University Press, 1999, pp. 92 – 96.

⁵² Piemēram, partija E lielākas priekšrocības gūst no koalīcijas ADE ar 53 parlamentāriešu atbalstu nekā no koalīcijas CE ar 59 parlamentāriešu atbalstu.

number of parties) iekļauj pēc iespējas mazāku partiju skaitu, jo tad sarunu vešanu/kaulēšanos ir vieglāk pabeigt un koalīciju ir vieglāk saglabāt⁵³. Šaura interešu loka koalīcijas (*minimal range coalition*) teorija piedāvā ticamu pieņēmumu, ka vieglāk ir izveidot un saglabāt tādu koalīciju, kuru veido partijas ar līdzīgām politiskām nostādnēm. Minimāli saistītās vairākuma koalīcijas (*minimal connected winning coalitions*) – koalīcijas šajā gadījumā veidosies no partijām, kurām ir līdzīgas politiskās nostādnēs, un būs brīvas no nevajadzīgiem partneriem (t.i., partijām). Tādas partijas centīsies apvienoties ar to tuvākajiem *kaimiņiem* un citas *blakus* partijas tiks pievienotas līdz vairākuma koalīcija tiks izveidota. Politiski dzīvotspējīgās koalīcijas (*policy-viable coalitions*) – ja tiek pieņemts, ka partijai rūp tikai politika, nevis kabineta vadīšana, tad reālā vara ir likumdevējam, kas *jauno* politiku ievieš ar likumiem. Likumdevējā vislielākā nozīme ir galvenajai partijai, kurai ir vislielākās iespējas diktēt politiku, jo citai partijai vai partijām, kas ir labēji vai kreisi orientētas, nav nepieciešamā vairākuma, lai ieviestu jebkuru politiku.⁵⁴ Maikls Gelegers (*Michael Gallagher*), M. Leivers un Pīters Meirs (*Peter Mair*), bez jau minētās mazā vairākuma koalīcijas un minimāli saistītās vairākuma koalīcijas (*minimal connected winning coalitions*), min arī šaurā ideoloģiskā spektra (*minimum ideological range*) pieeju, kas ietver mazā vairākuma koalīcijas ar šauru ideoloģisko spektru kreisi-labējā politikas dimensijā.⁵⁵

Pētot valdību ilgumu saskaņā ar valdību veidu, tiek pieņemts, ka koalīciju valdībām ir raksturīga nestabilitāte, taču to nevar droši apgalvot, jo laika periodā no 1945. gada līdz 1980. gadam atsevišķām valstīm (Austrijai, Īrijai un Luksemburgai) ir bijušas stabilas koalīciju valdības, kuras vidēji darbojās divu līdz trīs gadus un pat ilgāk.⁵⁶ Citās valstīs (Beļģijā, Somijā un Itālijā) koalīciju valdības ir bijušas daudz neizturīgākas, vidēji darbojoties ne ilgāk par pusotru gadu. Valstīm ar valdībām, kas nespēj ilgi darboties, parasti ir raksturīga plaša un sarežģīta partiju sistēma, kurā partijas reprezentē radikāli atšķirīgas ideoloģiskas un politikas pozīcijas, līdz ar to ir daudz sarežģītāk saglabāt koalīcijas valdību nekā gadījumā, ja valdību veido divas vai trīs partijas, kurām raksturīgas mērenas un elastīgas politikas pozīcijas. Dažām valstīm vairākuma valdības ir norma, citām – mazākuma valdības, dažas valstis ir vien-partijas valdības vadītas, citas – koalīciju valdības vadītas.⁵⁷

⁵³ Piemēram, koalīcijas BE vai CE veidosies, jo tās iekļauj tikai divas partijas.

⁵⁴ Lijphart A. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, London: Yale University Press, 1999, pp. 92 – 96.

⁵⁵ Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 187.

⁵⁶ Hogwood P. and Roberts G. K. *European Politics Today*. Manchester: Manchester University Press, 2003, pp. 144.

⁵⁷ Ibid, pp. 145.

Tā kā lielākajai daļai RE valstu ir raksturīgs mazākuma partijas modelis, kas darbojas parlamentārā sistēmā, kurā nevienai partijai nav vairākuma varas likumdevējā, valdības parasti sastāv no koalīcijām. Galarezultātā var rasties mazā vairākuma, papildu vairākuma un mazākuma valdība vai, detalizētāk skatoties, seši koalīciju valdību veidi. Lai gan pastāv uzskats, ka atsevišķi valdību un koalīciju veidi ir stabilāki nekā citi, praksē tas ne vienmēr pierādās, jo, piemēram, lai gan kopumā koalīciju valdības netiek uzskatītas par stabilākajām valdībām, tās mēdz stabili darboties valstīs, kurās koalīciju valdību pieredze ir lielāka.

Turpmāk darbā ir būtiski izskaidrot tādu jēdzienu kā *līderība*, tai skaitā aplūkot prezidenta kā lielākajā daļā Eiropas valstu premjerministra nominētāju un premjerministra kā valdības vadītāja lomu valdības veidošanā un saglabāšanā.

1.4. Politiskie līderi

RE valstīs tiek pieņemts, ka tie vēlētāji, kas neidentificējas ar noteiktu partiju un kuri neinteresējas par politiku, parasti asociē politiku ar līderiem, savukārt tie, kas interesējas par politiskajiem procesiem, balso par noteiktu politisko spēku, ņemot vērā piedāvātās rīcībpolitikas.⁵⁸ Līderu loma parasti ir lielāka, pirmkārt, prezidentālās sistēmās; otrkārt, tajās valstīs, kurās partijas ir relatīvi vājas; treškārt, valstīs, kurās vēlēšanu sistēma ļauj nobalsot ne tikai par partiju, bet arī par noteiktu kandidātu.⁵⁹

Ņemot vērā sfēru, kurā līderis darbojas, un ietekmīguma pakāpi, pastāv dažāda veida līderības (piem., reliģiskie, biznesa, militārie līderi). Taču, kad aplūko politiskos līderus, kas vada valdību vai valsti, jāklūst nedaudz skeptiskākam, jo tie ir cilvēki, kas veido lielu daļu cilvēku dzīves un ietekmē viņu nākotni.⁶⁰ Pētot līderus un viņu ietekmi, būtiski nodalīt arī starp ietekmīgiem līderiem starptautiskā līmenī un varas turētājiem (*power-holders*) nacionālajā līmenī. Lielākā daļa līderu nav īpaši ietekmīgi, jo viņi necenšas veikt milzīgas reformas un mainīt cilvēces likteni.⁶¹ Tas gan nenozīmē, ka nacionālā mēroga līderi (piemēram, premjerministri parlamentārās valstīs ar daudzpartiju sistēmu) ir mazāk nozīmīgi. Arī šādu līderu darbību ir saistoši pētīt, jo viņi parasti ir nozīmīgākie valsts pārstāvji tajās valstīs, kurās valsts vadītājam konstitucionāli tiek piešķirta vairāk simboliska loma un funkcijas.⁶²

⁵⁸ Harrop M. and Miller W. L. *Elections and Voters. A Comparative Introduction*. New York: New Amsterdam Books, 1987, pp. 225.

⁵⁹ Ibid, pp. 226.

⁶⁰ *Comparative Government*. Eds. J. Blondel. London: Macmillan Press, 1969, pp. 179.

⁶¹ Blondel J. *Comparative Government. An Introduction*. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995, pp. 289.

⁶² Ibid, pp., pp. 290.

Līderību nevar iegūt, ieņemot noteiktu amatu (piemēram, kļūstot par prezidentu, premjerministru vai politiskās partijas vadītāju), jo tā ir spēja rosināt citus darīt to, ko viņi nebūtu izdarījuši citā gadījumā, līdz ar to līderība tiek uzskatīta kā nevienlīdzīgas attiecības.⁶³

Grūti ir nodalīt līderu un vides, kuras ietvaros līderi darbojas, relatīvo lomu. Līderi var būt ietekmīgi, taču, lai veiktu pilnvērtīgāku izpēti, ir jāņem vērā ne tikai līderu personiskās īpašības, bet arī konteksts (specifiskā situācija, politiskie apstākļi), kurā viņi darbojas (piemēram, ASV prezidentam ir nepieciešamas citas īpašības atšķirībā no britu premjerministra⁶⁴).⁶⁵ Turklāt būtiski uzsvērt arī grupu, partiju, likumdevēja, valdības un birokrātijas lomu līdera lēmuma pieņemšanā.⁶⁶ Tātad šajā gadījumā var secināt to, ka valdību stabilitāte ir atkarīga ne tikai no politiskā līdera spējām, bet arī vides, kurā viņš darbojas. Piemēram, CAE valstīs specifiskā vide, kuras ietvaros notika pāreja no viena režīma uz citu un joprojām tiek nostiprināta demokrātija, ir negatīvi ietekmējusi valdību stabilitāti.

Politikas zinātnieki nav spējuši vienoties par noteiktiem kritērijiem, pēc kuriem varētu vērtēt līderus, līdz ar to līderu novērtēšana joprojām ir problemātiska.⁶⁷ Taču literatūrā tiek piedāvāti vairāki līderības aspekti, kuri būtu jāņem vērā: pārstāvniecība (piem., lai varētu reformēt baznīcu, ir jābūt baznīcas loceklim), spēja rast risinājumus atzītām problēmām (šajā aspektā ir nozīmīgs radošums, kas nav iedomājams bez inteligences, tātad, ja līderis spēj piedāvāt pārlicinošu risinājumu, viņam būs sekotāji un viņš tiks uzskatīts par patiesu līderi), spēja paredzēt problēmas, kas vēl nav aktualizētas, un pievērst tām lielāku uzmanību (arī šajā aspektā ir būtiska inteligence, kā arī analītisks redzējums un spēja pārliecināt citus par problēmas aktualitāti).⁶⁸

Prezidents un premjerministrs lielākajā daļā valstu ir sabiedrībai zināmākie politiskie līderi, līdz ar to neveiksmes gadījumā lielākā atbildība parasti gulstas uz viņu pleciem, jo liela daļa sabiedrības uzskata, ka neveiksmes cēloņi ir meklējumi līderu darbībās, tātad ne visi apzinās

⁶³ Blondel J. *Comparative Government. An Introduction*. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995, pp. 290.

⁶⁴ *Comparative Government*. Eds. J. Blondel. London: Macmillan Press, 1969, pp. 178.

⁶⁵ Blondel J. *Comparative Government. An Introduction*. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995, pp. 289.

⁶⁶ *Ibid.*, pp. 299.

⁶⁷ *Ibid.*, pp. 288.

⁶⁸ *Comparative Government*. Eds. J. Blondel. London: Macmillan Press, 1969, pp. 180.

to, ka kļūmes bieži vien ir galarezultāts sarežģītai mijiedarbībai starp daudziem dažādiem aktieriem.⁶⁹

Valsts galvai (prezidentam, monarham, karalim) lielākajā daļā RE valstu ir simboliska (personificē nāciju), procedurāla (izsludina likumus) un diplomātiska (uzņem citu valstu prezidentus, apmeklē citu valstu augstas amatpersonas) loma. Lai gan RE valstis krasi neatdala likumdevēja varu no izpildvaras, tās nošķir starp politisko izpildvaru un valsts galvu. Šis dalījums ir daudzu RE valstu vēsturiskās attīstības rezultāts no tradicionālajām autokrātiskajām monarhijām līdz parlamentārām demokrātijām, kas eksistē mūsdienās.⁷⁰ Dažās RE valstīs prezidents tiek ievēlēts tieši (tautas ievēlēts), citās – netieši (likumdevēja ievēlēts). Parasti valstīs, kurās prezidents tiek ievēlēts netieši, prezidenta loma ir vairāk simboliska, tas gan nenozīmē, ka prezidentam nav nekādas varas – krīzes situācijā (piemēram, politiskās sistēmas neveiksmes gadījumā) valsts galva var spēlēt izšķirošu lomu.⁷¹ Valsts vadītājs spēlē būtisku lomu arī politiskās sistēmas legitimēšanā⁷², kā arī var paust stingru nostāju par, viņaprāt, nozīmīgiem jautājumiem (piemēram, atsevišķiem likumiem, laulību šķiršanu, abortiem)⁷³, lai gan reālā izpildvara tomēr ir valdībai, un valsts galva pamatā cenšas atturēties no iesaistīšanās ikdienas politikā.⁷⁴ Viens no nozīmīgākiem valsts vadītāja pienākumiem parlamentārās sistēmās ir premjerministra nominēšana. Šī valsts galvas funkcija ir īpaši nozīmīga tajās valstīs, kurās ir fragmentēta partiju sistēma un parlaments.⁷⁵

Tātad var secināt to, ka parlamentārās sistēmās valsts vadītājs var ietekmēt valdību stabilitāti, nominējot vienu vai otru premjerministra kandidātu, taču jāņem vērā tas, vai likumdevējā pārstāvētās politiskās partijas ir spējušas vienoties par kādu no kandidātiem. Ja partijas nav spējušas vienoties, visdrīzāk valsts vadītāja nominētais kandidāts netiks apstiprināts parlamentā. Lai vai kā, šajā gadījumā gan ievēlētajām partijām, gan valsts vadītājam ir noteikta vara, līdz ar to ir būtiski spēt vienoties par labāko kandidatūru. Valsts vadītājs spēj ietekmēt valdību stabilitāti arī tādos gadījumos, kad valdība dominē pār parlamentu, piemēram, neizsludinot likumus, kurus ir apstiprinājis parlaments. Ja valsts vadītājs asi kritizē pieņemtos

⁶⁹ Ball A. R. and Peters B. G. *Modern Politics and Government*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, pp. 229.

⁷⁰ Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 17.

⁷¹ Ibid, pp. 21.

⁷² Ibid, pp. 23.

⁷³ Hague R., Harrop M. and Breslin S. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. London: Macmillan Press, 1992, pp. 323.

⁷⁴ Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 23.

⁷⁵ Hague R., Harrop M. and Breslin S. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. London: Macmillan Press, 1992, pp. 322.

likumus, tas nozīmē, ka tiek apšaubīta ne tikai deputātu kompetence, bet arī valdības efektivitāte. Ja ņem vērā to, ka valsts vadītājs ir sabiedrībā atpazīstams politiskais līderis, viņa viedoklī ieklausās noteikta daļa sabiedrības, līdz ar to valdības kritika var būt kā nozīmīgs signāls vēlētajiem.

Tātad lielākajā daļā RE valstu politiskais vadītājs ir nevis valsts galva, bet gan premjerministrs. RE premjerministrs parasti ir ne tikai izpildvaras vadītājs, bet arī likumdevējā lielākās partijas vadītājs. Šo divu lomu kombinācija var radīt nozīmīgu varas pozīciju.⁷⁶ Parasti RE premjerministrs ir ietekmīga persona savā valstī, taču viņš nav diktators, jo šādu premjerministru ir iespējams ātri nomainīt. Premjerministra nomaiņa ir iespējama ar vēlēšanu⁷⁷, valdošās koalīcijas⁷⁸ vai premjerministra pārstāvētās partijas palīdzību^{79, 80}.

Parlamentārās sistēmās izpildvarai ir raksturīga spriedze starp koleģialitāti un hierarhiju, proti, starp politiski vienlīdzīgiem ministriem un premjerministru, kas pēc būtības ir augstāka amatpersona. Premjerministra vara veidojas no sarežģītas mijiedarbības starp personībām, partijām un struktūrām un viņa reālo varu var noteikt, izpētot valdības sastāvu un noskaidrojot, cik brīvi premjerministrs ir varējis izvēlēties, viņaprāt, piemērotākos ministru kandidātus.⁸¹ Būtiski uzsvērt to, ka valstīs, kur nav nevienas partijas, kas ir spējusi iegūt pārliecinošu vairākumu likumdevējā, valdības veidošana un saglabāšana ir daudz sarežģītāka un premjerministra autonomija var tikt samazināta. Tādos gadījumos starp potenciālās koalīcijas partijām tiek sadalīti ministru amati un katra partija nominē savu pārstāvi, līdz ar to šādā valdībā ministri ir ne tik daudz pakļauti premjerministram, bet gan darbojas kopā ar viņu un premjerministrs ir tikai pirmais starp vienlīdzīgajiem (*first among equals*).⁸² Tātad šajā gadījumā premjerministrs tiek izvēlēts nevis tādēļ, ka viņš ir ietekmīgs līderis, bet gan tādēļ, ka viņš ir labs vidutājs (*compromiser*).⁸³

⁷⁶ Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 23.

⁷⁷ Proti, nepopulārs premjerministrs var zaudēt varu, ja nākamajās vēlēšanās premjerministra pārstāvētā partija zaudē vadošo lomu likumdevējā.

⁷⁸ Valdošā koalīcija parasti nomaina premjerministru gadījumos, kad koalīcija nav apmierināta ar premjerministra darbu vai vadības stilu un izpildvaras vadītājs labprātīgi neatkāpjas no sava amata. Šajā gadījumā premjerministrs tiek nomainīts bez jaunu vēlēšanu sasaukšanas.

⁷⁹ Premjerministrs parasti ir lielākās pārstāvētās partijas likumdevējā līderis, taču viņš ātri var zaudēt izpildvaras vadītāja amatu, ja viņš zaudē partijas līdera statusu. Turklāt būtiski ir uzsvērt to, ka premjerministru var nomainīt, par to vienojoties nelielam cilvēku skaitam politiskajā partijā.

⁸⁰ Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, pp. 26.

⁸¹ Hague R., Harrop M. and Breslin S. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. London: Macmillan Press, 1992, pp. 324.

⁸² Ibid, pp. 325.

⁸³ Blondel J. *Comparative Government. An Introduction*. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995, pp. 293.

Mūsdienās līderība ir aktuāls jautājums un tiek pieņemts, ka vāja līderība ir viens no iespējamajiem iemesliem, kādēļ valdība nespēj darboties ilgstoši vai, ja arī tā spēj noturēties ilgāku laika periodu, tās darbība nav bijusi efektīva.⁸⁴ No vienas puses, ietekmīgs premjerministrs ir vēlams, jo *ietekmīgs* nozīmē ne tikai zinošs, pieredzējis, erudīts, komunikabls, bet arī populārs, proti, ja elektorāts uzskatīs, ka premjerministrs ir akceptējams, palielināsies uzticība arī valdībai, jo, ņemot vērā samērā lielo iedzīvotāju daļu, kas ikdienā neseko līdz politiskajiem notikumiem, cilvēki lielākoties valdību asociē ar tās vadītāju, jo viņš biežāk tiek atspoguļots masu medijos. No otras puses, valstīs, kurām ir raksturīgs autoritāru vai diktatorisku režīmu mantojums, ļoti ietekmīgs premjerministrs varbūt nav vēlams, bet gan uz kompromisu orientēts līderis, kas spēj sadarboties ar citiem politiskajiem spēkiem, kopīgi izdiskutēt un pieņemt sabiedrībai, valstij vēlamus lēmumus. Uz kompromisu orientēts līderis būtu vēlams arī tādēļ, ka šādām valstīm parasti ir nepieciešams nostiprināt demokrātiju, veikt nozīmīgas reformas, kā arī tikt galā ar sarežģītām ekonomiskām un sociālām problēmām.

Tātad šajā nodaļā tika definēts valdības ilgums un noskaidrots, ka valdības ilgums nav automātisks valdības stabilitātes rādītājs, jo, pētot valdību stabilitāti, ir jāņem vērā arī citi faktori (piem., politisko partiju, premjerministru, ministru darbošanās pēctecība valdībā). Tika izpētīta arī parlamenta fragmentācijas, valdību veidu un politisko līderu saikne ar valdību stabilitāti. Taču, lai pilnvērtīgāk izpētītu CAE valstu, īpaši Latvijas, valdību stabilitāti, nepietiek ar RE autoru piedāvātajām teorijām par valdību ilgumu, stabilitāti un to saikni ar iepriekš aplūkoto faktoriem, turpmāk ir būtiski aplūkot arī sociālisma mantojuma ietekmi, kas ir uzskatāma par CAE reģiona specifisku iezīmi.

⁸⁴ Proti, valdība nav spējusi risināt noteiktas problēmas vai tās pat ir ignorējusi, tā ir izvairījusies pieņemt nepopulārus lēmumus, jo ir baidījies, ka zaudēs savu popularitāti, tā ir pieņēmusi lēmumus, kas sabiedrībai nav pieņemami (piemēram, izmaksājusi papildu prēmijas premjerministram un valdības ministriem par padarīto darbu) utt.

Sociālisma mantojuma ietekme uz Centrālās un Austrumeiropas valstu valdību stabilitāti

Lai labāk izprastu Latvijas valdību nestabilitāti, turpmāk darbā tiks aplūkota sociālisma mantojuma ietekme uz valdību stabilitāti CAE reģionā. Sociālisma mantojuma ietvaros tiks aplūkotas specifiskas iezīmes, kas raksturo visas CAE valstis – nostaļģija pēc plānveida ekonomiskās sistēmas stabilitātes, pilsoņu nevēlēšanās iesaistīties nevalstiskās un politiskās organizācijās, kā arī personības būtiskā loma politikā – kas lielākoties negatīvi ietekmē CAE, tai skaitā Latvijas, valdību stabilitāti.

Ir pagājušas gandrīz divas desmitgades kopš komunisma sabrukuma, kas deva iespēju režīmu maiņai CAE valstīs. Šis sistēmas maiņas process CAE valstīs bija īpatnējs, salīdzinot ar citām pārejām starpkaru periodā un vēlāk pārejām Dienvidēiropā, jo pāreja uz demokrātiju šī reģiona valstīs nebija iespējama bez pārejas no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku.⁸⁵ Vērā ņemama iezīme, kas ir raksturīga trešā demokratizācijas viļņa valstīm, ir arī tāda, ka 1990-to gadu sākumā lielākoties šīs valstis ir nepilnīgas demokrātijas, proti, tās starpkaru periodā jau ir bijušas demokrātiskas valstis, taču neilgu laiku. Sabrūkot komunistiskajam režīmam, CAE valstīs atjaunoja demokrātisko režīmu un joprojām to turpina nostiprināt.⁸⁶

Ņemot vērā nelielo demokrātijas un vairāku desmitgažu komunistiskā režīma pieredzi, CAE valstīm ir raksturīga specifiska politiskā kultūra un tradīcijas, kas mēdz negatīvi ietekmēt pilsoniskās sabiedrības attīstību, kā arī demokrātisku institūciju funkcionēšanu, t.sk., valdību darbību. Piemēram, valdību veidošana lielā mērā ir saistīta ar politisko kultūru, ar zināšanām, pieredzi, tradīcijām, kā arī ar līderiem un viņu ambīcijām, ar prasmi rast kompromisus un spējām būt atbildīgiem, risinot ekonomiskos, politisko un sociālos jautājumus.⁸⁷

Problēma ar trešā demokratizācijas viļņa valstīm iezīmējas tajā aspektā, ka šīs valstis uzsāka demokratizāciju no otra gala, proti, tās ieviesa brīvas vēlēšanas, pirms tam nenodibinot tādas pamatinstitūcijas kā pilsonisko sabiedrību un likuma varu. Galarezultātā būtiski uzsvērt to, ka režīmu maiņa ne vienmēr noved līdz tam, ka nepilnīga demokrātija kļūst par pilnīgu demokrātiju. Jauna demokrātija var turpināt funkcionēt kā daļēja demokrātija (*broken-back*

⁸⁵ *Prospects of Democratic Consolidation in East-Central Europe*. Eds. G. Pridham and A. Agh. Manchester: Manchester University Press, 2001, pp. 1.

⁸⁶ Rose R. and Shin D. C. Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies. In: *British Journal of Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, Volume 31, pp. 331.

⁸⁷ Bāra D. Valdību veidošanas pieredze Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti*. 2004. 663. sēj.: Politika un Socioloģija. 24.lpp.

democracy), nodrošinot brīvas vēlēšanas, taču ar neattīstītu pilsonisko sabiedrību, likuma varu un atskaitīšanās sistēmu.⁸⁸

Ar sociālisma mantojumu parasti tiek saprasta specifiska komunistiskās pagātnes ietekme uz pašreizējo politisko kultūru, risinot, piemēram, tādas problēmas kā restitūciju (īpašumu atpakaļatdošanu), demokrātisku institūciju atjaunošanu, kā arī problēmas, kas saistās ar iepriekšējam režīmam lojāliem ierēdņiem un valsts drošības dienesta darbiniekiem⁸⁹, proti, sākotnēji nebija skaidrs, kā komunistiskajam režīmam lojālus darbiniekus sodīt par viņu politiskajām aktivitātēm.⁹⁰

Pētot sociālisma mantojumu, tika noskaidrots, ka cilvēku pagātnes pieredzes interpretācijas palīdz izskaidrot viņu pašreizējo uzvedību.⁹¹ Tātad būtiski apzināt to, pēc kā un kāpēc ilgojās post-komunistisko valstu sabiedrība pārejas posmā no komunistiskā režīma, kurā bija nodzīvoti vairāki gadu desmiti, uz demokrātisku režīmu.⁹²

2.1. Nostaļģija pēc plānveida ekonomiskās sistēmas stabilitātes

Nostaļģija šajā gadījumā var tikt skaidrota kā atsevišķu pozitīvu komunistiskās sistēmas elementu (proti, plānveida ekonomiskās sistēmas, šīs sistēmas stabilitātes) zaudēšanu pārejas laikā, kas sarūgtina noteiktu post-komunistiskās sabiedrības daļu. Šī nostalgia gan nenorāda uz to, ka visi post-komunistisko sabiedrību pilsoņi, kam piemīt nostalgia pēc iepriekšējā režīma, vēlas atjaunot komunismu kā nedemokrātiskas valdības un ne-tirgus ekonomikas formu.⁹³

Sabrūkot plānveida ekonomikai un ieviešot tirgus ekonomiku, cilvēki atskārta, ka dzīves līmenis sāk pasliktināties. Ja salīdzina mājāsaimniecību (ģimenēm) ekonomisko situāciju 1990-to gadu sākumā ar situāciju pirms 1989. gada, vairums no tām bija labākā finansiālā un

⁸⁸ Rose R. and Shin D. C. Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies. In: *British Journal of Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, Volume 31, pp. 333.

⁸⁹ Welsh H. A. Dealing with the Communist Past: Central and East European Experiences after 1990. In: *Europe-Asia Studies*, Volume 48, No. 3, 1996, pp. 413.

⁹⁰ Parasti informācija par šiem cilvēkiem (kas bija saglabājusies) tiek turēta speciālos failos, līdz ar to pieeja šiem failiem tiek uzskatīta par nozīmīgu politisko ieroci, ko daudzi pie varas esošie cilvēki izmanto cīņā ar politiskajiem oponentiem. [Welsh H. A. Dealing with the Communist Past: Central and East European Experiences after 1990. In: *Europe-Asia Studies*, Volume 48, No. 3, 1996, pp. 417.]

⁹¹ Howard M. M. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 129.

⁹² Haerpfer C W. *Democracy and Enlargement in Post-Communist Europe: The Democratization of the General Public in Fifteen Central and Eastern Countries, 1991 – 1998*. London: Routledge, 2002, pp. 15.

⁹³ Ibid.

ekonomiskā situācijā pirms PSRS sabrukuma.⁹⁴ Ar ekonomisko realitāti, proti, izdzīvošanu 1990-tajos gados bija jāaskaras daudziem post-komunistisko valstu iedzīvotājiem.⁹⁵ Piemēram, viena no negatīvākajām ekonomiskās realitātes izpausmēm bija bezdarbs – daudzi cilvēki zaudēja darbu un apzinājās, ka viņiem nav lielas cerības atrast jaunu darbu. Post-komunistiskās sabiedrības pilsoņiem, kuri lielāko daļu savas dzīves bija nodzīvojuši sistēmā, kur jebkuram bija darbs un kur darbs tika uzskatīts par galveno sociālās aktivitātes veidu, bezdarbs bija īpaši neizturams.⁹⁶

Tātad post-komunistiskajā sabiedrībā dominē orientācija uz materiālistiskajām vērtībām: dzīves līmeņa celšanu, drošības sajūtu, kas tieši izriet no cilvēku neapmierinātajām vajadzībām. Orientācijas uz sociālajām vērtībām (vārda brīvību, līdzdalību valsts lēmumu pieņemšanā) pārejas tipa sabiedrībā ir vāji izteiktas.⁹⁷ Pētot sabiedrības atbalstu valdībai, viens no būtiskiem faktoriem, kas var palielināt vai samazināt atbalstu valdībai, līdz ar to ir ekonomiskā situācija, kādā atrodas pilsonis. Ja cilvēks spēj nodrošināt savas pamatvajadzības un nostabilizēt savu materiālo stāvokli, pastāv lielāka varbūtība, ka viņš ir apmierināts ar dzīvi, kā arī politiskajām norisēm valstī, tai skaitā valdības darbu. Pārejas periodā post-komunistiskajās valstīs ir novērojama pretēja aina. Cilvēki ekonomiskā spiediena rezultātā ir spiesti domāt, kā izdzīvot, un vairāk orientēti uz personīgo problēmu risināšanu, nevis domā par to, kā veidot savas valsts nākotni.⁹⁸

Kopumā ņemot, CAE valstīs nostaļģija pēc plānveida ekonomikas pieauga no 1991. gada līdz 1994. gadam un stabils ekonomiskās nostaļģijas līmenis (ap 60%) bija raksturīgs no 1996. gada līdz 1998. gadam, pēc 1998. gada šim līmenim ir tendence lēnām samazināties.⁹⁹

Var secināt, ka nostaļģija pēc plānveida ekonomiskās sistēmas, šīs sistēmas stabilitātes ir aktuāla problēma 1990-tajos gados, īpaši 1990-to gadu sākumā. Nostaļģija pēc ekonomiskās stabilitātes arī daļēji izskaidro, kāpēc valdības CAE valstīs demokrātijas režīma ietvaros nereti nespēja darboties visu tām atvēlēto laika periodu. Šis pieņēmums sakrīt ar P. Varvika

⁹⁴ Haerpfer C W. *Democracy and Enlargement in Post-Communist Europe: The Democratization of the General Public in Fifteen Central and Eastern Countries, 1991 – 1998*. London: Routledge, 2002, pp. 6.

⁹⁵ Howard M. M. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 139.

⁹⁶ Ibid, pp. 143.

⁹⁷ Zepa B. *Politiskā līdzdalība Latvijā*. Sk. internetā (28.03.2007.)

<http://www.bszi.lv/downloads/resources/politLidzdaliba/politLidzdaliba1999.pdf>

⁹⁸ Miller W. L., Grodeland A. B. and Koshechikina T. Y. *A Culture of Corruption? Coping with Government in Post-Communist Europe*. Budapest: Central University Press, 2001, pp. 52.

⁹⁹ Haerpfer C W. *Democracy and Enlargement in Post-Communist Europe: The Democratization of the General Public in Fifteen Central and Eastern Countries, 1991 – 1998*. London: Routledge, 2002, pp. 12.

apgalvojumu, ka tādiem ekonomiskajiem rādītājiem kā inflācijas līmenis, bezdarba līmenis, dzīves līmenis ir cieša saikne ar valdības ilgumu, proti, ja paaugstinās inflācijas un bezdarba līmenis un pazeminās dzīves līmenis, tad pastāv lielāks risks, ka valdība kritīs. Arī I. Badžs un H. Kemans norāda uz politikas realizācijas saistību ar valdības ilgumu.

Nostaļģija pēc komunistiskā režīma ekonomiskās sistēmas stabilitātes ir viens no sociālisma mantojuma ietekmes uz valdību stabilitāti skaidrojumiem, otrs skaidrojums, kas, iespējams, varētu palīdzēt izprast sociālisma mantojuma saikni ar valdību stabilitāti, ir pilsoņu nevēlēšanās iesaistīties nevalstiskās un politiskās organizācijās.

2.2. Pilsoņu nevēlēšanās iesaistīties nevalstiskās un politiskās organizācijās

Tādi faktori kā vecums vai vāja veselība, laika trūkums parasti izskaidro Rietumvalstu pilsoņu nevēlēšanos iesaistīties organizācijās. Post-komunistisko valstu pilsoņu nevēlēšanos iesaistīties organizācijās izskaidro vēl citi būtiski faktori, piemēram, neuzticība komunistiskajām organizācijām, draudzības tīklu esamība, kā arī vilšanās post-komunismā¹⁰⁰. Pirmie divi faktori ir komunistiskās pagātnes tiešais mantojums, kamēr trešajam faktoram ir saistība ar post-komunisma attīstību un vilšanos, jo cilvēku cerības, kas radās, sabrūkot PSRS 1989. – 1991. gadā, nepiepildījās. Šie faktori mijiedarbojas viens ar otru un daudzus post-komunistisko valstu iedzīvotājus ietekmē vairāk kā viens faktors, dažreiz pat visi trīs.¹⁰¹

Komunisma laikā cilvēkiem obligāti bija aktīvi jāiesaistās organizācijās, līdz ar to bija jādara daudzas lietas, ko viņi nevēlējās darīt. Tagad šie cilvēki izvairās no iesaistīšanās kādā no organizācijām, jo nevēlas atkal justies atkarīgi no tām. Turklāt interesants ir fakts, ka post-komunistisko valstu pilsoņi nereti nespēj atšķirt komunistiskās sistēmas obligātās organizācijas no brīvas sabiedrības brīvprātīgajām organizācijām. Ja arī spēj atšķirt, neredz būtiskas atšķirības starp tām. Taču būtiski uzsvērt to, ka tas, ka šo sabiedrību pilsoņi aktīvi neiesaistās organizācijās, nenozīmē, ka viņiem ir vienaldzīgi šo organizāciju mērķi vai ka viņi ir pret šīm organizācijām. Daudziem no viņiem neiesaistīšanās nozīmē viņu personīgo izvēli nebūt biedriem kādā no organizācijām.¹⁰² Vēl viens būtisks skaidrojums, kādēļ post-komunistisko valstu pilsoņi neiesaistās organizācijās, ir tādēļ, ka daļa šo pilsoņu ir ļoti aktīvi sev saistošās

¹⁰⁰ Postkomunisms – jaunais politiskais režīms pēc komunisma sagrāves (šajā gadījumā – demokrātija).

¹⁰¹ Howard M. M. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 122.

¹⁰² Ibid, pp. 123.

sociālās aktivitātēs (piem., nodarbojas ar sportu, iet uz baznīcu) un nesaskata vajadzību pievienoties kādai grupai (sporta klubam, reliģiskajai konfesijai).¹⁰³

Daudzi post-komunistisko valstu pilsoņi neizjūt vajadzību iesaistīties brīvprātīgās organizācijās arī tādēļ, ka viņi jau ir iesaistīti un apmierināti ar saviem privātajiem draugu un ģimenes tīkliem. Aplūkojot post-komunistisko sabiedrību kopumā, lielākā daļa pilsoņu atzīst, ka attiecības starp cilvēkiem ir mainījušās un ka lielākoties tās ir mainījušās uz sliktu pusi, proti, cilvēki mūsdienās ir vairāk orientēti uz sevi un savu individuālo dzīvi, nauda tagad spēlē centrālo lomu cilvēku attiecībās, ir parādījušās jaunas sociālās nevienlīdzības, kā arī ir palielinājusies šķirtnes starp nabadzīgajiem un bagātajiem.¹⁰⁴

Trešais iemesls, kādēļ post-komunistiskā sabiedrība nelabprāt iesaistās organizācijās, ir vilšanās¹⁰⁵ jaunajā režīmā. Komunisma sabrukšanas laikā daudziem post-komunistisko valstu iedzīvotājiem bija ļoti lielas un, iespējams, nereālas cerības. Cilvēki bija apmierināti ar tām brīvībām, ko deva demokrātija¹⁰⁶, taču tajā pašā laikā viņi neapzinājās grūtības, kas varētu viņus sagaidīt, līdz ar to nebija gatavi tām. Cilvēki saprata, cik naivi viņi bija bijuši savās cerībās, kā arī ticībā politiķu solītajam,¹⁰⁷ līdz ar to galvenokārt vaina tika novelta uz politiķiem un valdību. Nepatika pret gandrīz visiem politiķiem un politiskajām partijām ir vairāk vai mazāk raksturīga visām post-komunistiskajām valstīm.¹⁰⁸ Ņemot to vērā, politiskajām partijām joprojām sagādā grūtības nodibināt saikni ar elektorātu, daļēji arī tādēļ, ka partijas ir pārāk elitāras.¹⁰⁹

Piemēram, Latvijas gadījumā biedru skaits politiskajās partijās ir ļoti neliels, turklāt tam ir tendence samazināties (ja 2003. gadā 1.5% iedzīvotāju bija noteiktas politiskās partijas biedri, tad 2006. gadā – tikai 0.9%¹¹⁰). No vienas puses, šis fakts ir negatīvi vērtējams, jo ja vēl ņem vērā to, ka 67% (2006. gadā) iedzīvotāju neiesaistās nevienā organizācijā, tad jāatzīst, ka kopumā cilvēku ieinteresētība politiskajos procesos, kas ietekmē jebkuru indivīdu, ir ļoti zema.

¹⁰³ Howard M. M. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 126.

¹⁰⁴ Ibid, pp. 130.

¹⁰⁵ Vilšanās ir relatīvs koncepts un tā parādīšanās daļēji ir atkarīga no cilvēku cerību intensitātes.

¹⁰⁶ Piem., pēc komunisma sabrukuma post-komunistisko valstu iedzīvotāji varēja brīvi ceļot, paust savus uzskatus, iegādāties dažādas preces utt.

¹⁰⁷ Howard M. M. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 137.

¹⁰⁸ Ibid, pp. 138.

¹⁰⁹ *Prospects of Democratic Consolidation in East-Central Europe*. Eds. G. Pridham and A. Agh. Manchester: Manchester University Press, 2001, pp. 17.

¹¹⁰ ES valstīs politiskajās partijās darbojas vidēji 5% pilsoņu. [Barkāns E. Partijas: spēcīgas organizācijas vai interešu klubi? Žurnāls *Nedēļa*, 2006., 12. jūnijs. Sk. internetā (28.03.2007.) <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/article.php?id=241203>]

No otras puses, pēc politologa Jāņa Ikstena domām, maldīgs ir uzskats, ka partijām ir jābūt daudzskaitlīgām un masveidīgām, lai tās spētu vadīt valsti un pārstāvēt vēlētājus. 20.gadsimta pirmajā pusē nebija plaši pieejams ne radio, ne televīzija, bet laikrakstu izplatīšana lielākoties notika caur partiju pirmorganizācijām. Tātad, lai tajā laikā cilvēks zinātu, kas notiek valstī un pasaulē, viņam kaut kādā mērā vajadzēja kontaktēties ar kādu no partijām. Politologprāt, ir mainījusies arī ekonomiskā situācija, un partijām vairs nav finansiāli izdevīgi uzturēt masveidīgas pirmorganizācijas. Turklāt mūsdienās ir daudz lielākas iespējas īstenot un aizstāvēt savas intereses nopolitiskās un sabiedrības organizācijās, kā arī masu saziņas līdzekļos. Arī dzīves ritms ir mainījies, un cilvēki savu brīvo laiku vairs nevēlas tērēt, darbojoties partijās.¹¹¹

Kā galvenos iemeslus, kāpēc cilvēki neiesaistās organizācijās, t.sk., politiskajās partijās, paši cilvēki min – laika, intereses, vēlmes, informācijas un vajadzības trūkums, kā arī vecums un veselība.¹¹² Līdzdalības politiskajās partijās samazināšanās tiek skaidrota arī ar to, ka kopš 1990-to gadu sākuma sabiedrības uzmanības centrā ir ekonomiska un sociāla rakstura problēmas, līdz ar to tiek novērota masu politiska atsvešināšanās. Kopumā pārejas sabiedrības indivīda līdzdalību nosaka pozitīvas līdzdalības pieredzes trūkums, pazemināts savas kompetences pašnovērtējums, kā arī sociālekonomisko apstākļu radītā vērtību maiņa sabiedrībā.¹¹³

Tātad var secināt to, ka liela daļa post-komunistisko valstu iedzīvotāju nevēlas iesaistīties organizācijās dažādu iemeslu dēļ, no kuriem lielākā daļa ir saistīti ar sociālisma mantojumu. Tas savukārt liecina par to, ka post-komunistiskā sabiedrība ir kļuvusi vairāk individuālistiska, nereti pasīva, jo ne īpaši aktīvi iesaistās un interesējas par politiskajiem procesiem valstī. Šāda veida pasivitāte un neieinteresētība savukārt kavē pilsoniskās sabiedrības attīstību. Turklāt neticība politiskajām partijām noved pie tā, ka CAE valstīm ir raksturīga sabiedrības neaktīva iesaistīšanās kā biedriem partijās, kā arī zema politisko partiju identifikācijas pakāpe¹¹⁴, kas var kavēt sabiedrības līdzdalību politiskajos procesos, līdz ar to paver plašākas iespējas politisko partiju manipulācijai ar sabiedrību. Būtiski uzsvērt to, ka cilvēki neuzticas ne tikai

¹¹¹ Barkāns E. Partijas: spēcīgas organizācijas vai interešu klubi? Žurnāls *Nedēļa*, 2006., 12. jūnijs. Sk. internetā (28.03.2007.) <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/article.php?id=241203>

¹¹² Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti (2006. gada marts – maijs). Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs *SKDS*. Sk. internetā (28.03.2007.)

http://www.dialogi.lv/pdfs/Sabiedribas_integracijas_aktualakie_aspekti_2006.pdf

¹¹³ Zepa B. *Politiskā līdzdalība Latvijā*. Sk. internetā (28.03.2007.)

<http://www.bszi.lv/downloads/resources/politLidzdaliba/politLidzdaliba1999.pdf>

¹¹⁴ *Prospects of Democratic Consolidation in East-Central Europe*. Eds. G. Pridham and A. Agh. Manchester: Manchester University Press, 2001, pp. 21.

politiskajām partijām, bet arī citām pilsoniskās sabiedrības pārstāvniecības institūcijām (piemēram, parlamentam), jo cilvēki vairākus gadu desmitus bija socializēti nedemokrātiskā politiskā režīmā. Lai aizsargātu sevi no šīm institūcijām, viņi paļaujas tikai uz tiem cilvēkiem, kurus viņi pazīst un šī uzticība automātiski nepārvēršas uzticībā politiskajām institūcijām.¹¹⁵ Šo neticību politiskajām partijām daļēji veicina ne tikai tas, ka vairums uzskata, ka jaunā režīma valdība neatskaitās parastajam pilsonim, bet arī brīvās vēlēšanas, proti, tās savā ziņā šķeļ sabiedrību, jo politiskās partijas, kas pārstāv noteiktas sabiedrības daļas intereses, sacenšas par amatiem, nesaudzīgi kritizējot viena otru. Turklāt kritika mēdz būt tik asa, ka tā vēlētajos rada patiesu nepatiku pret partijām un pat novēršanos no politiskajām norisēm valstī.¹¹⁶

2.3. Personību loma politikā

Sociālisma mantojuma aspektā būtiski ir aplūkot arī personību lomu politikā. Lai gan komunistiskā režīma laikā cilvēki politiku lielākoties asociēja ar līderiem (piem., ģenerālsekretāriem), personības kults ne vienmēr nozīmēja, ka līderis bija ļoti ietekmīgs. Nereti līderis bija tikai pēdējais posms lēmuma pieņemšanā, kuru pats nebija ierosinājis. Turklāt dažreiz bija jūtams spiediens no kolēģiem, kas piespieda līderi mainīt konkrētas rīcībpolitikas.¹¹⁷ No tā var secināt to, ka patiesībā komunistiskā režīma laikā visu noteica partija, līdz ar to līdera milzīgo ietekmi atsevišķos gadījumos tomēr var apšaubīt. Šī iezīme daļēji tiek pārmantota arī CAE valstīs, proti, tādā aspektā, ka partijām mēz būt lielāka loma nekā publiskajiem līderiem. Vēlētajī gan asociē partijas ar konkrētiem līderiem, taču to lielākoties var izskaidrot ar sociālisma mantojumu un cilvēku neieinteresētību politikā, turklāt šie līderi ne vienmēr ieņem publiskus amatus, līdz ar to daudzos gadījumos premjerministrs ir tikai pirmais starp vienlīdzīgajiem, kuram ir jārēķinās ar koalīcijā esošo partneru uzskatiem, nevis ļoti ietekmīgs līderis. Vēl viena problēma, ar ko saskaras jaunās CAE valstīs, ir līdzīga tai, ar kuru sākotnēji saskārās daudzas komunistiskās valstis, proti, labi politiskie aģitatori ne vienmēr ir labi administratori.¹¹⁸

Vairums sabiedrības post-komunistiskajās valstīs pēc komunisma sagrāves uzskatīja, ka politiķi galvenokārt ir ieinteresēti savu un draugu privilēģiju nodrošināšanā, tātad sava

¹¹⁵ Rose R. and Shin D. C. Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies. In: *British Journal of Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, Volume 31, pp. 345.

¹¹⁶ Ibid, pp. 346, 348.

¹¹⁷ Hague R., Harrop M. and Breslin S. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. London: Macmillan Press, 1992, pp. 331.

¹¹⁸ Ibid, pp. 335.

personīgā, nevis valsts labuma gūšanā.¹¹⁹ Cilvēki bija ļoti neapmierināti ar korupciju valsts sektorā, ko viņi bija piedzīvojuši, sadarbojoties ar birokrātiem, kas motivācijas trūkuma, neskaidrās atbildības, vājās kontroles dēļ kļuva korumpēti. Cilvēki nojauta, ka pastāv arī augsta līmeņa publiskā sektora korupcija, taču par to viņi uzzināja no masu medijiem, nevis balstoties uz savu pieredzi. Lielākoties gan post-komunistiskā sabiedrība vainoja augstākās amatpersonas par koruptīvajām darbībām, lai gan, kā jau tika minēts iepriekš, korupcija pastāvēja arī birokrātu līmenī.¹²⁰

Viena no iespējam paust negatīvo nostāju pret politiķiem ir vēlēšanas.¹²¹ Ņemot vērā zemo identificēšanās līmeni ar noteiktu partiju un apātijas samērā augsto līmeni, atsevišķās post-komunistiskajās valstīs vēlētajiem nereti ir tik neapmierināti ar partijām un politiķiem, ka pat neiet uz vēlēšanām, jo neuzskata, ka nobalsojot spēj kaut ko ietekmēt.¹²²

Par spīti tam, ka pārejas tipa sabiedrība ir vīlusies atsevišķos politiskajos līderos, var apgalvot, ka joprojām būtisks faktors, kas palīdz izšķirties par vienu vai otru partiju sarakstu vēlēšanās, ir politisko līderu personība. Ideoloģijai CAE valstīs tomēr nav tik liela nozīme kā RE valstīs, pirmkārt, tādēļ, ka koalīcijā spēj apvienoties vērtību, mērķu ziņā pilnīgi nesavienojami politiskie spēki, otrkārt, tādēļ, ka lielākā daļa cilvēki vēl aizvien nav apzinājuši katras ideoloģijas pamatnozīmi, kas varētu būt kā sekas cilvēku kūtrajai līdzdalībai politiskajos procesos.

Demokratizācijas kultūras teoriju ietvaros pastāv uzskats, ka nepilnīgās demokrātijas nenoteikti pastāvēs vēl noteiktu laika periodu, jo masu vai elites politiskās kultūras normas mainās ļoti lēnām.¹²³ Līdz ar to ir būtiski apzināt galvenās sekas, kas var draudēt nepilnīgajām demokrātijām. Viena no negatīvajām iezīmēm, kas attiecīgi nevēlami var ietekmēt arī valdību stabilitāti šajā reģionā, ir uzticamu politisko partiju trūkums, kas veicina elektorāta nepastāvību. Politiskās partijas mēdz rasties, apvienoties, dalīties un likvidēties pat viena likumdevēja pilnvaru laikā. Tas nozīmē to, ka indivīds, kas ar savu balsi ir palīdzējis ievēlēt šo partiju likumdevējā, nespēj panākt partijas atskaitīšanos, ja tā, piemēram, sašķeļas. Galarezultātā nespēj attīstīties arī stabila partiju identifikācija. Otra negatīva iezīme, kas ir

¹¹⁹ Miller W. L., Grodeland A. B. and Koshechikina T. Y. *A Culture of Corruption? Coping with Government in Post-Communist Europe*. Budapest: Central University Press, 2001, pp. 62.

¹²⁰ Ibid, pp. 65.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid, pp. 66.

¹²³ Rose R. and Shin D. C. *Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies*. In: *British Journal of Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, Volume 31, pp. 350.

raksturīga CAE valstīm, ir apzināta pilsoņu pienākumu noraidīšana, lai gan individuālā līmenī tā ir racionāla reakcija uz to, ka valdība daudzos gadījumos neatskaitās un nereaģē uz indivīdu vajadzībām. Galarezultātā post-komunistiskajās sabiedrībās obligātās politiskās līdzdalības pieredze ir veicinājusi ikdienas dzīves de-politizāciju. Turklāt problēma ir arī tajā aspektā, ka tie cilvēki, kas lielākoties ir dzīvojuši ne modernā, ne demokrātiskā valstī, pieņem nepilnīgu demokrātiju kā kaut ko labāku salīdzinājumā ar iepriekšējo režīmu. Tātad varētu teikt, ka post-komunistiskā sabiedrība īsti nespēj novērtēt pilnīgas demokrātijas labumus.¹²⁴

Tātad CAE valstīm ir raksturīga kopēja politiskā kultūra, kas veidojusies komunistiskā režīma laikā un radījusi noteiktas sekas, piemēram, uzticamu politisko partiju trūkumu, nestabilu partiju identifikāciju, apzinātu pilsoņu pienākumu noraidīšanu, nostalgiju pēc iepriekšējā režīma (galvenokārt šī režīma ietvaros radītās ekonomiskās stabilitātes), likuma varas nepilnības, pilsoņu nevēlēšanos iesaistīties brīvprātīgās (tai skaitā politiskās) organizācijas, kā arī neuzticību pilsoniskās pārstāvniecības institūcijām (piem., parlamentam, politiskajām partijām). Galarezultātā nav garantiju, ka CAE valstis kļūs par pilnīgām demokrātijām par spīti tam, ka visas šī reģiona valstis cenšas demokrātiju nostiprināt, jo lielākoties šīs sekas kavē demokrātijas konsolidāciju un attiecīgi negatīvi var ietekmēt arī valdību nestabilitāti.

Turpmāk darbā tiks aplūkotas desmit CAE valstis, taču īpaša uzmanība tiks pievērsta Latvijas valdību stabilitātes specifikai, lai noskaidrotu, vai Latvija valdību skaita, ilguma, premjerministru un ministru darbošanās ilguma ziņā būtiski atšķiras no pārējām CAE valstīm.

¹²⁴ Rose R. and Shin D. C. Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies. In: *British Journal of Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, Volume 31, pp. 353.

Latvijas valdību stabilitātes specifika salīdzinājumā ar Centrālās un Austrumeiropas valstīm

Valdību veidošanas process ir visai sarežģīts daudzpartiju sistēmas valstīs, kur liela nozīme ir vēlēšanu rezultātam, partiju sarunām un prasmei vienoties. Savukārt no tā, kā partija spēs vienoties un atrisināt savas pretrunas valdības veidošanas procesā ir atkarīga valdības darbības efektivitāte un stabilitāte.¹²⁵ Darba ietvaros valdības ilgums netiek skatīts kā automātisks stabilitātes rādītājs, jo, kā jau tika minēts iepriekš, valdību stabilitāti nevar skaidrot tikai ar valdību maiņām, ir būtiski ņemt vērā arī to, vai jaunas koalīcijas tiek veidotas, sadarbojoties tām pašām politiskajām partijām, tikai citādā sastāvā, un vai valdību amatus ieņem pieredzējuši vai nepieredzējuši politiķi.

Ņemot vērā to, ka CAE valstīs pārsvarā tiek veidotas koalīciju valdības un ka lēmumu pieņemšanas process ir daudz sarežģītāks koalīciju¹²⁶ valdībās nekā vien-partijas valdībās, jo koalīciju valdību funkcionēšanas procesā partneri saskaras ar problēmām, kas viņus var gan vienot, gan šķelt, valdību izdzīvošana un stabilitāte CAE valstīs ir nozīmīgs problēmjautājums.¹²⁷

Aplūkotās CAE valstis ir to valstu vidū, kurām valdību stabilitāte ir atkarīga no politiskās vides specifiskajām iezīmēm. Tātad ļoti būtisks ir partiju spēcīgums, to tradīcijas un pieredze, kā arī spēja vienoties.¹²⁸ Lai CAE valstu valdības būtu stabilas, parasti tām ir jāpārkāpj dažādām barjerām, piemēram, vājai līderībai, uzticamam politisko partiju trūcumam, parlamenta sadrumstalotībai, nespējai vienoties, nestabilai partiju identifikācijai, neattīstītai pilsoniskai sabiedrībai, kas var veicināt valdību nestabilitāti. Tomēr tas, ka valdība ir stabila, ne vienmēr nozīmē, ka tā ir efektīva. Taču, ja premjerministram piemīt sarunu vešanas spējas, pastāv lielāka iespējamība, ka valdības darbs būs efektīvs, savukārt ja koalīcijas partneri bieži konfliktē, tas var apdraudēt ne tikai valdības efektivitāti, bet arī stabilitāti.¹²⁹

¹²⁵ Bāra D. Valdību veidošanas pieredze Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti*. 2004. 663. sēj.: Politika un Socioloģija. 23.lpp.

¹²⁶ Koalīciju valdība – valdība, kuru veido vairāk kā viena politiskā partija. Parasti koalīciju valdības veidojas tajās valstīs, kurās neviena politiskā partija nespēj panākt vairākuma atbalstu likumdevējā.

¹²⁷ Kostova D. *Coalition Governments and the Decision Making Process in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 14, 15.
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/Kostova.pdf> (accessed 03.03.2006)

¹²⁸ Ibid, pp. 10.

¹²⁹ Ibid, pp. 12.

Lai noskaidrotu, vai Latvijas valdības patiesi ir nestabilākas salīdzinājumā ar darbā aplūkotajām CAE valstu (Lietuvas, Igaunijas, Čehijas, Slovēnijas, Slovākijas, Ungārijas, Rumānijas, Bulgārijas un Polijas) valdībām, vispirms tiks salīdzināts Latvijas un citu CAE valstu valdību stabilitātes pamatrādītāji, proti, valdību skaits un ilgums. Pēc tam tiks apskatīta parlamenta fragmentācijas ietekme uz valdību stabilitāti, kur galvenokārt uzmanība tiks pievērsta Latvijas gadījumam. Tiks izpētīts arī valdību ilgums saskaņā ar valdību veidu Latvijā un citās CAE valstīs, jo pastāv uzskats, ka noteikti valdību veidi spēj darboties ilgāk nekā citi, kā arī uzmanība tiks pievērsta premjerministru un ministru darbošanās ilgumam, jo bez valdību stabilitātes pamatrādītājiem ir būtiski aplūkot arī citus rādītājus, lai veiktu pilnvērtīgāku izpēti.

Valdību skaits un ilgums

Lai gan darbā pamatā tiks analizētas Latvijas valdības laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam, tādi autori kā Ferdinands Mullers-Rommels (*Ferdinand Müller-Rommel*) un Katja Fetelšosa (*Katja Fettelschoss*) piedāvā 1990. – 2003. gada datus par CAE valstīm (tai skaitā Latviju), kurus ir būtiski ņemt vērā par spīti tam, ka tie nepārklāj visu analizēto laika posmu un ka šajos datos tiek iekļauta, piemēram, Latvijas gadījumā Ivara Godmaņa valdība (07.05.1990. – 03.08.1993.), kas analizē netiks aplūkota, jo 1990. gada vēlēšanas ir uzskatāmas tikai par daļēji brīvām jeb, tā saucamajām, *dibinošajām* vēlēšanām.

Tātad no 1990. līdz 2003. gadam desmit aplūkotajās CAE valstīs pavisam tika izveidotas 68 valdības. Valdību skaits šajās valstīs variē, piemēram, Latvijā šajā laika posmā tika izveidotas 10 valdības, Polijā – 9, Igaunijā un Rumānijā – 8, Lietuvā – 7, Bulgārijā, Slovākijā, Slovēnijā – 6, savukārt Čehijā un Ungārijā tikai 4. Vidējais valdību skaits CAE valstīs ir 6,8 valdības.¹³⁰ (Skatīt pielikumā 1. tabulu.) Ņemot vērā F. Mullera-Rommela un K. Fetelšosas datus, var secināt to, ka valdību skaita ziņā Latvija ir to CAE valstu vidū, kurām ir raksturīgs salīdzinoši liels (proti, ievērojami pārsniedz vidējo valdību skaitu desmit CAE valstīs) izveidoto valdību skaits attiecīgajā periodā.

Laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam Latvijā tika izveidotas vienpadsmit koalīciju valdības. Tika sastādīta Valda Birkava (LC), Māra Gaiļa (LC), Andra Šķēles (1) (b.p.), Andra Šķēles (2) (b.p.), Guntara Krasta (TB/LNNK), Viļa Krištopāna (LC), Andra Šķēles (3) (TP), Andra Bērziņa (LC), Eināra Repšes (JL), Induļa Emša (LZP) un Aigara Kalvīša (TP) valdība. (Skatīt

¹³⁰ Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 5.
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf>
(accessed 10.03.2006)

pielikumā 2. tabulu.) Pirmkārt, interesants ir fakts, ka šajā laika periodā premjerministra amatā ir bijuši četri savienības *Latvijas ceļš* (LC) biedri, proti, V. Birkavs, M. Gailis, V. Krištopāns un A. Bērziņš. No vienas puses, tas var liecināt par to, ka 1990-tos gados savienība LC bija vērā ņemams politiskais spēks. To apstiprina arī iegūto vietu skaits 5. (1. vieta ar 36 vietām parlamentā), 6. (2. vieta ar 17 vietām parlamentā) un 7. Saeimā (2. vieta ar 21 vietu parlamentā)¹³¹. No otras puses, ņemot vērā to, ka Latvija ir to CAE valstu vidū, kurām ir raksturīgs liels izveidoto valdību skaits, jāatzīst, ka arī tas var izskaidrot, kāpēc tik daudz reižu savienības LC pārstāvji ir bijuši Ministru kabineta vadītāji (piem., ja V. Birkava valdība spētu nostrādāt visu tai atvēlēto laika periodu, nebūtu bijusi vajadzība sastādīt M. Gaiļa valdību). Otrkārt, interesanti, ka šajā laika periodā trīs valdības izveidoja A. Šķēle, kas pirmās divas valdības veidoja kā bezparteijsks pārstāvis, bet trešo valdību sastādīja, būdams Tautas partijas (TP) biedrs. Interesants šis fakts ir tādā ziņā, ka viņš šajā laika periodā ir vienīgais politiķis, kam tik daudz reižu prezidents ir uzticējis veidot valdību un likumdevējs – vadīt valsti kā premjerministram.

Lai gan demokrātiskā sistēma CAE vēl pilnībā nav nostiprināta, šo desmit valstu valdības darbojas samērā labi institucionālās pārejas un konsolidācijas periodā. Vidēji 68 valdības (laika posmā no 1990. – 2003. gadam) darbojās 1,6 gadus. Būtiski gan uzsvērt to, ka pastāv atšķirības starp šīm desmit CAE valstīm. Ņemot vērā F. Mullera-Rommela un K. Fetelšosas datus, Ungārijā ir visstabilākās valdības, proti, trīs no četrām valdībām darbojās apmēram četrus gadus, savukārt visnestabilākās valdības ir Latvijā – no desmit valdībām deviņas darbojās starp 0,19 un 1,26 gadiem. Citām valstīm ir raksturīga lēns, bet pastāvīgs valdību stabilitātes pieaugums, piemēram, valdību ilgums Bulgārijā palielinājies no 1,4 gadiem (pirmā valdība) līdz 4,18 (pēdējā valdība); Slovākijā no 0,18 (pirmā valdība) līdz 3,96 gadiem (pēdējā valdība) un Slovēnijā no 1,21 (pirmā valdība) līdz 2,05 gadiem (pēdējā valdība). Lai gan vēl septiņās (Bulgārijā, Igaunijā, Lietuvā, Polijā, Rumānijā, Slovākijā un Slovēnijā) no desmit CAE valstīm valdību ilgums ir bijis no 1,01 līdz 1,65 gadiem, tikai Latvijā valdības ir darbojušās mazāk par vienu gadu.¹³²

Ņemot vērā iepriekš minētos datus, arī valdību ilguma ziņā Latvija diemžēl ir to CAE valstu vidū, kurām ir visīsākās valdības. Ja laika posmā no 1990. līdz 2003. gadam vidējais Latvijas

¹³¹ Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (26.09.2006.) <http://www.cvk.lv>

¹³² Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 7. <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

valdību ilgums bija 340 dienas (Skatīt pielikumā 1. tabulu.), tad periodā no 1993. līdz 2006. gadam vidējais reālais Latvijas valdību ilgums ir palielinājies par 76 dienām (416 dienas) (Skatīt pielikumā 2. tabulu.), kas joprojām ir krietni zem vidējā CAE valstu valdību darbošanās ilguma (584 dienas). Tātad, no vienas puses, tas, ka Latvijas valdību vidējais ilgums palielinās ir laba tendence, taču, no otras puses, tas, ka Latvijas valdību ilgums ir palielinājies par 76 dienām neliecina par vispārējo valdību stabilitāti Latvijā, jo nepastāv tendence, ka katra nākamā valdība darbojas ilgāk nekā iepriekšējā (piem., lai gan astotā (A. Bērziņa) valdība ilga 914 dienas, devītā (E. Repšes) valdība ilga 456 dienas, bet desmitā (I. Emša) valdība – tikai 234 dienas).

Tātad, ja ņem vērā tikai valdību stabilitātes pamatrādītājus (izveidoto valdību skaitu un valdību ilgumu), jāatzīst, ka Latvijas valdības salīdzinājumā ar citām CAE valstu valdībām ir nestabilākas. Viens no visbiežāk minētajiem iemesliem, kas, iespējams, izraisa valdību nestabilitāti Latvijā, ir nesaskaņas, piemēram, par lielo uzņēmumu privatizāciju. Taču par spīti biežajām valdību maiņām valdību politiskā orientācija ir palikusi nemainīga, dominējot labējā spārna rīcībpolitikām.¹³³

Lai labāk izprastu Latvijas valdību stabilitātes problēmas, turpmāk tiks aplūkota parlamenta fragmentācija CAE valstīs, īpašu uzmanību pievēršot Latvijas gadījumam. Tiks skaidroti sadrumstalota parlamenta cēloņi un sekas, proti, tiks izpētīta likumdevējā pārstāvēto partiju skaita saistība ar partiju skaitu valdībā, tādā veidā apzinot parlamenta fragmentācijas ietekmi uz valdību stabilitāti.

Parlamenta fragmentācija

Pastāv uzskats, ka valdība būs efektīva tad, ja parlaments sastāvēs tikai no divām partijām. Šim pieņēmumam ir divas daļas: pirmkārt, valdībai ir jā sastāv no vienas politiskās partijas, jo šāda valdība ir homogēna un spēj darboties ilgāk nekā koalīcijas valdība. Tātad jo vairāk politisko grupējumu veido valdību, jo grūtāk ir apmierināt šo partiju vēlmes, līdz ar to jo nestabilāka ir valdība. Otrkārt, arī opozīcijai ir jā sastāv no vienas partijas. Tātad būtiski ir, lai ne tikai valdība, bet arī opozīcija ir vienota.¹³⁴

¹³³ Kalnins V. *Cabinet Composition and Change*. Latvian Institute of International Affairs LIIA, October 2001. http://www.balticdata.info/latvia/politics/latvia_politics_administration_executive_power%20basic_information.htm (accessed 05.03.2007)

¹³⁴ Taylor M. and Herman M. Party Systems and Government Stability. In: *The American Political Science Review*, Vol. 65, No. 1, 1971, pp. 28.

Principā iepriekš minētais apgalvojums ir pareizs, taču diez vai to tik vienkārši var attiecināt uz CAE valstīm. Ņemot vērā sociālisma mantojumu un, piemēram, to, ka lielākā daļa cilvēku neidentificējas ar vienu vai otru partiju, divpartiju sistēma varētu uzskatīt pat par bīstamu. Līdz ar to tas, ka lielākajā daļā CAE valstu ir raksturīga daudzpartiju sistēma, ir likumsakarīgi, jo, sabrūkot komunistiskajam režīmam, bija būtiski nodrošināt lielu izvēles brīvību, turklāt, ņemot vērā šķirtņu daudzveidību, divpartiju sistēma šajā reģionā vismaz pagaidām nav iespējama.

Tātad 20. gadsimta beigās, sabrūkot komunistiskajam režīmam, aplūkotās desmit CAE valstis kļuva par demokrātiskām valstīm. Līdz ar jauno režīmu tika mainīta ekonomiskā sistēma, institūcijas un lēnām veidojās daudzpartiju sistēma. Darba teorētiskajā daļā jau tika apzināta saikne starp partiju sistēmas un parlamenta fragmentāciju, proti, daudzpartiju sistēmas ietvaros pastāv lielāka iespējamība, ka parlaments būs sadrumstalots. Sadrumstalots parlaments savukārt var liecināt par to, ka neviena partija nav spējusi gūt pārliecinošu vairākumu likumdevējā, līdz ar to pastāv lielāka iespējamība, ka valdība būs nestabila, jo šādos gadījumos valdību visdrīzāk veidos vairākas politiskās partijas, kas pārstāvēs dažādas intereses, līdz ar to tām būs grūtāk vienoties gan valdības izveides procesā, gan arī tās darbības laikā.

CAE valstīm ir raksturīga parlamenta sadrumstalotība, jo parlamentu vidēji veido vismaz četras partijas. Lielo partiju pārstāvniecības skaitu parlamentā var izskaidrot arī ar to, ka vēlētajiem ir nepieciešams laiks, lai iegūtu zināšanas par īsto partiju, kas vislabāk pārstāvēs un aizsargās viņu intereses parlamentā. Tomēr jāatzīst, ka dažreiz ir grūti atšķirt partijas, jo tās sadalās un apvienojas atkarībā no vēlēšanu vajadzībām,¹³⁵ turklāt partijām 1990-tajos gados nebija pietiekama laika, lai attīstītu stipras organizācijas un līdzdalības bāzi. Lai arī nozīmīgajā pārmaiņu laikā partijām CAE valstīs ir būtiski būt pie varas, nevis opozīcijā, vadīt valsti pārejas periodā ir grūti, jo ir jārealizē ļoti daudz reformu. Tas savukārt samazina partiju mūžu ilgumu un veicina jaunu partiju veidošanos.¹³⁶ Dažas no tām ir darbojušās jau starpkaru periodā, dažas – pastāvēja arī komunistiskā režīma laikā, savukārt citas izveidojās, transformējoties plašajām sociālajām kustībām.¹³⁷ CAE parlamenta sadrumstalotību skaidro arī ar parlamentārās prakses trūkumu. Rietumos parlamentārā prakse ir attīstījusies desmitgades un dažreiz pat vienu vai divus gadsimtus, turpretī CAE tā vēl tikai attīstās.¹³⁸

¹³⁵ Kostova D. *Coalition Governments and the Decision Making Process in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 5.
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws10/Kostova.pdf> (accessed 03.03.2006)

¹³⁶ Ibid, pp. 6.

¹³⁷ Ibid, pp. 12.

¹³⁸ Druckman J. N. and Roberts A. Context and Coalition-Bargaining. Comparing Portfolio Allocation in Eastern and Western Europe. In: *Party Politics*. 2005, Vol. 11, No. 5, pp. 539.

Ja nedaudz detalizētāk aplūko Latvijas un atsevišķu CAE valstu – Ungārijas, Čehijas un Polijas – parlamentu fragmentācijas pakāpi, jāatzīst, ka pēdējām trijām CAE valstīm tā ir samērā līdzīga – vidējā efektīvo partiju skaita vērtība Ungārijas trijos parlamentos (1990., 1994., 1998.) ir 3,4; Čehijā (1996. un 1998.) – 3,9 un Polijā (1993. un 1997.) – 3,4,¹³⁹ taču Latvijā likumdevēja sadrumstalotība ir izteikta, proti, vidēji likumdevēju veido 7,3 partijas (1993., 1995., 1998. un 2002.)¹⁴⁰. (Skatīt pielikumā 4. tabulu.)

Piekto Saeimu (1993. – 1995.), kuras laikā tika izveidotas divas valdības – V. Birkava un M. Gaiļa valdība, var uzskatīt par sadrumstalotu, jo parlaments sastāv no astoņām partijām¹⁴¹. Sestās Saeimas (1995. – 1998.) laikā tika izveidotas trīs valdības – A. Šķēles 1. valdība, A. Šķēles 2. valdība un G. Krasta valdība, turklāt par spīti piecu procentu barjerai, kas tika ieviesta, pats parlaments sastāvēja no deviņām partijām¹⁴². Tātad šī Saeima jau ir uzskatāma par ļoti sadrumstalotu. Septītā Saeima (1998. – 2002.), kuras laikā tika izveidotas trīs valdības – V. Krištopāna valdība, A. Šķēles 3. valdība un A. Bērziņa valdība, vairs nav tik izteikti sadrumstalota, jo parlamentu veido tikai sešas partijas¹⁴³. Visbeidzot 8. Saeimas (2002. – 2004.) laikā tika izveidotas trīs valdības – E. Repšes valdība, I. Emša valdība un A. Kalvīša valdība. Arī šis parlaments nav izteikti sadrumstalots, jo tajā tiek pārstāvētas sešas partijas¹⁴⁴. Galarezultātā var secināt to, ka četri Latvijas parlamenti (laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam) ir ļoti sadrumstaloti, jo, lai gan pēdējās divās Saeimās tika pārstāvētas tikai sešas partijas, šis skaits ievērojami pārsniedz citu CAE valstu likumdevējā ievēlēto partiju skaitu. Viens no skaidrojumiem parlamentu sadrumstalotībai Latvijā ir vairāku šķirtņu esamība un proporcionālā vēlēšanu sistēma, kas dod lielākas iespējas pārstāvēt dažādas intereses.¹⁴⁵

¹³⁹ Nikolenyi C. Cabinet Stability in Post-Communist Central Europe. In: *Party Politics*. 2004, vol. 10, no. 2, pp. 125.

¹⁴⁰ Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (26.09.2006.) <http://www.cvk.lv>

¹⁴¹ Savienība *Latvijas ceļš*, Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība, Saskaņa Latvijai – atdzimšana tautsaimniecībai, Latvijas Zemnieku savienība, Līdztiesība, apvienība *Tēvzemei un Brīvībai*, Latvijas Kristīgo demokrātu savienība, Demokrātiskā centra partija. [Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (14.05.2006.) <http://www.cvk.lv>]

¹⁴² Latvijas Vienības partija; Demokrātiskā partija *Saimnieks*; Latvijas Sociālistiskā partija; Latvijas Zemnieku savienības, Latvijas Kristīgo demokrātu savienības un Latgales Demokrātiskās partijas apvienotais saraksts; Tautas saskaņas partija; Tautas kustība Latvijai (Zīgerista partija); apvienība *Tēvzemei un Brīvībai*; savienība *Latvijas ceļš*; Latvijas Nacionāli konservatīvā partija – Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība un Latvijas Zaļā partija. [Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (14.05.2006.) <http://www.cvk.lv>]

¹⁴³ Tautas partija, savienība *Latvijas ceļš*, apvienība *Tēvzemei un Brīvībai/LNNK*, Tautas saskaņas partija, Latvijas sociālistiskā apvienība, Jaunā partija. [Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (14.05.2006.) <http://www.cvk.lv>]

¹⁴⁴ Jaunais laiks, Politisko organizāciju apvienība *Par cilvēku tiesībām vienotā Latvijā*, Tautas partija, Latvijas Pirmā Partija, Zaļo un Zemnieku savienība, apvienība *Tēvzemei un Brīvībai/LNNK*. [Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (14.05.2006.) <http://www.cvk.lv>]

¹⁴⁵ Müller-Rommel F. and O. Norgaard. Latvia. In: *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, pp. 35.

Runājot par šķirtnēm, Latvijas sabiedrības etniskā, reliģiskā un lingvistiskā struktūra ir neviendabīga. Dažādi dati uzrāda nozīmīgas atšķirības etnisko kopienu vēlēšanu uzvedībā. Turklāt būtiski uzsvērt to, ka vairākas politiskās organizācijas, kas akcentē kādas etniski lingvistiskās kopienas interešu aizstāvību, regulāri iegūst pārstāvniecību Saeimā. Dati (Skatīt pielikumā 6. tabulu) ļoti uzskatāmi demonstrē etnisko nošķirtību politikā. Faktiski ir iespējams runāt par „latviešu” un „austrumslāvu” partijām, ņemot vērā katras partijas etniskā atbalsta bāzi.¹⁴⁶

Vēl viens parlamenta fragmentācijas veicinošs faktors ir tas, ka Latvijā pastāv ļoti maz ierobežojumu politisko partiju izveidei¹⁴⁷. Par to skaidri liecina lielais partiju skaits, kas tikušas veidotas kopš partiju legalizācijas 1992. gadā (vidēji 18,5 partijas tiek reģistrētas LR Tieslietu ministrijā katras Saeimas laikā (Skatīt pielikumā 5. tabulu)) un ir piedalījušās vēlēšanās kopš 1993. gada,¹⁴⁸ piemēram, 5. Saeimas vēlēšanās kandidēja 23 partijas, 6. Saeimas vēlēšanās – 19, 7. Saeimas vēlēšanās – 21, savukārt 8. Saeimas vēlēšanās – 20. (Skatīt pielikumā 3. tabulu.) Ir bijuši centieni ierobežot partiju skaitu, kas piedalās vēlēšanās, piemēram, nosakot, ka katrai partijai ir jāiemaksā depozītā drošības nauda 1000 latu apmērā par katru vēlēšanu apgabalu, kurā tā vēlas balotēties, un šī summa tiek atmaksāta tikai tādā gadījumā, ja partijas kandidātu saraksts pārvar 5% sliekšni katrā apgabalā, taču šī summa ir relatīvi neliela, tāpēc ir maz ticams, ka kāda no lielākajām partijām būtu ierobežota minētās finansiālās prasības dēļ.¹⁴⁹ Parlamenta fragmentāciju vēl var skaidrot ar cilvēku nevēlmi identificēties ar noteiktu politisko spēku. Pēdējo skaidrojumu varētu saistīt gan ar neuzticību partijām, gan arī ar relatīvi zemo dalības līmeni partijās. Piederība partijām nespēlē centrālo lomu Latvijas politiskajā sistēmā, tādēļ arī saistība starp partiju biedru skaitu un panākumiem vēlēšanās nav cieša. Galarezultātā Latvijā politiskajās partijās darbojās nepilni 0,9% jeb 15 000 no potenciāli iespējamām 1 800 000 personām. Vēl cits iemesls, kas var veicināt parlamenta fragmentāciju, ir partiju apvienošanās pirms vēlēšanām un sašķelšanās pēc vēlēšanām¹⁵⁰, piemēram, apvienība *Par cilvēku tiesībām vienotā Latvijā* izveidojās 1998. gadā

¹⁴⁶ Auers D. un Ikstens J. Politisko partiju demokrātiskā loma. *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits*. Zinātniskais redaktors J. Rozenvalds. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 98.lpp. Sk. internetā (06.03.2007) <http://www.politika.lv/index.php?id=3373>

¹⁴⁷ Piemēram, lai dibinātu politisku partiju, tajā jābūt vismaz 200 LR pilsoņiem; ja partijā ir vairāk kā 400 biedru, ne mazāk kā pusei no tiem ir jābūt Latvijas pilsoņiem; partijas biedriem ir jābūt vismaz 18 gadus veciem; partijas var noteikt arī dalību maksu, kā arī prasīt citu partijas biedru rekomendācijas. [Daunis A. un Ikstens J., 2005.]

¹⁴⁸ Auers D. un Ikstens J. Politisko partiju demokrātiskā loma. *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits*. Zinātniskais redaktors J. Rozenvalds. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 89.lpp. Sk. internetā (06.03.2007) <http://www.politika.lv/index.php?id=3373>

¹⁴⁹ Turpat, 91. lpp.

¹⁵⁰ Turpat.

(pirms 7. Saeimas vēlēšanām), bet 2003. gadā (8. Saeimas laikā) no tās izstājās Tautas Saskaņas partija, kurai vēlāk pievienojās arī Latvijas Sociālistiskā partija.

Ja iepriekš tika iztirzāti iespējamie parlamenta fragmentācijas cēloņi, tad turpmāk būtiski apzināt arī parlamenta fragmentācijas sekas un saistību ar valdību stabilitāti. Autors F. Mullera-Rommela pētījumi par CAE valstīm parāda saikni starp valdības efektivitāti problēmu risināšanā un partiju skaitu valdībā, proti, jo vairāk partiju valdībā, jo vairāk lēmumu pieņemšanas procesam valdībā ir raksturīgas konfliktējošas iezīmes. Laika posmā no 1990. – 1999. gadam vidēji trīs partijas valdībā ir raksturīgas vairākām CAE valstīm (Rumānijai, Slovēnijai, Slovākijai, Polijai), tai skaitā arī Latvijai, kur vidēji 3,4 politiskās partijas veido vienu valdību. Vismazākais vidējais partiju skaits valdībā ir novērojams Bulgārijā (1,5), Lietuvā (2) un Igaunijā (2,3). Savukārt Čehijā un Ungārijā, kur darbojas stabilākās valdības, valdības veido vidēji 2,7 politiskās partijas.¹⁵¹ (Skatīt pielikumā 8. tabulu.). Aplūkojot Latvijas valdības laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam, politisko partiju skaits, kas veido valdības, ir palielinājies līdz 3,7 (Skatīt pielikumā 7. tabulu.), ko nevarētu uzskatīt par labu tendenci. Tas, ka vidēji ir palielinājies valdībā esošo partiju skaits, gan nenozīmē, ka valdības Latvijā kļūst nestabilākas, visdrīzāk tas varētu būt viens no šķēršļiem valdību stabilitātes veicināšanā. Turklāt jāatzīst, ka korelācija starp politisko partiju skaitu valdībā un valdību nestabilitāti Latvijā tomēr nav tik izteikta. Šajā gadījumā var minēt divas valdības, kas apstiprina iepriekš sacīto, proti, gan A. Šķēles 1. valdība, kuru veidoja sešas partijas, gan V. Birkava valdība, kuru veidoja tikai divas partijas, *krita*, nespējot saglabāt iekšēju saskaņu, turklāt A. Šķēles valdība (396 dienas) darbojās 51 dienu ilgāk nekā V. Birkava valdība (345 dienas).

Tātad, pētot saikni starp parlamenta sadrumstalotību un valdību nestabilitāti Latvijā, jāatzīst, ka tā tomēr nav tik izteikta kā iepriekš tika pieņemts, jo, lai gan pēdējās divās Saeimās politisko partiju skaits parlamentā ir samazinājies, gan 7., gan 8. Saeimas laikā tika izveidotas trīs valdības tāpat kā 6. Saeimas laikā, kad parlamentu veidoja deviņas partijas.

Galarezultātā var secināt to, ka Latvija ir to CAE valstu vidū, kurām partiju sistēmas un parlamenta fragmentācija ir izteikta, kas, no vienas puses, var negatīvi ietekmēt valdību stabilitāti, jo, ņemot vērā F. Mullera-Rommela un K. Fetelšosas datus, Latvija ir arī to CAE valstu (Polija, Rumānija, Slovēnija, Slovākija) vidū, kurām ir īpaši raksturīgas valdību krišanas

¹⁵¹ Müller-Rommel F. Cabinets in post-communist East-Central Europe and in the Balkans: Empirical Findings and Research Agenda. In: *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, pp. 195.

iekšējas sašķelšanās dēļ¹⁵². No otras puses, jāņem vērā arī tas, ka ne tik fragmentēts parlaments ne vienmēr automātiski noved pie valdību stabilitātes,¹⁵³ līdz ar to parlamenta fragmentāciju varētu uzskatīt par vienu no, bet ne galveno valdību nestabilitātes iemeslu Latvijā.

Turpmāk tiks aplūkots valdību ilgums saskaņā ar valdību veidu Latvijā un citās CAE valstīs, jo pastāv uzskats, ka noteikti valdību veidi spēj darboties ilgāk nekā citi.

Valdību ilgums saskaņā ar valdību veidu

Ņemot vērā to, ka lielākajai daļai CAE valstu ir raksturīgs mazākuma partijas modelis, kurā nevienai partijai nav vairākuma varas likumdevējā, valdības, kā jau tika minēts iepriekš, parasti veido koalīcijas. Koalīcijas ietver noteiktas partijas, kuru interesēs ir izveidot un atbalstīt valdību, jo tām tas ir izdevīgi vai arī tās baidās no alternatīvas valdības, kuru veidos opozīcijas partijas. CAE valstu koalīciju sastāvu raksturo samērā līdzīgas politiskās programmas un skatījums uz reformām. Dažās CAE valstīs sadarbība starp koalīcijām ir tuva un sekmīga, citās – savstarpējā uzticība joprojām ir jāpildveido.¹⁵⁴

Arī F. Mullera-Rommela un K. Fetelšosas pētījumā, kurā tika aplūkotas 68 CAE valdības, dominējošās ir koalīciju valdības. Tikai 12 valdības bija vien-partijas valdības (četras vairākuma un astoņas mazākuma), 35 valdības tika klasificētas kā vairākuma koalīcijas valdības, 13 – mazākuma koalīcijas valdības un 8 – „sarga”¹⁵⁵ (*caretaker*) jeb pagaidu valdības.¹⁵⁶

¹⁵² Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 12.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

¹⁵³ Harfst P. *Government Stability in Central and Eastern Europe. The Impact of Parliaments and Parties*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Copenhagen, April 14 – 19, 2000, pp. 27.

http://www.uni-lueneburg.de/fb2/soz/politik/seiten/team/dokumente/ECPR_Copenhagen.PDF (accessed 03.01.2006)

¹⁵⁴ Kostova D. *Coalition Governments and the Decision Making Process in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 10, 4.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws10/Kostova.pdf> (accessed 03.03.2006)

¹⁵⁵ Periodos, kad valsts ir „starp” valdībām – pēc vienas valdības gāšanas un pirms jaunas valdības izveidošanas – joprojām darbojas legāla valdība. Kad valdība atkāpjas, tā nebeidz pildīt savas funkcijas. Šī valdība turpina strādāt un tiek saukta par „sarga” (*caretaker*) valdību, tās ministri paliek legāli ministriju vadītāji, kas turpina veidot valsts politiku. [Gallagher M., Laver M. and Mair P., 1995]

¹⁵⁶ Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 6.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

Balstoties uz iegūtajiem datiem, autori ir atraduši sakarību starp valdību veidu un ilgumu. Pētījumi rāda, ka vidējais vairākuma koalīciju valdību ilgums CAE valstīs ir lielāks par mazākuma valdību ilgumu (1,8 gadi pret 1,2 gadiem), kas nepārsteidz, jo arī RE literatūrā tiek pieņemts, ka kopumā mazākuma koalīciju valdības nespēj darboties tik ilgi kā vairākuma koalīciju valdības. Nedaudz pārsteidzoši ir tas, ka atsevišķās CAE valstīs (Slovēnijā, Slovākijā, Latvijā) papildu koalīciju valdības darbojas vidēji ilgāk nekā mazā vairākuma koalīcijas. Tas ir pārsteidzoši tādēļ, ka RE literatūrā pastāv uzskats, ka mazā vairākuma koalīciju valdības darbojas ilgāk nekā citi koalīciju valdību veidi. Starp mazākuma valdībām četrās valstīs (Bulgārijā, Rumānijā, Igaunijā un Slovākijā) mazākuma koalīciju valdības ir darbojušās vidēji ilgāk nekā vien-partijas mazākuma valdības, savukārt divās citās valstīs (Čehijā un Polijā) situācija ir pretēja.¹⁵⁷

Tradicionāli tiek pieņemts, ka vien-partijas vairākuma valdības ir visstabilākās, pēc tām seko mazā vairākuma koalīcijas, papildu vairākuma koalīcijas, vien-partijas mazākuma valdības un visnestabilākās ir mazākumu koalīcijas¹⁵⁸, taču, aplūkojot ministru stabilitāti, pētījumi rāda pretēju ainu, proti, vien-partijas valdībām ir mazāk stabili ministri (61,0%) salīdzinājumā ar koalīcijas valdībām (71,1%). Papildu vairākuma koalīciju ministri ir mazāk stabili (67,8%) nekā mazā vairākuma valdību ministri (73,3%), savukārt visstabilākie ministri ir mazākumu koalīciju valdībām (74,0%).¹⁵⁹

Laika posmā no 1993. – 2006. gadam visas vienpadsmit Latvijas valdības ir koalīciju valdības, proti, tās sastāv no divām un vairāk politiskajām partijām. Lai noteiktu katras koalīcijas valdības veidu (mazākuma, papildu vairākuma vai mazā vairākuma koalīcijas valdība), tika ņemts vērā koalīcijas lielums. Ja koalīcijas valdībai ir mazāk par 50 balsīm parlamentā, tad tā uzskatāma par mazākuma koalīcijas valdību, ja tai ir nedaudz vairāk par 50 balsīm parlamentā, tad tā ir mazā vairākuma koalīcijas valdība, un ja koalīcijai ir pārliecinošs vairākums (vairāk par 60 balsīm) likumdevējā, tad tā ir papildu vairākuma koalīcijas valdība.

¹⁵⁷ Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 15.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

¹⁵⁸ Fettelschoss K. *Duration and De-Selection of Ministers in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Granada: University of Granada, April 14 – 19, 2005, pp. 17.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/granada/ws10/Fettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

¹⁵⁹ Ibid, pp. 15.

Galarezultātā laika posmā no 1993. – 2006. gadam ir bijušas četras (piecas, ja ieskaita A. Kalvīša (TP) valdību, kas pēc *Jaunā laika* iziešanas no valdības kļuva par mazākuma koalīcijas valdību) mazākuma koalīciju valdības, divas mazā vairākuma koalīciju valdības un piecas (četras, ja neskaita A. Kalvīša (TP) valdību, kas sākotnēji bija papildu vairākuma koalīcijas valdība, bet pēc *Jaunā laika* iziešanas no valdības kļuva par mazākuma koalīcijas valdību) papildu vairākuma koalīcijas. Mazākumu koalīciju valdību vidējais ilgums ir 304 (383, ja ieskaita A. Kalvīša valdību) dienas, mazā vairākuma koalīcijas valdību vidējais ilgums – 455 dienas, savukārt papildu vairākuma koalīcijas valdību vidējais ilgums – 489 (437, ja neskaita A. Kalvīša valdību) dienas. (Skatīt pielikumā 11. un 12. tabulu.) Līdz ar to Latvijas gadījumā neapstiprinās RE teorētiku pieņemtais apgalvojums, ka mazā vairākuma koalīciju valdības ir stabilāks koalīciju veids, visstabilākās Latvijā izrādās papildu koalīciju valdības. Taču būtiski uzsvērt to, ka mazā vairākuma koalīciju vidējais valdību ilgums būtiski neatšķiras no papildu vairākuma koalīciju vidējā valdību ilguma, turklāt A. Bērziņa papildu vairākuma koalīcijas valdība ir tā, kas ir nostrādājusi visilgāk (914 dienas) šajā laika periodā, tajā pašā laikā visīsākā ir A. Šķēles otrā papildu vairākuma koalīcijas valdības, kas darbojas tikai 166 dienas, līdz ar to nevar droši apgalvot, ka tieši papildu vairākuma koalīciju valdības Latvijā ir visstabilākās. Pierādās arī tas, ka mazākuma koalīciju valdības ir nestabilākas par citiem koalīciju valdību veidiem, taču arī šo pieņēmumu nevajadzētu absolutizēt, jo ir gadījumi, kad cita koalīcijas valdība (piem., A. Šķēles otrā papildu vairākuma koalīcija) darbojas īsāku laika periodu nekā kāda no mazākuma koalīciju valdībām. Turklāt būtiski uzsvērt to, ka daļa RE teorētiku sāk apzināt to, ka mazākuma koalīciju valdības tomēr ir spējīgas darboties ilgstoši (piem., situācijā, kad opozīcija ir sašķelta) un efektīvi.

Kopumā var secināt to, ka Latvijas rādītāji valdību ilguma ziņā saskaņā ar valdību veidu ir zem CAE valstu vidējiem rādītājiem, proti, mazā vairākuma koalīcijas CAE valstīs vidēji darbojas 539 dienas, taču Latvijā – tikai 455 dienas, papildu vairākuma koalīcijas CAE valstīs – 740 dienas, Latvijā – 489 dienas, savukārt mazākuma valdības CAE valstīs – 365 dienas, Latvijā – 304 dienas. (Skatīt pielikumā 10. un 12. tabulu.)

Turpmāk darbā tiks aplūkots premjerministru un ministru darbošanās ilgums, lai pilnvērtīgāk izpētītu valdību stabilitāti Latvijā salīdzinājumā ar citām CAE valstīm.

Premjerministru un ministru darbošanās ilgums

CAE valstīs dažādu iemeslu dēļ īpašu lomu politiskajā sistēmā spēlē politiskie aktieri. Ja RE sākumpunkts bieži vien ir „kas” (*what*), tad CAE – „kurš” (*who*).¹⁶⁰ Turklāt vairāki teorētiķi, kas ir pētījuši CAE reģionu, uzskata, ka post-komunistisko valstu politiķiem ir raksturīgs organizacionālās nepārtrauktības trūkums, līdz ar to politiķi tiek saukti par „politiskajiem tūristiem” jeb „institucionālajiem klejotājiem”.¹⁶¹

Tā kā lielākajai daļai CAE valstu ir raksturīgs fragmentēts likumdevējs, prezidenta loma valdības veidošanā var būt diezgan liela. Prezidenta uzdevums ir nominēt pieņemamu premjerministru situācijā, kad nav skaidra vairākuma, kā tas bieži ir Baltijas valstīs un Bulgārijā.¹⁶²

Premjerministrs visplašāko pilnvaru dēļ parasti ir valdības spēcīgākais dalībnieks. CAE valstīs tāpat kā RE valstīs premjerministrs veido valdību, kas ir atbildīga parlamenta „priekšā” un „caur” parlamentu arī sabiedrības „priekšā” par pieņemtajiem lēmumiem.¹⁶³ Pārejas periodā spēcīgs premjerministrs var palielināt valdības efektivitāti, pat ja partiju sistēma vēl nav nodibināta.¹⁶⁴ Nozīmīgu lēmumu pieņemšana CAE valstīs nav iedomājama arī bez minimālas vienošanās ar opozīciju. Šajā gadījumā premjerministram jāorientējas uz plašāku saskaņu, kas attiecīgi palīdz stabilizēt valdību. Īpaši politiskās un ekonomiskās nestabilitātes periodos ir nepieciešams spēcīgs atbalsts, kā arī izteikta, uz sadarbību orientēta līderība,¹⁶⁵ taču premjerministra autoritāte un efektivitāte variē starp CAE valstīm, līdz ar to ne visiem ir reāla kontrole pār valdību sēžu dienaskārtību. Piemēram, Baltijas valstīs premjerministrs parasti ir

¹⁶⁰ Fettelschoss K. *Duration and De-Selection of Ministers in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Granada: University of Granada, April 14 – 19, 2005, pp. 4.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/granada/ws10/Fettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

¹⁶¹ Kreuzer M. and Pettai V. *Patterns of Political Instability: Affiliation Patterns of Politicians and Voters in Post-Communist Estonia, Latvia and Lithuania*. EBSCO Database, 2003, pp. 84. <http://search.epnet.com> (accessed 10.03.2006)

¹⁶² Fettelschoss K. *Duration and De-Selection of Ministers in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Granada: University of Granada, April 14 – 19, 2005, pp. 7.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/granada/ws10/Fettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

¹⁶³ Blondel J. *Cabinets in Post-Communist East-Central Europe and in the Balkans: Introduction*. In: *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, pp. 2.

¹⁶⁴ Kostova D. *Coalition Governments and the Decision Making Process in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 12.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/Kostova.pdf> (accessed 03.03.2006)

¹⁶⁵ *Ibid*, pp. 11.

pirmais starp vienlīdzīgiem ('*first among equals*'), lai gan dažiem tiek piedēvēts autoritārs stils un sava viedokļa uzspiešana.¹⁶⁶

Teorētiķis Žans Blondēls (*Jean Blondel*), balstoties uz saviem pētījumiem, ir secinājis, ka ir nepieciešami vismaz trīs gadi valdībā, lai premjerministrs varētu kļūt par efektīvu lēmumu pieņēmēju.¹⁶⁷ To varētu uzskatīt par sava veida atskaites punktu, pētot politiskos līderus un to darbošanās ilgumu CAE valstīs, īpašu uzmanību pievēršot Latvijai.

Laika posmā no 1990. – 2003. gadam desmit CAE valstīs bija darbojušies 48 premjerministri, kuru vidējais darbošanās ilgums valdībā bija 2,4 gadi. Piecpadsmit premjerministri vadīja valdību mazāk par vienu gadu, divdesmit – mazāk par trim gadiem un trīspadsmit – vairāk par trim gadiem, savukārt deviņi premjerministri darbojās vairāk par četriem gadiem (Čehijā Vāclavs Klauss (*Vaclav Klaus*) un Slovākijā Vladimirs Mečiārs (*Vladimir Meciar*) piecus gadus katrs; Igaunijā Marts Lārs (*Mart Laar*) - 4,8 gadus; Rumānijā Nikolajs Vakarioio (*Nicolae Vacarioio*) – 4,1 gadu; Čehijā Milošs Zemans (*Milos Zeman*), Ungārijā Giula Horns (*Gyula Horn*), Polijā Jeržijs Buzeks (*Jerzy Buzek*) un Slovākijā Mikulašs Dzurinda (*Mikulas Dzurinda*) – 4 gadus katrs; Slovēnijā Janezs Dronovseks (*Janez Dronovsek*) - 9,4 gadus).¹⁶⁸ Kopumā divas trešdaļas premjerministru (66%) nenostādāja valdībā pietiekami ilgu laiku, lai realizētu nozīmīgu politisko ietekmi. Tikai deviņi premjerministri (16%) darbojās pietiekami ilgi, lai attīstītu un īstenotu politiku. (Skatīt pielikumā 13. tabulu.)

Latvijā šajā laika posmā ir darbojušies seši premjerministri, kuru vidējais darbošanās ilgums ir 567 dienas. Salīdzinājumā ar pārējām CAE valstīm Latvija ir to valstu vidū, kur premjerministru vidējais darbošanās ilgums nepārsniedz 600 dienas. Vēl sliktāki rezultāti salīdzinājumā ar Latvijas vidējo premjerministru darbošanās ilgumu ir Rumānijai (493 dienas) un Lietuvai (521 diena).

Pētot Latvijas premjerministru darbošanās ilgumu laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam, deviņi premjerministri ir darbojušies vidēji 508 dienas. (Skatīt pielikumā 14. tabulu.)

¹⁶⁶ Blondel J. Cabinets in Post-Communist East-Central Europe and in the Balkans: Introduction. In: *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, pp. 9.

¹⁶⁷ Nellijas Ločmeles intervija ar Žanu Blondēlu, Eiropas Universitātes institūta profesoru (23.11.2004). Sabiedriskās politikas portāla oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (14.04.2006.)

<http://www.politika.lv/index.php?id=7920>

¹⁶⁸ Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 8.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

Atšķirība starp pirmo (567 dienas) un pēdējo (508 dienas) skaitli ir galvenokārt tādēļ, ka laika posmā no 1993. – 2006. gadam netiek iekļauta I. Godmaņa valdība, kas pagaidām ir visilgāk darbojusies valdība (1183 dienas). Vislielākā pieredze valdības darbā ir A. Bērziņam (LC), viņš premjerministra amatā ir nostrādājis 914 dienas. Salīdzinājumā ar citiem Latvijas premjeriem salīdzinoši ilgi premjerministra amatā ir bijis A. Šķēle (TP) (833 dienas), kā arī A. Kalvītis (TP) (700 dienas). Vismazākā pieredze valdības darbā ir V. Krištopānam (LC) (222 dienas) un I. Emsim (LZP) (234 dienas). Lai gan A. Bērziņš (TP) ir ar vislielāko pieredzi valdības darbā, ņemot vērā Ž. Blondēla apgalvojumu, viņu tomēr nevar uzskatīt par efektīvu lēmumu pieņēmēju, jo viņš kopumā ir darbojies ilgāk par diviem gadiem, taču ne trīs gadus. Latvijā valdību, kā arī premjerministru nestabilitātei ir vairāki iemesli, taču ne mazāk būtisks faktors ir premjerministra personība. Mels Huangs (*Mel Huang*) uzskata, ka bez privatizācijas un citiem notikumiem personības faktors nospēlēja nozīmīgu lomu, piemēram, A. Šķēles (TP) valdību gāšanā. Viņš nebija demokrātisks attiecībās ar koalīcijas partneriem un visu trīs savu valdību laikā tiek raksturots kā autoritāra tipa premjerministrs.¹⁶⁹ Arī F. Mullers-Rommels un Ole Norgārds (*Ole Norgaard*) uzsver, ka A. Šķēle bieži tiek kritizēts par viņa autoritāro līderības stilu, kas izpaudās vēlmē uzspiest savu viedokli, īpaši nerēķinoties ar koalīcijas partiju interesēm.¹⁷⁰

Kopumā ņemot, jāatzīst, ka Latvijas politika ir visnotaļ personalizēta, turklāt viens no skaidrojumiem, kāpēc cilvēki ir piesaistīti personālijām, ir tāpēc, ka, iespējams, viņu izpratne par ideoloģijām ir vāja¹⁷¹, bet varbūt to var izskaidrot ar to, ka komunistiskā režīma laikā cilvēki bija pieraduši asociēt politiku ar līderiem, kā arī, iespējams, daudzpartijas sistēmas ietvaros, kad pastāv daudzas politiskās partijas un interese par politiskajām norisēm nav tik liela, ir vieglāk ieklausīties un izvērtēt partiju līderus, nevis, cītīgi sekojot līdzī politiskajiem notikumiem valstī, analizēt partiju un to piedāvātās rīcībpolitikas. Galarezultātā Latvijā personālijām ir vadošā loma koalīcijas valdību veidošanās un arī to izjaukšanā.¹⁷²

Turpinot par ministru darbošanās ilgumu, būtiski uzsvērt to, ka līdz 2003. gadam darbojās 877 ministri desmit aplūkotajās post-komunistiskajās valstīs. Pavisam var izšķirt divas valstu grupas – tās valstis, kuru ministru darbošanās ilgums ir virs vidējā (Čehijā, Ungārijā, Slovākijā

¹⁶⁹ Huang M. *Stability Sacrificed*. April 10, 2000. <http://www.ce-review.org/00/15/amber15.html> (accessed 05.03.2007)

¹⁷⁰ Müller-Rommel F. and O. Norgaard. Latvia. In: *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, pp. 32.

¹⁷¹ Auers D. un Ikstens J. Politisko partiju demokrātiskā loma. *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits*. Zinātniskais redaktors J. Rozenvalds. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 93.lpp. Sk. internetā (06.03.2007.) <http://www.politika.lv/index.php?id=3373>

¹⁷² Turpat.

un Slovēnijā), un tās valstis, kuru ministru darbošanās ilgums ir zem vidējā (Polijā, Bulgārijā, Rumānijā, Igaunijā, Latvijā un Lietuvā). (Skatīt pielikumā 15. tabulu.) Vairāk kā puse ministru (59%) valdībā darbojās mazāk par diviem gadiem un tikai trijās valstīs (Ungārijā, Slovēnijā un Slovēnijā) vairākums ministru palika valdībā ilgāk par diviem gadiem.¹⁷³ Ja pieņem, ka politiķim valdībā ir jādarbojas vismaz trīs gadi, lai viņu varētu uzskatīt par profesionālu, tad visprofesionālākie ministri ir Čehijā, Ungārijā, Slovēnijā un Slovēnijā. Tajā pašā laikā ir valstis (Bulgārija, Baltijas valstis, Polija, Rumānija), kurās atsevišķi ministri savā amatā pavada ne ilgāk kā vienu gadu. Šajās valstīs lēmumu pieņemšanas process, iespējams, nav tik efektīvs.¹⁷⁴

Detalizētāk aplūkojot Latvijas gadījumu, laika posmā no 1990. – 2003. gadam ir darbojies 71 ministrs, kuru vidējais darbošanās ilgums ir 589 dienas. Vēl sliktāki rezultāti ir tikai Bulgārijai (530 dienas) un Lietuvai (565 dienas). Pārējās CAE valstīs ministri darbojas vidēji ilgāku laika periodu. (Skatīt pielikumā 15. tabulu.)

Aplūkojot Latvijas valdību ministrus laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam, pirmkārt, būtiski uzsvērt to, ka ministri ir ar dažādu pieredzi un atšķirīgiem uzskatiem, proti, valdības veido gan I. Godmaņa valdības ministri, gan deputāti, kas darbojās pēdējā LPSR¹⁷⁵ Augstākajā Padomē, gan trimdas latvieši, kuri gribēja piedalīties demokrātiskas valsts veidošanās, gan arī cilvēki, kas bija atzīti speciālisti savā jomā, bet bez pieredzes pārvaldes darbā¹⁷⁶. Otrkārt, būtiski uzsvērt to, ka, parādās tendence, ka vairāki politiķi ir ieņēmuši vienu un to pašu amatu vairākas reizes vai arī vairākas reizes ir ieņēmuši dažādus valdības ministru amatus. (Skatīt pielikumā 16. tabulu.) No vienas puses, tas liecina par to, ka samērā liela daļa politiķu ir pieredzējuši un samērā kvalificēti. Tātad par spīti tam, ka valdības ir nestabilas, pastāv sava veida ministru pēctecība. Piemēram, viens no pieredzējušākiem premjerministriem ir A. Šķēle (TP), kas premjerministra amatā ir bijis trīs reizes, ļoti pieredzējis ir arī V. Birkavs (LC), kas Ārlietu ministra amatā ir bijis piecas reizes, kā arī Ģirts Valdis Kristovskis (TB/LNNK), kas četras reizes ir ieņēmis Aizsardzības ministra amatu un divas reizes Iekšlietu ministru amatu. No otras puses, nevar neņemt vērā faktu, ka šajā laika posmā ir izveidotas vienpadsmit

¹⁷³ Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 9.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf>
(accessed 10.03.2006)

¹⁷⁴ Ibid, pp. 10.

¹⁷⁵ LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

¹⁷⁶ Bāra D. Valdību veidošanas pieredze Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti*. 2004. 663. sēj.: Politika un Socioloģija. 28.lpp.

valdības, līdz ar to tas, ka politiķi ieņem ministru amatus vairākas reizes, tomēr liecina arī par izteikto valdību nestabilitāti Latvijā.

Pēc F. Mullera-Rommela un K. Fetelšosas domām, valdību stabilitāte ir cieši saistīta ar valdību, premjerministru un ministru ilgumu, līdz ar to var izdalīt četras valdību stabilitātes valstu grupas – valstis ar stabilām valdībām (valdību, premjerministru un ministru ilgums ir virs vidējā), pie šīs valstu grupas pieder Ungārija, Čehija, Slovākija un Slovēnija; valstis ar zemu valdību, premjerministru un ministru ilguma pakāpi, pie šīm valstīm pieder Lietuva, Polija un Bulgārija, kurām attiecīgi ir visnestabilākās valdības; valstis, kurām raksturīgs zems valdību ilgums, taču premjerministru darbošanās ilgums ir augsts un ministru vēl augstāks, pie šīs valstu grupas pieder Igaunija, Latvijas un Rumānija (piemēram, Rumānijā ministri valdībās darbojas 0,9 gadus ilgāk nekā valdības un 0,6 gadus ilgāk nekā premjerministri).¹⁷⁷ Ceturtā valstu grupā vidējais ministru darbošanās ilgums (1,9 gadi) ir nedaudz augstāks par valdību darbošanās ilgumu (1,6 gadi), turklāt premjerministru vidējais darbošanās ilgums ir augstāks par valdību un ministru vidējo darbošanās ilgumu.¹⁷⁸

Tātad galarezultātā var secināt to, ka, ja ņem vērā valdību stabilitātes pamatrādītājus (valdību skaitu un ilgumu), Latvijai ir raksturīga valdību nestabilitāte, turklāt tā nav novērojama tikai pirmajos gados pēc neatkarības atjaunošanas, bet gan visu aplūkoto laika periodu, jo laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam katras Saeimas laikā tika izveidotas vidēji trīs valdības. Taču, aplūkojot CAE valstis, tai skaitā Latviju, būtiski ir ņemt vērā ne tikai valdību stabilitātes pamatrādītājus, bet arī premjerministru un ministru darbošanās ilgumu, jo vairāki CAE valstu pētnieki uzskata, ka jo ilgāk darbojas valdība, premjerministrs un ministri, jo pastāv lielāka iespējamība, ka valdība būs stabila. Tātad Latvijas gadījumā valdības pagaidām nespēj darboties ilgstoši, tomēr pozitīvi vērtējams ir tas, ka premjerministri un ministri vidēji darbojas ilgāk nekā valdības, turklāt politiķi, kas darbojas valdībās ir samērā profesionāli un pieredzējuši, jo liela daļa no viņiem noteiktos ministru amatos ir bijuši vairāk kā vienu reizi. Šis aspekts pozitīvi vērtējams tādēļ, ka pieredzējis ministrs parasti labāk izprot pārstāvētās ministrijas darbu, kā arī pārzina to jautājumu vēsturi, kuru risinājums ir prasījis vairākus

¹⁷⁷ Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 10.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf>
(accessed 10.03.2006)

¹⁷⁸ Ibid, pp. 11.

gadus,¹⁷⁹ tā, iespējams, veicinot aktīvākas diskusijas un efektīvāku lēmumu pieņemšanas procesu.

Ņemot vērā to, ka trīs Baltijas valstis vairākas desmitgades bija PSRS sastāvā, un iepriekš minētos valdības stabilitātes rādītājus, jāatzīst, stabilākas valdības tomēr ir novērojamas tajās CAE valstīs, kuras nav bijušas PSRS sastāvā (piemēram, Ungārijā, Čehijā, Slovākijā, Slovēnijā). Izņēmums ir Polija, kurā valdību stabilitāte nav novērojama par spīti dažādām reformām, kas tika veiktas ar mērķi veicināt valdību stabilitāti.

Dažādos pētījumos tiek minēti vairāki faktori, kas negatīvi ietekmē Latvijas valdību stabilitāti. Valdības darbu apgrūtina, piemēram, parlamenta fragmentācija, kas attiecīgi nozīmē to, ka neviena politiskā partija nespēj iegūt pārliecinošu vairākumu parlamentā, kā arī to, ka visdrīzāk veidosies koalīciju valdība, kuras stabilitāti nebūs viegli nodrošināt, ņemot vērā to, ka politiķiem joprojām ir raksturīga nespēja vienoties (politiskās partijas, kas veido koalīcijas, ir ar dažādiem uzskatiem un nereti tās neprot saredzēt būtisko), valdības stabilitāti ietekmē arī atsevišķu ministru ambīcijas, specifiskas problēmas (piem., „čekas” lietas, iedzīvotāju dzīves līmeņa pasliktināšanās, neveiksmīga privatizācijas gaita, „Bankas Baltijas” krīze), partiju neizlēmība, manevri, vilcināšanās, kā arī līderības problēmas.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Runcis A. Ministri un to nozīme lēmumu pieņemšanā LR Ministru kabinetā. *Robežu paplašināšana: identitātes un kopienas*. Redaktore Ž. Ozoliņa. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006., 210., 211.lpp.

¹⁸⁰ Bāra D. Valdību veidošanas pieredze Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti*. 2004. 663. sēj.: Politika un Socioloģija. 23. – 39.lpp.

Nobeigums

Parlamentāru demokrātiju ietvaros ir būtiski nodrošināt valdību stabilitāti, jo valdību stabilitāte nereti ir saistīta ar valdību efektivitāti. Pēc Ā. Laipharta domām, ir divi iemesli, kāpēc valdības, kas nespēj darboties ilgstoši, ir neefektīvas – pirmkārt, tām nav pietiekami daudz laika, lai izstrādātu nepieciešamas rīcībpolitikas, otrkārt, tām nav tik lielas varas, lai visas vēlamās rīcībpolitikas apstiprinātu likumdevējā.¹⁸¹ Taču būtu jāņem vērā tas, ka valdību stabilitāte nozīmē arī to, ka izpildvara dominē pār likumdevēju, līdz ar to, ja valdībai ir stabils parlamenta atbalsts, tā spēj pieņemt sev vēlamus likumus, no kuriem, iespējams, ne visi atbilst sabiedrības interesēm. Ja ņem vērā šo apgalvojumu, var secināt to, ka valdību stabilitāte tomēr negarantē valdību efektivitāti.

Darba pirmajā (teorētiskajā) daļā vispirms tika apzināti tādi jēdzieni kā *valdību ilgums* un *valdību stabilitāte*, kā arī tika meklēta saikne starp parlamenta fragmentāciju, valdību veidiem, politisko līderu lomu un valdību stabilitāti.

Izpētot jēdzienus – *valdību ilgums* un *valdību stabilitāte*, var secināt to, ka valdību ilgums nav automātisks stabilitātes rādītājs, līdz ar to valdību stabilitāte darba ietvaros netika skaidrota tikai ar valdību maiņām, bet tika ņemts vērā arī tas, vai jaunas valdības tiek sastādītas, vienojoties tām pašām politiskajām partijām vai tiek pieaicināts vēl kāds no parlamentā pārstāvētajiem politiskajiem spēkiem, un vai valdību amatus ieņem politiķi, kas jau iepriekš ir darbojušies kādā no valdībām, vai arī ar valdības darbu iepriekš nesaistīti cilvēki.

Izpētot sīkāk parlamenta fragmentāciju, būtiski uzsvērt to, ka pastāv saikne starp partiju sistēmas ietekmējošo parlamenta fragmentāciju un valdību stabilitāti. Piemēram, daudzpartiju sistēmas ietvaros pastāv lielāka iespējamība, ka parlaments būs sadrumstalots, īpaši tajās valstīs, kurās lielākā daļa vēlētāju neidentificējas ar noteiktu politisko partiju un kurās pastāv dažādas šķirtnes sabiedrībā, no kurām atsevišķas var tikt politizētas un pārtapt politiskajās šķirtnēs. Fragmentēts parlaments savukārt var norādīt uz to, ka neviena partija nav spējusi gūt pārliecinošu vairākumu likumdevējā, līdz ar to pastāv lielāka iespējamība, ka valdība būs nestabila, jo šādos gadījumos valdību visdrīzāk veidos vairākas politiskās partijas, kas pārstāv dažādas intereses, līdz ar to tām būs grūtāk vienoties gan valdības izveides procesā, gan arī tās darbības laikā.

¹⁸¹ Lijphart A. A Note of the Meaning of Cabinet Durability. In: *Comparative Political Studies*. London: SAGE Publications, 1984, pp. 165.

Tā kā politisko partiju skaits parlamentā ietekmē to, kāda valdība tiks sastādīta, turklāt pastāv uzskats, ka valdības ilgums ir atkarīgs no tā, kāda valdība tiek sastādīta, tika aplūkoti arī valdību veidi. Galarezultātā var secināt to, ka lielākajai daļai RE valstu ir raksturīgs mazākuma partijas modelis, kas darbojas parlamentārā sistēmā, kurā nevienai partijai nav vairākuma varas likumdevējā, līdz ar to valdības parasti sastāv no koalīcijām. Ņemot to vērā, var rasties mazā vairākuma, papildu vairākuma un mazākuma valdība vai, detalizētāk skatoties, seši koalīciju valdību veidi. Lai gan pastāv uzskats, ka atsevišķi valdību un koalīciju veidi ir stabilāki nekā citi, praksē tas ne vienmēr pierādās, jo, piemēram, lai gan kopumā koalīciju valdības netiek uzskatītas par stabilākajām valdībām, tās mēdz stabili darboties valstīs, kurās koalīciju valdību pieredze ir lielāka.

Pētot politisko līderu lomas saikni ar valdību stabilitāti, var secināt to, ka vāja līderība ir viens no iespējamajiem iemesliem, kādēļ valdība nespēj darboties ilgstoši vai, ja arī tā spēj noturēties ilgāku laika periodu, tās darbība nav bijusi efektīva. No vienas puses, ietekmīgs premjerministrs ir vēlams, jo *ietekmīgs* nozīmē ne tikai zinošs, pieredzējis, erudīts, komunikabls, bet arī populārs, proti, ja elektorāts uzskatīs, ka premjerministrs ir akceptējams, palielināsies uzticība arī valdībai, jo, ņemot vērā samērā lielo iedzīvotāju daļu, kas ikdienā neseko līdz politiskajiem notikumiem, cilvēki lielākoties valdību asociē ar tās vadītāju, jo viņš biežāk tiek atspoguļots masu medijos. No otras puses, valstīs, kurām ir raksturīgs sociālisma mantojums, ļoti ietekmīgs premjerministrs varbūt nav vēlams, bet gan uz kompromisu orientēts līderis, kas spēj sadarboties ar citiem politiskajiem spēkiem, kopīgi izdiskutēt un pieņemt sabiedrībai, valstij vēlamus lēmumus. Uz kompromisu orientēts līderis būtu vēlams arī tādēļ, ka šādām valstīm parasti ir nepieciešams nostiprināt demokrātiju, veikt nozīmīgas reformas, kā arī tikt galā ar sarežģītām ekonomiskām un sociālām problēmām.

Lai pilnvērtīgāk izpētītu Latvijas un citu CAE valstu (Igaunija, Lietuva, Ungārija, Polija, Čehija, Slovēnija, Slovākija, Rumānija un Bulgārija) valdību stabilitāti, nepietiek ar RE autoru piedāvātajām teorijām par valdību ilgumu, stabilitāti un to saikni ar iepriekš aplūkotajiem faktoriem, tādēļ darba otrajā (empīriskajā) daļā tika aplūkota arī sociālisma mantojuma ietekme uz valdību stabilitāti šajā reģionā.

Tātad CAE valstīm ir raksturīgs specifisks sociālisma mantojums, kas ir radījis noteiktas sekas, piemēram, uzticamu politisko partiju trūkumu, nestabilu partiju identifikāciju, apzinātu pilsoņu pienākumu noraidīšanu, nostalgiju pēc iepriekšējā režīma (galvenokārt šī režīma ietvaros

radītās ekonomiskās stabilitātes), likuma varas nepilnības, pilsoņu nevēlēšanos iesaistīties brīvprātīgās (tai skaitā politiskās) organizācijas, kā arī neuzticību pilsoniskās pārstāvniecības institūcijām (piem., parlamentam, politiskajām partijām). Galarezultātā nav garantiju, ka CAE valstis kļūs par pilnīgām demokrātijām par spīti tam, ka visas šī reģiona valstis cenšas demokrātiju nostiprināt, jo lielākoties šīs sekas kavē demokrātijas nostiprināšanu un attiecīgi negatīvi var ietekmēt arī valdību nestabilitāti.

Darba trešajā (empīriskajā) daļā tika aplūkota Latvijas valdību stabilitāte salīdzinājumā ar CAE valstu valdību stabilitāti ar mērķi noskaidrot, vai Latvija valdību skaita, ilguma, premjerministru un ministru darbošanās ilguma ziņā būtiski atšķiras no pārējām CAE valstīm

Tātad, ja ņem vērā tikai valdību stabilitātes pamatrādītājus (izveidoto valdību skaitu un valdību ilgumu), jāatzīst, ka Latvijas valdības salīdzinājumā ar citām CAE valstu valdībām ir nestabilākas, jo, pirmkārt, Latvija joprojām ir līdere izveidoto valdību skaita ziņā, otrkārt, Latvijas valdību ilgums joprojām ir krietni zem vidējā CAE valstu valdību darbošanās ilguma. Kopumā ņemot, valdību skaits un ilgums neliecina par vispārējo valdību stabilitāti Latvijā, jo nepastāv tendence, ka katra nākamā valdība darbojas ilgāk nekā iepriekšējā.

Lai labāk izprastu Latvijas valdību stabilitātes problēmas, darbā tika aplūkota arī parlamenta fragmentācija CAE valstīs, taču īpaša uzmanība tika pievērsta Latvijas parlamenta fragmentācijas izpētei. Tika skaidroti sadrumstalota parlamenta cēloņi un sekas, tika izpētīta likumdevējā pārstāvēto partiju skaita saistība ar partiju skaitu valdībā, tādā veidā apzinot parlamenta fragmentācijas ietekmi uz valdību stabilitāti.

Saistībā ar parlamenta fragmentāciju var secināt to, ka Latvija ir to CAE valstu vidū, kurām partiju sistēmas un parlamenta fragmentācija ir izteikta, kas, no vienas puses, var negatīvi ietekmēt valdību stabilitāti, ja ņem vērā to, ka Latvija ir arī to CAE valstu vidū, kurām ir īpaši raksturīgas valdību krišanas iekšējas sašķelšanās dēļ. No otras puses, jāņem vērā arī tas, ka tas, ka parlaments nav sadrumstalots, negarantē to, ka valdība būs stabila, līdz ar to parlamenta fragmentāciju varētu uzskatīt par vienu no, bet ne galveno valdību nestabilitātes iemeslu Latvijā.

Darbā tika aplūkots arī valdību ilgums saskaņā ar valdību veidu Latvijā un citās CAE valstīs, jo pastāv uzskats, ka noteikti valdību veidi spēj darboties ilgāk nekā citi. Kopumā var secināt to, ka Latvijas rādītāji valdību ilguma ziņā saskaņā ar valdību veidu ir zem CAE valstu

vidējiem rādītājiem, proti, gan mazā vairākuma, gan papildu vairākuma, gan arī mazākuma koalīciju valdības CAE valstīs vidēji darbojas ilgāk nekā Latvijā.

Aplūkojot CAE valstis, tai skaitā Latviju, būtiski ir ņemt vērā ne tikai valdību stabilitātes pamatrādītājus, bet arī premjerministru un ministru darbošanās ilgumu, jo vairāki CAE valstu pētnieki uzskata, ka jo ilgāk darbojas valdība, premjerministrs un ministri, jo pastāv lielāka iespējamība, ka valdība būs stabila. Tātad Latvijas gadījumā valdības pagaidām nespēj darboties ilgstoši, tomēr pozitīvi vērtējams ir tas, ka premjerministri un ministri vidēji darbojas ilgāk nekā valdības, turklāt politiķi, kas darbojas valdībās ir samērā profesionāli un pieredzējuši, jo liela daļa no viņiem noteiktos ministru amatos ir bijuši vairāk kā vienu reizi.

Ņemot vērā to, ka Latvija vairākas desmitgades bija PSRS sastāvā un iepriekš minētos valdības stabilitātes rādītājus (valdību skaitu, ilgumu, premjerministru un ministru darbošanās ilgumu), jāatzīst, ka stabilākas valdības tomēr ir novērojamas tajās CAE valstīs, kurām nav bijušas tik ciešas saiknes ar Padomju Savienību, proti, tās nav bijušas PSRS sastāvā (piemēram, Ungārija, Čehija, Slovākija, Slovēnija). Izņēmums ir Polija, kurā valdību stabilitāte nav novērojama par spīti tam, ka tā nav bijusi PSRS sastāvā, kā arī dažādām reformām, kas tika veiktas ar mērķi veicināt valdību stabilitāti.

Līdz ar to bakalaura darba sākumā izvirzītā **hipotēze** – *Latvijas valdības ir nestabilākas par citu CAE valstu valdībām parlamenta fragmentācijas, noteikta valdību veida ilguma, kā arī premjerministru un ministru darbošanās ilguma dēļ* – ir pierādīta.

Kā jau iepriekš tika minēts, valdību stabilitāte var radīt gan pozitīvas, gan negatīvas sekas. No vienas puses, valdību stabilitāte ir atzīstama un veicināma, jo, ja valdības ir stabilas, tām ir lielākas iespējas realizēt iecerēto un vēlētājiem solīto, turklāt, ņemot vērā dažādās šķirtnes sabiedrībā, pozitīvi vērtējams būtu tas, ka politiskās partijas spēj vienoties kopējā labuma vārdā par spīti tam, ka tās pārstāv dažādas intereses. Taču, no otras puses, ņemot vērā to, ka uzticība politiskajām partijām ir zema, valdību stabilitāti Latvijā var uztvert arī kā zināmu draudu demokrātijai, jo tas, ka noteiktas politiskās partijas spēj vienoties, var novest arī pie visatļautības, ņemot vērā to, ka izpildvara dominē pār parlamentu. Kopumā ņemot, valdību stabilitāte normatīvā skatījumā ir pozitīvi vērtējama, taču Latvijas gadījumā demokrātija vēl nav nostiprināta, līdz ar to politiķi un sabiedrība joprojām pilnībā neapzinās demokrātijas principu un institūciju patieso lomu.

Lai labāk izprastu CAE valstu valdību stabilitātes specifiku, turpmākos pētījumos būtu interesanti salīdzināt Latvijas un Polijas valdību stabilitāti, jo abām valstīm ir raksturīga valdību nestabilitāte. Ja Latvijas gadījumā valdību nestabilitāti var skaidrot ar spēcīgu sociālisma mantojuma ietekmi, kas iegūta, esot PSRS sastāvā, tad Polija ir tā valsts, kas bija Varšavas pakta valsts, taču nav bijusi PSRS sastāvā, turklāt ar dažādiem paņēmieniem tā vairākkārt ir mēģinājusi veicināt valdību stabilitāti, taču neveiksmīgi. Turpmāk saistoši būtu pētīt arī tādus valdību stabilitāti ietekmējošus faktoros kā politiskā kultūra un korupcija, kā arī iespējamās valdību nestabilitātes sekas, proti, partiju sistēmas, ekonomisko nestabilitāti un sabiedrības neuzticību.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

Literatūra

1. Auers D. un Ikstens J. Politisko partiju demokrātiskā loma. *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits*. Zinātniskais redaktors J. Rozenvalds. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 11 lpp. (89. – 100.lpp.)
2. Ball A. R. and Peters B. G. *Modern Politics and Government*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, 339 p.
3. Ball A. R. *Modern Politics and Government*. London: Macmillan Press, 1971, 270 p.
4. Bāra D. Valdību veidošanas pieredze Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti*. 2004. 663. sēj.: Politika un Socioloģija, 16 lpp. (23. – 39.lpp.)
5. Blondel J. *Comparative Government. An Introduction*. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995, 418 p.
6. Budge I. and Keman H. *Parties and Democracy: Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford University Press, 1993 (first published in 1990), 243 p.
7. *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, 243 p.
8. *Coalition Governance in Western Europe*. Eds. W. C. Müller and K. Strøm. Oxford: Oxford University Press, 2003 (first published in 2000), 602 p.
9. *Comparative Government*. Eds. J. Blondel. London: Macmillan Press, 1969, 418 p.
10. Druckman J. N. and Roberts A. Context and Coalition-Bargaining. Comparing Portfolio Allocation in Eastern and Western Europe. In: *Party Politics*. 2005, Vol. 11, No. 5, 20 p. (535 – 555 p.)
11. Druckman J. N. Party Factionalism and Cabinet Durability. In: *Party Politics*. London: SAGE Publications, 1996, Vol. 2, No. 3, 10 p. (397 – 407 p.)
12. Gallagher M., Laver M. and Mair P. *Representative Government in Western Europe*. New York: McGraw-Hill, 1995, 434 p.
13. Haerpfer C W. *Democracy and Enlargement in Post-Communist Europe: The Democratisation of the General Public in Fifteen Central and Eastern Countries, 1991 – 1998*. London: Routledge, 2002, 166 p.
14. Hague R., Harrop M. and Breslin S. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. London: Macmillan Press, 1992, 506 p.

15. *Handbook of Democratic Government. Party Government in Twenty Democracies (1945 – 1990)*. Eds. J. Woldendorp, H. Keman and I. Budge. London: Kluwer Academic Publishers, 1993, 119 p.
16. Harrop M. and Miller W. L. *Elections and Voters. A Comparative Introduction*. New York: New Amsterdam Books, 1987, 287 p.
17. Hogwood P. and Roberts G. K. *European Politics Today*. Manchester: Manchester University Press, 2003, 283 p.
18. Howard M. M. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 206 p.
19. Laver M. and Schofield N. *Multiparty Governments: The Politics of Coalition in Europe*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1998 (first published in 1990), 308 p.
20. Laver M. and Shepsle A. *Making and Breaking Governments: Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 301 p.
21. Lijphart A. A Note of the Meaning of Cabinet Durability. In: *Comparative Political Studies*. London: SAGE Publications, 1984, 3 p. (pp. 163 – 166)
22. Lijphart A. Measures of Cabinet Durability. A Conceptual and Empirical Evaluation. In: *Comparative Political Studies*. London: SAGE Publications, 1984, 14 p. (265 – 279 p.)
23. Lijphart A. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, London: Yale University Press, 1999, 351 p.
24. Mair P. *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press, 1997, 244 p.
25. Miller W. L., Grodeland A. B. and Koshechkina T. Y. *A Culture of Corruption? Coping with Government in Post-Communist Europe*. Budapest: Central University Press, 2001, 365 p.
26. Nikolenyi C. Cabinet Stability in Post-Communist Central Europe. In: *Party Politics*. 2004, vol. 10, no. 2, p. 27 (pp. 123 – 150)
27. Norris P. *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, 375 p.
28. *Prospects of Democratic Consolidation in East-Central Europe*. Eds. G. Pridham and A. Agh. Manchester: Manchester University Press, 2001, 244 p.
29. Rose R. and Shin D. C. Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies. In: *British Journal of Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, Volume 31, 24 p. (pp. 331 – 354)

30. Runcis A. Ministri un to nozīme lēmumu pieņemšanā LR Ministru kabinetā. *Robežu paplašināšana: identitātes un kopienas*. Redaktore Ž. Ozoliņa. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006., 209. – 215.lpp.
31. Strøm K. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, 293 p.
32. Taagepera R. Implications of Effective Number of Parties for Cabinet Formation. In: *Party Politics*. London: SAGE Publications, 2002, Vol. 8, No. 2, 9 p. (pp. 227 – 236)
33. Taylor M. and Herman M. Party Systems and Government Stability. In: *The American Political Science Review*, Vol. 65, No. 1, 1971, 9 p. (pp. 28 – 37)
34. Ware A. *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press, 1996, 435 p.
35. Warwick P. *Government Survival in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, 182 p.
36. Welsh H. A. Dealing with the Communist Past: Central and East European Experiences after 1990. In: *Europe-Asia Studies*, Volume 48, No. 3, 1996, 15 p. (pp. 413 – 128)
37. Woldendorp J., Keman H. and Budge I. *Party Government in 48 Democracies (1945 – 1998): Composition, Duration, Personnel*. London: Kluwer Academic Publishers, 2000, 580 p.

Avoti

38. A Lexical Database for the English Language *WordNet*.
<http://wordnet.princeton.edu/perl/webwn> (accessed 18.12.2006)
39. Barkāns E. Partijas: spēcīgas organizācijas vai interešu klubi? Žurnāls *Nedēļa*, 2006., 12. jūnijs. Sk. internetā (28.03.2007.)
<http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/article.php?id=241203>
40. Centrālās statistikas pārvaldes oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (03.03.2007.)
<http://www.csb.gov.lv>
41. Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (26.09.2006.)
<http://www.cvk.lv/pub/public/>
42. Fettelschoss K. *Duration and De-Selection of Ministers in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Granada: University of Granada, April 14 – 19, 2005, 20 p.
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/granada/ws10/Fettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

43. Harfst P. *Government Stability in Central and Eastern Europe. The Impact of Parliaments and Parties*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Copenhagen, April 14 – 19, 2000, 34 p. http://www.uni-lueneburg.de/fb2/soz/politik/seiten/team/dokumente/ECPR_Copenhagen.PDF (accessed 03.01.2006)
44. Huang M. *Stability Sacrificed*. April 10, 2000. <http://www.ce-review.org/00/15/amber15.html> (accessed 05.03.2007)
45. Ikstens J. *Politisko šķirtņu veidošanās*. Sk. internetā (06.04.2007.) <http://www.politics.lv/psistema/4.1/1.htm>
46. Kalnins V. *Cabinet Composition and Change*. Latvian Institute of International Affairs LIIA, October 2001. http://www.balticdata.info/latvia/politics/latvia_politics_administration_executive_power%20basic_information.htm (accessed 05.03.2007)
47. Kostova D. *Coalition Governments and the Decision Making Process in CEE*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, 15 p. <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/Kostova.pdf> (accessed 03.03.2006)
48. Kreuzer M. and Pettai V. *Patterns of Political Instability: Affiliation Patterns of Politicians and Voters in Post-Communist Estonia, Latvia and Lithuania*. EBSCO Database, 2003, 22 p. (pp. 76 – 98) <http://search.epnet.com> (accessed 10.03.2006)
49. Latvija: no vīzijas uz darbību. Ilgtspējīgas attīstības koncepcija. Rīga, 2000. Sk. internetā (05.03.2007.) http://www3.acadlib.lv/greydoc/Latvijas_attistibas_koncepcija/koncepcija.doc
50. Latvijas Republikas Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (16.02.2007.) <http://www.mk.gov.lv>
51. Laver M. *Government Termination*. EBSCO Database, 2003, 17 p. (pp. 23 – 40) <http://search.epnet.com> (accessed 04.02.2006)
52. Lāce M. Kurša darbs *Valdību stabilitāte Centrālaustromeiropas valstīs*. LU, Rīga, 2006., 52 lpp.
53. Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, 17 p. <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf> (accessed 10.03.2006)

54. Nellijas Ločmeles intervija ar Žanu Blondēlu, Eiropas Universitātes institūta profesoru (23.11.2004.). Sabiedriskās politikas portāla oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (14.04.2006.) <http://www.politika.lv/index.php?id=7920>
55. Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti (2006. gada marts – maijs). Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs *SKDS*. Sk. internetā (28.03.2007.) http://www.dialogi.lv/pdfs/Sabiedribas_integracijas_aktualakie_aspekti_2006.pdf
56. Zepa B. *Politiskā līdzdalība Latvijā*. 15 lpp. Sk. internetā (28.03.2007.) <http://www.bszi.lv/downloads/resources/politLidzdaliba/politLidzdaliba1999.pdf>

Pielikumi

Pielikums Nr. 1

1. tabula

1.1. Valdību skaits un ilgums CAE valstīs (1990. – 2003.)

Valsts	Valdību skaits	Vidējais valdību ilgums (dienās)
Bulgārija	6	590
Čehija	4	870
Igaunija	8	477
Ungārija	4	1096
Latvija	10	340
Lietuva	7	447
Polija	9	449
Rumānija	8	370
Slovākija	6	593
Slovēnija	6	604
Kopā	68	
Vidējais CAE	6,8	584

Avots: Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 6, 8.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf>
(accessed 10.03.2006)

1.2. Valdību skaits un ilgums Latvijā (1993. – 2006.)

Nr. p. k.	Valdības vadītājs	Valdības darbības sakums	Valdības darbības gals	Valdības demisija	Reālais valdības ilgums (dienās)
1.	Valdis Birkavs (LC)	03.08.1993.	19.09.1994.	13.07.1994.	345
2.	Māris Gailis* (LC)	19.09.1994.	21.12.1995.	--	415
3.	Andris Šķēle (b.p.)	21.12.1995.	13.02.1997.	20.01.1997.	396
4.	Andris Šķēle (b.p.)	13.02.1997.	07.08.1997.	28.07.1997.	166
5.	Guntars Krasts* (TB/LNNK)	07.08.1997.	26.11.1998.	--	454
6.	Vilis Krištopāns (LC)	26.11.1998.	16.07.1999.	05.07.1999.	222
7.	Andris Šķēle (TP)	16.07.1999.	05.05.2000.	12.04.2000.	271
8.	Andris Bērziņš* (LC)	05.05.2000.	07.11.2002.	--	914
9.	Einārs Repše (JL)	07.11.2002.	09.03.2004.	05.02.2004.	456
10.	Indulis Emsis (LZP)	09.03.2004.	02.12.2004.	28.10.2004.	234
11.	Aigars Kalvītis* (TP)	02.12.2004.	07.11.2006.	--	700
Vidējais reālais valdību ilgums					416

Avots: LR Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (08.03.2007.)

<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

Saīsinājumi:

LC – savienība *Latvijas ceļš*

TB/LNNK – apvienība *Tēvzemei un Brīvībai/Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība*

TP – Tautas partija

JL – Jaunais laiks

LZS – Latvijas Zaļā partija

b.p. – bezpartejiskais

* M. Gaiļa valdības pilnvaru izbeigšanās līdz ar 6. Saeimas pirmo plenārsēdi (07.11.1995.).

* G. Krasta valdības pilnvaru izbeigšanās līdz ar 7. Saeimas pirmo plenārsēdi (03.11.1998.).

* A. Bērziņa valdības pilnvaru izbeigšanās līdz ar 8. Saeimas pirmo plenārsēdi (05.11.2002.).

* A. Kalviša valdības pilnvaru izbeigšanās (07.11.2006.) līdz ar 9. Saeimas vēlēšanām.

Pielikums Nr. 2

3. tabula

2.1. Partiju sistēmas fragmentācija Latvijā (1993. – 2002.)

Gads	Partiju skaits, kas kandidē vēlēšanās
1993	23
1995	19
1998	21
2002	20
Vidējais	21

Avots: Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (03.03.2007.) <http://www.cvk.lv>

4. tabula

2.2. Parlamenta fragmentācija Latvijā (1993. – 2006.)

Saeima	Partiju skaits likumdevējā
5. Saeima	8
6. Saeima	9
7. Saeima	6
8. Saeima	6
Vidējais	7,3

Avots: Centrālās vēlēšanu komisijas oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (03.03.2007.) <http://www.cvk.lv>

5. tabula

2.3. Reģistrētās politiskās partijas un organizācijas Latvijā (1993. – 2005.)

Saeima	LR Tieslietu ministrijā reģistrētās politiskās partijas un organizācijas
5. Saeimas laikā	20
6. Saeimas laikā	20
7. Saeimas laikā	15
8. Saeimas laikā	19
Vidējais	18,5

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (03.03.2007.) <http://www.csb.gov.lv>

2.4. Partiju atbalsta etniskā struktūra, %

Partija	Latvieši	Austrumslāvi	Citi	Kopā
JL	93	3	4	100
TP	93	5	2	100
PCTVL	19	74	7	100
TSP	14	81	5	100
ZZS	95	4	1	100
TB/LNNK	91	7	2	100
LPP	90	8	2	100
LSDSP	53	39	8	100

Avots: *Nikolo grupa*, 2004. *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits*. Zinātniskais redaktors J. Rozenvalds. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 97.lpp. Sk. internetā (06.03.2007.)
<http://www.politika.lv/index.php?id=3373>

Saīsinājumi:

JL – Jaunais laiks

TP – Tautas partija

PCTVL – politisko organizāciju apvienība *Par cilvēku tiesībām vienotā Latvijā*

TSP – Tautas Saskaņas partija

ZZS – Zaļo un zemnieku savienība

TB/LNNK – apvienība *Tēvzemei un Brīvībai/Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība*

LPP – Latvijas Pirmā partija

LSDSP – Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija

Pielikums Nr. 3

7. tabula

3.1. Partiju skaits Latvijas valdībās (1993. – 2006.)

Valdība	Partiju skaits valdībā	Partijas, kas veido valdību
V. Birkava	2	Savienība <i>Latvijas ceļš</i> , Latvijas Zemnieku savienība
M. Gaiļa	2	Savienība <i>Latvijas ceļš</i> , TPA ¹⁸²
A. Šķēles I	6	Demokrātiskā partija <i>Saimnieks</i> , savienība <i>Latvijas ceļš</i> , apvienība <i>Tēvzemei un Brīvībai</i> , Latvijas Nacionāli konservatīvā partija – Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība un Latvijas Zaļā partija, Latvijas Zemnieku savienības, Latvijas Kristīgo demokrātu savienības un Latgales Demokrātiskās partijas apvienotais saraksts, Latvijas Vienības partija
A. Šķēles II	6	Demokrātiskā partija <i>Saimnieks</i> , savienība <i>Latvijas ceļš</i> , apvienība <i>Tēvzemei un Brīvībai</i> , Latvijas Nacionāli konservatīvā partija – Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība un Latvijas Zaļā partija, Latvijas Zemnieku savienības, Latvijas Kristīgo demokrātu savienības un Latgales Demokrātiskās partijas apvienotais saraksts, <i>Tautai un taisnībai</i> ¹⁸³
G. Krasta	4	Demokrātiskā partija <i>Saimnieks</i> ¹⁸⁴ , savienība <i>Latvijas ceļš</i> , apvienība <i>Tēvzemei un Brīvībai</i> , Latvijas Zemnieku savienības un Latvijas Kristīgo demokrātu savienības frakcijas
V. Krištopāna	3	Savienība <i>Latvijas ceļš</i> , apvienība <i>Tēvzemei un Brīvībai/LNNK</i> , Jaunā partija
A. Šķēles III	3	Tautas partija, savienība <i>Latvijas ceļš</i> , apvienība <i>Tēvzemei un Brīvībai/LNNK</i>
A. Bērziņa	4	Tautas partija, savienība <i>Latvijas ceļš</i> , apvienība <i>Tēvzemei un Brīvībai/LNNK</i> , Jaunā partija
E. Repšes	4	Jaunais laiks, Zaļo un zemnieku savienība, apvienība <i>Tēvzemei un Brīvībai/LNNK</i> , Latvijas Pirmā partija
I. Emša	3	Zaļo un zemnieku savienība, Latvijas Pirmā partija, Tautas partija
A. Kalvīša	4	Tautas partija, Jaunais laiks ¹⁸⁵ , Latvijas Pirmā partija, Zaļo un zemnieku savienība
Vidējais	3,7	

Avots: LR Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (03.03.2007.) <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

¹⁸² TPA izveidojās, sadaloties Tautas saskaņas partijai.

¹⁸³ *Tautai un taisnībai* bija no jauna izveidojusies frakcija, daļai deputātu atšķēloties no partijas *Tautas kustība Latvijai* (J. Zīgerista partija).

¹⁸⁴ 1998. gada vasarā no valdības iziet Demokrātiskā partija *Saimnieks*.

¹⁸⁵ 2006. gada aprīļa sākumā Jaunais laiks pamet A. Kalvīša valdību.

3.2. Vidējais partiju skaits CAE valstu valdībās (1990. – 1999.)

Valsts	Vidējais partiju skaits valdībā
Igaunija	2,3
Latvija	3,4
Lietuva	2,0
Polija	3,3
Čehija	2,7
Slovākija	3,2
Ungārija	2,7
Slovēnija	3,2
Rumānija	3,2
Bulgārija	1,5
Vidējais CAE	2,8

Avots: Müller-Rommel F. Cabinets in Post-Communist East-Central Europe and in the Balkans: Empirical Findings and Research Agenda. In: *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, pp. 195.

Pielikums Nr. 4

9. tabula

4.1. Valdību veidi CAE valstīs (1990. – 1999.)

Valsts	Vairākuma koalīcijas valdību skaits	Mazākuma koalīcijas valdību skaits	Vien-partijas valdību skaits
Igaunija	4	3	0
Latvija	5	3	0
Lietuva	3	0	3
Polija	4	3	0
Čehija	1	3	0
Slovākija	3	2	0
Ungārija	4	0	0
Slovēnija	3	1	0
Rumānija	4	1	3
Bulgārija	3	2	3
Kopā	34	18	9

Avots: Müller-Rommel F. Cabinets in Post-Communist East-Central Europe and in the Balkans: Empirical Findings and Research Agenda. In: *Cabinets in Eastern Europe*. Eds. J. Blondel and F. Müller-Rommel. New York: Palgrave, 2001, pp. 195.

10. tabula

4.2. Vidējais valdību ilgums (dienās) saskaņā ar valdības veidu (1990. – 2003.)

Valsts	Vien-partijas vairākuma valdība	Mazā vairākuma koalīcijas valdība	Papildu vairākuma koalīcijas valdība	Vien-partijas mazākuma valdība	Mazākuma koalīcijas valdība
Bulgārija	1136	-	-	417	656
Čehija	-	1280	-	1458	545
Igaunija	-	507	-	423	436
Ungārija	-	-	1096	-	-
Latvija	-	232	503	-	299
Lietuva	682	-	471	-	249
Polija	-	582	-	498	228
Rumānija	-	-	483	371	745
Slovākija	-	533	1446	242	271
Slovēnija	-	679	794	-	280
Vidējais CAE	909	539	740	525	365

Avots: Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 15.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf>
(accessed 10.03.2006)

4.3. Koalīciju valdības Latvijā (1993. – 2006.) I

Valdības vadītājs	Koalīcijas valdības veids	Valdības ilgums (dienās)
1. Valdis Birkavs (LC)	Mazākuma koalīcijas valdība	345
2. Māris Gailis (LC)	Mazākuma koalīcijas valdība	415
3. Andris Šķēle (b.p.)	Papildu vairākuma koalīcijas valdība	396
4. Andris Šķēle (b.p.)	Papildu vairākuma koalīcijas valdība	166
5. Guntars Krasts (TB/LNNK)	Mazā vairākuma koalīcijas valdība	454
6. Vilis Krištopāns (LC)	Mazākuma koalīcijas valdība	222
7. Andris Šķēle (TP)	Papildu vairākuma koalīcijas valdība	271
8. Andris Bērziņš (LC)	Papildu vairākuma koalīcijas valdība	914
9. Einārs Repše (JL)	Mazā vairākuma koalīcijas valdība	456
10. Indulis Emsis (LZP)	Mazākuma koalīcijas valdība	234
11. Aigars Kalvītis (TP)	Papildu vairākuma koalīcijas valdība/Mazākuma koalīcijas valdība	700

Avots: LR Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (08.03.2007.) <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

Saīsinājumi:

LC – savienība *Latvijas ceļš*

TB/LNNK – apvienība *Tēvzemei un Brīvībai/Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība*

TP – Tautas partija

JL – Jaunais laiks

LZS – Latvijas Zaļā partija

b.p. – bezpartejiskais

4.4. Koalīciju valdības Latvijā (1993. – 2006.) II

Koalīcijas valdības veids	Valdību skaits	Vidējais valdību ilgums (dienās)
Mazākuma koalīcijas valdība	4 (5 ¹⁸⁶)	304 (383 ¹⁸⁷)
Mazā vairākuma koalīcija valdība	2	455
Papildu vairākuma koalīcijas valdība	5 (4 ¹⁸⁸)	489 (437 ¹⁸⁹)

Avots: LR Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (08.03.2007.) <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

¹⁸⁶ Ja ieskaita A. Kalvīša (TP) valdību, kas pēc *Jaunā laika* iziešanas no valdības kļuva par mazākuma koalīcijas valdību.

¹⁸⁷ Ja ieskaita A. Kalvīša (TP) valdības ilgumu.

¹⁸⁸ Ja neskaita A. Kalvīša (TP) valdību, kas sākotnēji bija papildu vairākuma koalīcijas valdība, bet pēc *Jaunā laika* iziešanas no valdības kļuva par mazākuma koalīcijas valdību.

¹⁸⁹ Ja neskaita A. Kalvīša (TP) valdības ilgumu.

Pielikums Nr. 5

13. tabula

5.1. Premjerministru darbošanās ilgums CAE valstīs (1990. – 2003.)

Valstis	Premjerministru skaits	Vidējais premjerministru darbošanās ilgums
Bulgārija	6	590
Čehija	3	1210
Igaunija	5	763
Ungārija	4	1096
Latvija	6	567
Lietuva	6	521
Polija	7	578
Rumānija	6	493
Slovākija	3	1186
Slovēnija	2	1884

Avots: Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 9.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf>
(accessed 10.03.2006)

14. tabula

5.2. Premjerministru darbošanās ilgums Latvijā (1993. – 2006.)

Valdības vadītājs	Valdības ilgums (dienās)
1. Valdis Birkavs	345
2. Māris Gailis	415
3. Andris Šķēle	396 + 166 + 271 = 833
4. Guntars Krasts	454
5. Vilis Krištopāns	222
6. Andris Bērziņš	914
7. Einārs Repše	456
8. Indulis Emsis	234
9. Aigars Kalvītis	700
Vidējais	508

Avoti: LR Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (08.03.2007.) <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

5.3. Ministru darbošanās ilgums CAE valstīs (1990. – 2003.)

Valstis	Ministru skaits	Vidējais ministru darbošanās ilgums
Bulgārija	109	530
Čehija	69	858
Igaunija	77	693
Ungārija	89	865
Latvija	71	589
Lietuva	93	565
Polija	131	610
Rumānija	99	706
Slovākija	72	882
Slovēnija	67	929

Avots: Müller-Rommel F. and Fettelschoss K. *Cabinet Government and Cabinet Ministries in Central Eastern European Democracies: A Descriptive Cross National Evaluation*. ECPR Joint Sessions of Workshops. Uppsala: University of Uppsala, April 13 – 18, 2004, pp. 10.

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws10/MullerRommelFettelschoss.pdf>
(accessed 10.03.2006)

5.4. Premjerministru un ministru mainība Latvijā (1993. – 2006.)

Amats/Laiks	1993-1994	1994-1995	1995-1997	1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2002	2002-2004	2004	2004-2006
	5. Saeima		6. Saeima			7. Saeima			8. Saeima		
Ministru prezidents	Valdis Birkavs (LC)	Māris Gailis (LC)	Andris Šķēle (b.p.)	Andris Šķēle (b.p.)	Guntars Krasts (TB/LNNK)	Vilis Krištopāns (LC)	Andris Šķēle (TP)	Andris Bērziņš (LC)	Einārs Repše (JL)	Indulis Emsis (LZS)	Aigars Kalvītis (TP)
(Tikai) Ministru prezidenta biedrs	--	--	Ziedonis Čeveris (DPS)	Juris Kaksītis (DPS)	Juris Kaksītis (DPS)	--	--	--	Ainārs Šlesers (LPP)	Ainārs Šlesers (LPP)	--
Ministru prezidenta biedrs ES lietās	--	--	--	--	--	Guntars Krasts (TB/LNNK)	--	--	--	--	--
Aizsardzības ministrs	Valdis Pavlovskis (LC)	Jānis Arveds Trapāns (b.p.)	Andrejs Krastiņš (LNNK)	Andrejs Krastiņš (LNNK)	Tālavš Jundzis (KTP)	Ģirts Valdis Kristovskis (TB/LNNK)	Ģirts Valdis Kristovskis (TB/LNNK)	Ģirts Valdis Kristovskis (TB/LNNK)	Ģirts Valdis Kristovskis (TB/LNNK)	Atis Slakteris (TP)	Einārs Repše (JL)/Linda Mūrmiece (JL)/Atis Slakteris (TP)
Ārlietu ministrs	Georgs Andrejevs (LC)	Valdis Birkavs (LC)	Valdis Birkavs (LC)	Valdis Birkavs (LC)	Valdis Birkavs (LC)	Valdis Birkavs (LC)	Indulis Bērziņš (LC)	Indulis Bērziņš (LC)	Sandra Kalniete (b.p.)	Rihards Pīks (TP)/Artis Pabriks (TP)	Artis Pabriks (TP)
Ekonomikas ministrs	Ojārs Kehris (LC)	Jānis Zvanītājs (TPA)	Guntars Krasts (TB)	Guntars Krasts (TB)	Atis Sausnītis (DPS)/Anatolijs Gorbunovs/Laimonis Strujevičs (LZS)	Ainārs Šlesers (JP)/Ingrīda Ūdre (JP)	Vladimirs Makarovs (TB/LNNK)	Aigars Kalvītis (TP)	Juris Lujāns (LPP)	Juris Lujāns (LPP)	Krišjānis Kariņš (JL)/Aigars Štokenbergis (TP)
Finanšu ministrs	Uldis Osis (LC)	Andris Piebalgs (LC)/Indra Sāmīte (LC)	Aivars Guntis Kreituss (DPS)/Vasīlijs Meļņiks (DPS)	Roberts Zīle (TB)	Roberts Zīle (TB/LNNK)	Ivars Godmanis (LC)	Edmunds Krastiņš (TP)	Gundars Bērziņš (TP)	Valdis Dombrovskis (JL)	Oskars Spurdziņš (TP)	Oskars Spurdziņš (TP)

Iekšlietu ministrs	Ģirts Valdis Kristovskis (LC)	Ģirts Valdis Kristovskis (LC)/Jānis Ādamsons (LC)	Dainis Turlais (DPS)	Dainis Turlais (DPS)	Ziedonis Čevers (DPS)/Andrejs Krastiņš (TB/LNNK)	Roberts Jurdžs (TB/LNNK)	Mareks Segliņš (TP)	Mareks Segliņš (TP)	Māris Gulbis (JL)	Ēriks Jēkabsons (LPP)	Ēriks Jēkabsons (LPP)/Dzintars Jaundžeikars (LPP)
Izglītības un zinātnes ministrs	Jānis Vaivads (LZS) – Izglītības, kultūras un zinātnes ministrs	Jānis Vaivads (LC)/Jānis Gaigals – Izglītības un zinātnes ministrs	Māris Grīnblats (TB)	Juris Celmiņš (DPS)	Juris Celmiņš (DPS)/Jānis Gaigals (LC)	Jānis Gaigals (LC)	Silva Golde (TP)/Māris Vītols (TP)	Kārlis Greiškalns (TP)	Kārlis Šadurskis (JL)	Juris Radzevičs (LPP)	Ina Druviete (JL)/Baiba Rivža (LZS)
Kultūras ministrs	--	Jānis Dripe (LC)	Ojārs Spārītis (LZS)/Rihards Pīks (LZS)	Rihards Pīks (LZS)	Ramona Umblija (LZS)	Karina Pētersone (LC)	Karina Pētersone (LC)	Karina Pētersone (LC)	Inguna Rībena (JL)	Helēna Demakova (TP)	Helēna Demakova (TP)
Labklājības ministrs	Jānis Ritenis (LC)	Andris Bērziņš (LC)	Vladimirs Makarovs (TB)	Vladimirs Makarovs (TB)	Vladimirs Makarovs (TB/LNNK)	Vladimirs Makarovs (TB/LNNK)	Roberts Jurdžs (TB/LNNK)	Andrejs Požarnovs (TB/LNNK)/Viktors Jaksons (TB/LNNK)	Dagnija Staķe (LZS)	Dagnija Staķe (LZS)	Dagnija Staķe (LZS)
Satiksmes ministrs	Andris Gūtmanis (LC)	Andris Gūtmanis (LC)	Vilis Krištopāns (LC)	Vilis Krištopāns (LC)	Vilis Krištopāns (LC)	Anatolijs Gorbunovs (LC)	Anatolijs Gorbunovs (LC)	Anatolijs Gorbunovs (LC)	Roberts Zīle (TB/LNNK)	Ainars Slešers (LPP)	Ainars Šlesers (LPP)/Krišjānis Peters (LPP)
Tieslietu ministrs	Egils Levits (LC)	Romāns Apsītis (LC)	Dzintars Rasnačs (TB)	Dzintars Rasnačs (TB)	Dzintars Rasnačs (TB/LNNK)	Ingrīda Labucka (JP)	Valdis Birkavs (LC)	Ingrīda Labucka (JP)	Aivars Aksenoks (JL)	Vineta Muižniece (TP)	Solvita Āboltiņa (JL)/Guntars Grīnvalds (LPP)
Valsts reformu ministrs	Māris Gailis (LC)	Vita Anda Tērauda (LC)	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs/Vides ministrs	Ģirts Lūkins (LZS)	Juris Iesalnieks (TPA)	Anatolijs Gorbunovs (LC)	Anatolijs Gorbunovs (LC)	Anatolijs Gorbunovs (LC)	Vents Balodis (TB/LNNK)	Vents Balodis (TB/LNNK)	Vladimirs Makarovs (TB/LNNK)	Raimonds Vējonis (LZP)	Raimonds Vējonis (LZP) – Vides ministrs	Raimonds Vējonis (LZP)

Zemkopības ministrs	Jānis Kinna (LZS)	Ārijs Ūdris (LC)	Alberts Kauls (LVP)/Roberts Dilba (LVP)	Roberts Dilba (DPS)	Andris Rāviņš (LZS)	Vents Balodis (TB/LNNK)/Pēteris Salkazanovs (LSDA)	Aigars Kalvītis (TP)	Atis Slakteris (TP)	Mārtiņš Roze (LZS)	Mārtiņš Roze (LZS)	Mārtiņš Roze (LZS)
Īpašu uzdevumu ministrs	Edvīns Inkēns (LC)	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Īpašu uzdevumu ministrs Eiropas Savienības lietās	--	--	Aleksandrs Kiršteins (LNNK)	Aleksandrs Kiršteins (LNNK)	--	--	--	--	--	--	--
Īpašu uzdevumu ministrs pašvaldību lietās	--	--	Ernests Jurkāns (DPS)	--	--	--	--	--	--	--	--
Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrs	--	--	--	--	--	--	--	--	Ivars Gateris (JL)	Andrejs Radzevičs (JL)	Māris Kučinskis (TP)
Īpašu uzdevumu ministrs sadarbībai ar starptautiskajām finanšu institūcijām	--	--	--	--	--	Roberts Zīle (TB/LNNK)	Roberts Zīle (TB/LNNK)	Roberts Zīle (TB/LNNK)	--	--	--
Īpašu uzdevumu ministrs valsts reformu lietās	--	--	--	--	--	--	--	Jānis Krūmiņš (JP)	--	--	--
Īpašu uzdevumu ministrs bērnu un ģimenes lietās/Bērnu un ģimenes lietu ministrs	--	--	--	--	--	--	--	--	Ainars Baštiks (LPP)	Ainars Baštiks (LPP) - Bērnu un ģimenes lietu ministrs	Ainars Baštiks (LPP)

Īpašu uzdevumu ministrs sabiedrības integrācijas lietās	--	--	--	--	--	--	--	--	Nils Muižnieks (LPP)	Nils Muižnieks (LPP)	Ainars Latkovskis (JL)/Karina Pētersone (LC)
Īpašu uzdevumu ministrs elektroniskās pārvaldes lietās	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	Jānis Reirs (JL)/Ina Gudele (b.p.)
Veselības ministrs	--	--	--	--	--	--	--	--	Āris Auders (JL)/Ingrīda Cīrcene (JL)	Rinalds Muciņš (LPP)	Gundars Bērziņš (TP)

Avots: LR Ministru kabineta oficiālā mājaslapa. Sk. internetā (12.02.2007.) <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/vesture/>

Premjerministri, ministri, kas ir atradušies kādā no valdības amatiem vairāk kā vienu reizi

Anotācija

Lāce M. Bakalaura darbs „Latvijas valdību stabilitāte salīdzinošā perspektīvā (1993. – 2006.)”, Latvijas Universitāte, Rīga, 2007., 75 lpp.

Darba mērķis ir noskaidrot, vai pastāv specifiskas atšķirības valdību stabilitātē Latvijā un pārējās CAE valstīs, ņemot vērā šādus faktoros: parlamenta fragmentāciju, noteikta valdību veida ilgumu, kā arī premjerministru un ministru darbošanās ilgumu.

Bakalaura darbs sastāv no trim galvenajām daļām. Pirmajā (teorētiskajā) daļā tiek skaidrots valdību ilgums un stabilitāte, kā arī tiek meklēta saikne starp parlamenta fragmentāciju, valdību veidiem, politisko līderu lomu un valdību stabilitāti. Otrajā (empīriskajā) daļā tiek izpētīta sociālisma mantojuma ietekme uz valdību stabilitāti CAE valstīs. Savukārt trešajā (empīriskajā) daļā tiek salīdzināta Latvija ar citām CAE valstīm, ņemot vērā tādas rādītājus kā valdību skaitu, valdību ilgumu, parlamenta fragmentāciju, noteikta valdību veida ilgumu, kā arī premjerministru un ministru darbošanās ilgumu.

Latvijā valdību stabilitāte ir aktuāla problēma, par to liecina gan izveidoto valdību skaits, gan arī valdību darbošanās ilgums, līdz ar to darba sākumā tiek izvirzīta hipotēze – *Latvijas valdības ir nestabilākas par citu CAE valstu valdībām parlamenta fragmentācijas, noteikta valdību veida ilguma, kā arī premjerministru un ministru darbošanās ilguma dēļ* – kas darba gaitā tiek pierādīta.

Galarezultātā var secināt to, ka, ja ņem vērā valdību stabilitātes pamatrādītājus (valdību skaitu un ilgumu), Latvijai ir raksturīga valdību nestabilitāte, turklāt tā nav novērojama tikai pirmajos gados pēc neatkarības atjaunošanas, bet gan visu aplūkoto laika periodu. Taču, aplūkojot CAE valstis, tai skaitā Latviju, būtiski ir ņemt vērā ne tikai valdību stabilitātes pamatrādītājus, bet arī premjerministru un ministru darbošanās ilgumu. Latvijas gadījumā valdību vidējais ilgums pagaidām nespēj pārsniegt CAE valstu vidējo rādītāju, tomēr pozitīvi vērtējams ir tas, ka premjerministri un ministri vidēji darbojas ilgāk nekā valdības, turklāt politiķi, kas darbojas valdībās ir samērā profesionāli un pieredzējuši, jo liela daļa no viņiem noteiktos ministru amatos ir bijuši vairāk kā vienu reizi.

Abstract

Lāce M. Bachelor thesis “Cabinet stability in Latvia: A comparative perspective (1993 – 2006)”, University of Latvia, Riga, 2007, 75 p.

The aim of the thesis is to clarify distinctions between cabinet stability in Latvia and in other CEE countries considering into account specific factors – parliamentary fragmentation, definite cabinet type duration, as well as Prime Ministers’ and ministers’ duration.

The bachelor thesis consists of three main parts. Cabinet duration, stability, the link between parliamentary fragmentation, cabinet type, the role of political leaders and cabinet stability has been explained in the first (theoretical) part. Socialism legacy impact on cabinet stability has been researched in the second (empirical) part. Comparison of Latvia and CEE countries considering into account the specific factors – the number, duration of cabinet, parliamentary fragmentation, definite cabinet type duration and Prime Ministers’ and ministers’ duration has been included in the third (empirical) part.

A large number of cabinets (three cabinets have been formed in every parliament) and cabinet duration (the average cabinet duration is 340 days (1990 – 2003)) is an indicative of cabinet instability in Latvia, therefore at the beginning of the bachelor thesis the hypothesis has been advanced – *Latvian cabinets are not as stable as CEE countries’ cabinets because of marked parliamentary fragmentation, definite cabinet type duration, as well as Prime Ministers’ and ministers’ duration* – which at the end of the thesis has been approved.

If the key figures of cabinet stability (number and duration) are taken into account, Latvia can be characterized as a country with unstable cabinets in the researched period of time. But in CEE case it is important to study also Prime Ministers’ and ministers’ duration. The average cabinet duration in Latvia is still too low compared to CEE countries, however, the positive aspect in Latvia’s case is that Prime Ministers’ and ministers’ duration is higher than cabinet duration, furthermore the politicians who work in the cabinet are relatively professional and experienced because the main part of them have been ministers more than one time.

BAKALAURA DARBS AIZSTĀVĒTS

2007. gada “_____” _____

ar atzīmi _____

Protokols Nr. _____